

МАПЪЛТЪН  
ДЕТРОИТ ЛЕЙКС  
ФАРГОУ  
АЛИС  
БИСМАРК  
КЪСТЪР  
СПОКЕЙН  
САН ФРАНЦИСКО  
САЛИНАС  
МОНТЪРЕЙ



ФЛАГСТАФ  
УИНСЛОУ  
ХОЛБРУК  
НЮ МЕКСИКО  
ГАЛЪП  
СУИТУОТЪР  
БОЛИНГЪР  
ОСТИН  
ХЮСТЪН  
БОМОНТ  
ЛЕЙК ЧАРЛЗ  
ЛАФАЙЕТ  
МОРГЪН СИТИ  
ХОУМА  
НЮ ОРЛЕАНЗ  
ДЖАКСЪН  
МОНТГОМЕРИ  
АБИНГДЪН

# ДЖОН СТАЙНБЕК ПЪТЕШЕСТВИЯ С ЧАРЛИ

Превод: Кръстан Дянков

[chitanka.info](http://chitanka.info)

„Един нов поглед към Америка“

в. „Чикаго сѐн-таймс“

„Една от най-хубавите книги на Стайнбек. Задълбочена, откровена и безкрайно приятна за четене. Една трептяща, смислена и забележително ясна панорама на нашата земя и нашия народ. Книга, която трябва да се вкусува по мъничко, да се обсъжда грижливо и да се приветствува от сърце.“

в. „Бостон Хералд“

„Задълбочени наблюдения върху живота, блестящи описания на природата, чудесни и красноречиви диалози, упорито вникване в американските нрави — всичко това, създадено от един майстор на писателското изкуство.“

в. „Чикаго Трибюн“

„Стайнбек търси оная Америка, истинската Америка, за чиято загуба той писа с такава горчивина в последния си роман «Зимата на нашето недоволство».“

сп. „Иностранная литература“

„Един съвсем различен Стайнбек.“

в. „Ню Йорк Хералд Трибюн“

„Неговата любов към хората е тъй голяма, че той намира и удивление, и радост, и досада, и пориви, и гняв у всяко срещнато човешко същество... Стайнбек тръгва да

види и чуе и постига това с бързия си ум и с честното си сърце.“

сп. „Тайм“

„Стайнбек живо долавя неспокойството на една нация без корени, мелодраматичния контраст в природата, растящата стандартизация на живота, ужасите на расовото напрежение. Задушевна, мъдра, очарователна и проникновена книга.“

„Бук-ъв-дъ-мънт клъб нюз“

„Обмислена, любеща и добра книга, пълна с мъдрост.“

в. „Оукланд Трибюн“

„Дълбока, изтъкана от съчувствие, а често и от гняв книга — честният доклад на един от нашите най-големи писатели.“

в. „Сан Франциско Игзаминър“

„Едно тъжно, смешно и славно пътешествие. Най-хубавата му книга.“

в. „Тулса Уърлд“

## КРЪСТАН ДЯНКОВ АКО ТРЯБВА ПРЕДГОВОР...

Хиляда деветстотин и шейсета година. В момент, когато рекламните фанфари на Медисън Авеню тръбят безкритични възхвали на живота в Новия свят и когато повечето му съвременници вече предпочитат само да си спомнят миналото, без да мислят за настоящето, Джон Стайнбек потегля на път. Надхвърлил вече шейсетте, придружен от благородния френски пудел Чарли, той се преборва с тайфуна в Саг Харбър, пие коняк със семейството на преселници-земяделци от Канада, подава приятелска ръка на едно момче от Скалистите планини, търси едновременните легенди в сянката на секвоите, подновява старите познанства в родната Калифорния, присъствува със стиснати челюсти и гняв на една съвременна Вартоломеева нощ и се връща с умората на човек, който е тръгнал да види и е разбрал, че злото, онова зло, което всички се стремят да прикрият, трябва най-сетне да изчезне от лицето на страна, която се нарича *демокрация*. Това не е по силите на един човек дори когато за съюзник има очарователния Чарли. Злото може да се изкорени само от цялата нация, веднъж завинаги. Той е видял неща, които критиците му не биха искали да видят, казал е смели думи и много истини, каквито не трябва да се казват. И всесилните, които решават с лека ръка съдбата на писателя, подскочиха ужилени: това, което Стайнбек е описал в *Пътешествия с Чарли*, не било *истинската Америка*. Те побързаха да го укорят, че не е използвал таланта си да пропагандира *американския начин на живот*. Обвиниха го, че е *старомоден*, че е *човек на години*, комуто не бива много да се вярва, че е *заслепен от комунистическата пропаганда (!)*. Защото той не бе пожелал да погледне света с техните очи и не каза онова, което биха искали да чуят от устата му.

Верен на себе си, Стайнбек предпочита да пише за обикновения човек, за човека, скътал в себе си свободолюбивите и демократични традиции на дедите. В *Пътешествия с Чарли* виждаме Стайнбек

съвсем нов и заедно с това такъв, какъвто винаги е бил — изпълнен с много жизнена енергия и дълбоко смутен от духа, който цари между двата океана на Щатите. Виждаме го проникновен, забележително ясен, влюбен в своя съотечественик и в родната земя, замислен, печален, разгневен до болка, критичен и все пак оптимист.

# **ПЪРВА ЧАСТ**

# 1

Когато бях много млад и ме палеше жаждата да тръгна на път, зрелите хора ме уверяваха, че „зрелостта“ ще излекува този копнеж. Когато наистина узрях — утешаваха ме със средната възраст. В средната си възраст слушах да ме успокояват — натежат ли още години, тази треска сама ще премине; а сега, когато съм вече на петдесет и осем, мисля си — това сигурно ще извърши старостта.

Нищо не помага. Четири дрезгави сигнала на корабна сирена все още карат косата ми да настръхва, а в нозете си усещам странен сърбеж. Звукът на реактивен самолет, загряващият мотор, дори поклопването на подковани копита по паважа — всичко връща отново старата възбуда, засъхналите устни, блуждаещия поглед, сторещените длани и премалелия стомах, присвил се някъде горе, под сърцето. С други думи, не съм се оправил; с още по-други думи, скитникът скитник си остава. Боя се, че болестта е неизлечима. И казвам всичко това не за да давам ум на другите, а лично за себе си да си го знам.

Когато вирусът на тази треска проникне в един неспокоен човек, а пътят, който отвежда далеч от неговото Тук, почне да му се струва широк, прав и примамлив, той — „жертвата“ — най-напред намира за себе си основателна и задоволителна причина, заради която тръгва на път. За опитния скитник това не е трудно. За него има цяла градина от причини и може да откъсне, каквато си иска.

След това пътешествието трябва да се определи по време и пространство, да се избере посока и крайна цел. И на последно място — да се приведе в действие. Как да се пътува, какво да се вземе, колко да се пътува? Тази част от процеса е неизменна и вечна. Казвам това само защото новопокръстените в скитничество — като младоците, плъпнали по пътищата — не бива да мислят, че всичко е тяхно откритие.

Започне ли веднъж пътуването, предварително набелязано и подготвено, в него се вмъква нов фактор: то има лична физиономия, темперамент, индивидуалност, неповторимост. Пътешествието е също като човешките личности — две еднакви няма. И всички планове,



всяка предпазливост, забрана или принуда са безплодни. След толкова години упорство разбираме, че не ние хващаме пътя, а пътят хваща нас. Пътническите бюра, разписанията, запазените места, строгите маршрути и разните там неизбежности са направо едно голямо нищо в сравнение с индивидуалния характер на пътешествието. Роденият пътешественик идва на себе си и поема пътя едва когато осмисли тези неща. Чак тогава вълненията му отпадат. Пътешествието прилича на брака — най-сигурният начин да сбъркаш и в двата случая е да си мислиш, че те са в твоя власт.

Сега, когато казах всичко това, се чувствавам по-добре, макар че ще ме разберат само онези, които са го изпитвали.

Моят план, струва ми се, беше ясен, кратък и разумен. Неведнъж през тия години бях пътувал из различни краища на света. Живея в Ню Йорк и сегиз-тогиз се потопявам ту в Чикаго, ту в Сан Франциско. Но Ню Йорк е Америка толкоз, колкото Париж е Франция, или Лондон — Англия. Открих, че не познавам собствената си родна страна. Аз, американският писател, който пише за Америка, работех наизуст, по памет, а паметта е в най-добрия случай един затлачен резервоар. Не бях чувал речта на Америка, не бях помирисвал нейните треви, дървеса и канали, не бях виждал нейните хълмове, нейните багри и светлини. За промените знаех само от книгите и вестниците. Но и това нищо не е — аз не бях усещал страната цели двадесет и пет години. С една дума, пишех за неща, които не познавам, а за тъй наречения писател това ми се вижда престъпно. Спомените ми се бяха изопачили от тези втурнали се между тях двадесет и пет години.

Веднъж, беше отдавна, пътувах със старата товарна кола на една пекарна — беше таратайка с две врати и дюшек на пода. Спирах там, където спираха и другите, гдето се събираха хора, слушах, гледах и си тръгвах; тъй добих представа за родината си — представа, чиято точност бе нарушена само от моите собствени недостатъци.

Тъй стана, че реших отново да погледам, да се потрудя повторно да откроя тази чудовищно голяма страна. Иначе само от писалището не е възможно да се доловят ония истини, от които се състои и които решават голямата истина. Възникна обаче едно сериозно затруднение. През изтеклите двадесет и пет години името ми бе станало що-годе известно. А от опит зная, че когато хората са чували за някого — било добро, било зло, — те променят отношението си към него от стеснителност, от ония чувства, които буди в тях чуждата известност, те стават такива, каквито при обикновени обстоятелства не са. При това положение пътешествието налагаше да изоставя името и самоличността си у дома. Трябваше да се превърна в странстващо око и ухо, в нещо като фотографска плака. Не биваше да се разписвам

в хотелски регистри, да се срещам с познати, да взимам интервюта, нито дори да задавам подробни въпроси.

Още нещо — тръгнат ли двама, те не виждат еднакво околния свят. Ето защо трябваше да пътувам сам, от никого и от нищо да не завися и да бъда нещо като костенурка, която носи къщата си на гърба.

Като имах всичко това предвид, писах до управата на една голяма компания за производство на камиони. Изложих своята цел и от какво се нуждая. Поисках да ми направят камион, който да може навсякъде да върви, при всякакви, дори най-лоши условия, а върху шасито да издигнат малко жилище като кабина на лодка. С пътническо ремарке е трудно да се маневрира по планинските пътища, невъзможно, а често и противозаконно е да се паркира; въобще ремаркетото подлежи на много ограничения. След съответния срок получих проект за една здрава, бърза и удобна кола, върху която е монтирано жилище — къщичка с двойно легло, печка с четири колела, отоплителна инсталация, хладилник и бутаново осветление, тоалетна с химическо пречистване, долапчета, багажници, прозорци с мрежи против насекоми — точно както си исках.

През лятото фургонът бе изпратен до малкото рибарско селище Саг Харбър, на самия край на Лонг Айленд, където живеех. Макар че не ми се щеше да потеглям преди Деня на труда<sup>[1]</sup>, когато цялата нация започва да живее нормално след изминалото лято, дощя ми се да посвикна с костенурчата си черупка, да я подредя и опозная. Тя пристигна през август, беше красива, мощна и чевръста. Управляваше се лесно, като лека кола. И понеже предстоящото пътешествие бе предизвикало язвителните забележки на приятелите ми, кръстих фургона „Росинант“, името на Дон Кихотовата кранта, ако си я спомняте.

Не криех намеренията си, затова сред приятелите и съветниците ми възникнаха редица противоречия. При всяко проектирано пътешествие съветниците се роят на школи. Казвах ми, че тъй като фотографическият ми образ, благодарение усилията на моя издател, бил твърде разпространен, едва ли ще мога да пътувам, без да ме познаят. Нека още сега кажа, че изминах над десет хиляди мили, прекосих тридесет и четири щата и нито веднаж не ме познаха. Убеден съм, че хората разпознават нещата само в определена среда. Дори ония, които биха ме познали в атмосферата, която се предполага, че

съществува около мен, дори те в никакъв случай не можеха да определят самоличността ми в „Росинант“.

Казвах ми също, че името „Росинант“, написано на стената на фургона с испански шрифт от шестнадесетия век, щяло да извиква на места любопитство и въпроси. Не мога да кажа колцина разчетоха този надпис, ала с положителност твърдя, че никой не ме попита за него.

Още нещо: казваха, че целта на един чужденец, който обикаля страната, можела да събуди недоумение и дори подозрения. По тази причина в камиона стъкмих една двуцевка, две едноцевни пушки и две-три въдици — опитът ме е научил, че ако човек се отпрати на лов или риболов, всички го разбират и дори му ръкопляскат. В действителност моите ловджийски дни отдавна отминаха. Не убивам и не хващам вече нищо, което не мога да сместя в тигана. Стар съм вече, за да убивам за спорт. Но цялата тази декорация се оказа излишна.

Казвах още, че нюйоркските номера на фургона щели да се посрещат с интерес и може би с въпроси, тъй като бяха единствените ми видими отличителни знаци. Така и стана — може би на двайсет-трийсет пъти през цялото пътуване. Но въпросните разговори следваха неизменна схема, нещо подобно:

Местният жител: „Ню Йорк, а?“

Аз: „А-ха.“

Местният жител: „Бил съм там девестин и трийс-осма, ако не беше и трийс-девета. Алис, трийс-осма ли бяхме в Ню Йорк или трийс-девета?“

Алис: „Трийс-шеста. Помня точно, защото тая година умря Алфред.“

Местният жител: „Както и да е, никак не ми хареса. Пари да ми даваш, не живявам там!“

Съществуваха и основателни опасения, че ще пътувам сам, изложен на нападения и кражби. Не е тайна, че нашите пътища са опасни. И трябва да си призная: проявих безсмислено малодушие. Бяха минали години, откак не съм бивал сам, безимен, без приятели, без онази сигурност, която човек получава от семейството, другарите и съмишлениците. В опасността няма нищо реално. В началото

изпитваш безнадеждното чувство, че си просто сам — някакво чувство на изоставеност. По тази причина си взех компаньон — един стар и благороден френски пудел, известен под името Чарли. Истинското му име в същност е Шарл льо Шиен. Беше роден в Берси, някъде в покрайнините на Париж, и възпитан във Франция. Макар че знаеше малко пуделски английски, той изпълняваше с готовност само команди, изречени на френски. Иначе му се налагаше да си превежда, а това го бавеше. Беше грамаден пудел със синкава козина, ако е чиста.

Чарли е роден дипломат. Предпочита преговорите пред сбиванията и то е разумно, защото е много слаб в боя. През десетгодишния си живот бе изпадал в неудобно положение само веднаж — когато се сблъска с куче, което не искаше да преговаря. Чарли загуби късче от дясното си ухо. Но е добър пазач — ревът му е като на лъв, тъй е нагласен, че да скрива от нощните скитници истината, т.е. със зъбите си не може да разкъса дори книжна фунийка за пуканки. Чарли е добър приятел и добър спътник и от всичко, което въображението му може да си позволи, най-много обича да пътува. И ако в моя разказ той се среща твърде често, то е, защото твърде много допринесе за пътешествието. Кучето, а особено такъв екзотичен екземпляр като Чарли, е мост между непознатите. Много от разговорите ми по пътя започваха с „Каква му е породата на туй куче?“

Похватите за поставяне начало на разговор са универсални. Знаех отпреди и пак се уверих, че най-лесният начин да привлечеш внимание, съдействие и да предизвикаш разговор е да се направиш на сбъркал пътя. Човек — който, видял собствената си майка да умира от глад на улицата, би я ритнал в стомаха, за да мине — с радост би посветил няколко часа от времето си, да покаже пътя — и то погрешния — на един чужденец, който твърди, че се е загубил.

---

[1] Денят на труда се празнува в първия понеделник от септември. — Б.пр. ↑

„Росинант“ стоеше красив и самоуверен под дъбовете на нашия двор в Саг Харбър, а съседите се изреждаха на гости; някои от тях сега виждах за пръв път. В очите на всички откривах нещо, което щях след това да забележа навсякъде, във всяко кътче на страната: изгарящото желание да потеглят, да се движат, да тръгнат на път, за където и да е, само по-далеч от всяко Тук. Тихо споделяха как им се ще някой ден да се отправят нанякъде, да вървят, волни и без котва, не към нещо, а *от* нещо. Тези погледи и този блян видях навсякъде, във всеки щат. Едва ли не всеки американец е гладен за движение. Един малчуган, май че беше на тринадесет, идваше при мен всеки ден. Срамежливо заставаше отстрани и наблюдаваше „Росинант“; веднъж надникна през вратата и дори се просна по гръб на земята да разгледа натоварените с тежка задача ресори. Беше мълчаливо момче, с нищо не се отличаваше от другите. Идваше и нощем и все тъй зяпаше „Росинант“. След седмица търпението му се изпари. И думите му, здравата преборили се със стеснението, най-сетне го надвиха и той рече: „Че ако пък ме вземете с вас, във всичко ще помагам. Ще готвя. Всичките чинии ще мия, всичко ще върша и за вас ще се грижа.“

За мое нещастие, познавах този копнеж. „Колкото и да ми се ще да те взема — рекох аз, — и в училище, и майка ти, и баща ти, и сума други хора ще кажат, че не бива.“

„Но аз всичко ще върша!“

Вярвам. Той би го направил. И дори ми се стори, че и до последния момент не бе изгубил надежда, докато не тръгнах без него. Мъчеше го мечтата, която бе мъчила цял живот и мен; за нея няма лек.

Подреждането на „Росинант“ беше сложна, но приятна работа. Взех прекалено много неща, но не бях сигурен какво ще върна. Инструменти и сечива за всякакъв случай, въжета за теглене на буксир, лост и малко дървено блокче за опора, окопна лопата, лом, разни инструменти за разни поправки. След това идваха запасите от храни. За Северозапада бях закъснял и снегът щеше да ме застигне.

Приготвих храна най-малко за една непредвидена седмица. С водата беше лесно — „Росинант“ имаше резервоар за 120 литра.

Помислих, че по пътя ще се наложи да пиша — било есета, може би бележки и положително писма. Запасих се с хартия, индиго, взех пищеца машина, моливи, бележници, че на всичко отгоре и речници, една пълна енциклопедия и десетина други справочници, все тежки. Подозирам, че способността на човек да се самозалъгва, е безгранична. Знаех отлично, че рядко си водя бележки и че ако водя, после или ги изгубвам, или не мога да ги разчета. След тридесетгодишна практика знаех също, че не мога да пиша, когато събитията са още пресни, топли. Най-напред трябваше да ферментират. Както казва един приятел, най-напред „преживям“ и чак тогава гълтам. И въпреки че се познавах, натъпках в „Росинант“ хартия колкото за десет тома. Взех към седемдесет килограма от ония книги, които човек все уж сяда да изчете — това са, разбира се, ония книги, които никога не би прочел. Консерви, гилзи за двуцевката, патрони за другите пушки, сандъчета за инструментите и дрехи, страшно много дрехи, одеяла и възглавници, обуца, много обуца и ботуши, найлоново бельо за температури под нулата с разни украшения, чинии и чаши от пластмаса, пластмасово ведро за миене на чиниите, резервна бутилка с газ. Претоварените ресори пъшкаха и се огъваха все по-ниско и по-ниско. Сега преценявам, че бях взел близо четири пъти повече, отколкото ми трябваше.

А пък Чарли... Чарли е куче, което може да чете мисли. В живота му е имало много пътувания и често му се е случвало да си остане в къщи. Познава, че ще ходим някъде още преди да сме наизвадили куфарите и разтревожен, крачи насам-натам, скимти и поради старостта си изпада в състояние на умерена хистерия. Всички тия седмици, докато се приготвявах, той през цялото време се мотаеше в краката ми и успя да се превърне, проклетникът, в истинска досада. Взе да се крие във фургона и се мъчеше да изглежда по-малък, отколкото е.

Наближаваше Денят на труда, денят на истината, когато милиони деца тръгват на училище и десетки милиони родители се прибират и освобождават шосетата. Готов бях да тръгна колкото може по-скоро. И тъкмо по това време съобщиха, че ураганът Донна се измъкнал от Караибско море и като помитал всичко, се отправил към нашия край.

Кацнали на върха на Лонг Айлънд, бяхме виждали не един, та затова не изпитахме към Донна никакво особено уважение. Зададе ли се ураган, почваме да се готвим за обсада. Малкото ни заливче беше доста добре защитено, но не чак толкова добре. И докато Донна пълзеше към нас, напълних газените лампи, сложих на кладенеца ръчната помпа и привързах всички подвижни предмети. Имаме една яхтоподобна лодка, *Фейъри Айлийн*, дълга към 6 метра. Покрих я с платнища, здраво ги завързах и я откарах в средата на заливчето, пуснах там грамадната старомодна котва и оставих лодката свободно да се носи на дълга верига. Ако не се измъкнеше халката на веригата, тъй тя можеше да удържи напора на вятър със скорост 150 мили в час.

*Донна* се прокрадваше все по-насам. Пригответихме радиото с батериите, да слушаме съобщенията, тъй като с първата атака на Донна електричеството щеше да спре. Към всичко това се прибави още една грижа — „Росинант“, заседнал между дърветата. В будно състояние видях кошмар: върху фургона се сгромолясва повалено дърво и го смачква като буболечка. Изтеглих го от обсега на попадение от пряко падащо дърво, ала това не означаваше, че не е възможно върхът на някое дърво да прелети във въздуха петнадесетина метра и да се стовари върху него.

Рано сутринта узнахме от радиото, че ураганът няма да ни отmine, а към десет чухме, че точно в един и седем минути той ще бъде при нас и че през нас ще премине „окото“<sup>[1]</sup> му. Заливът беше притихнал без нито една бразда, но водата беше тъмна и *Фейъри Айлийн* с небрежна елегантност се поклащаше на веригата.

Нашият залив е по-добре защитен от околните и затова в него надойдоха още много други малки съдове, за да ги закотвят. С уплаха установих, че мнозина от техните собственици не знаят как да ги привържат. Накрая пристигнаха две лодки, две красиви същества — едната теглеше другата. Пуснаха някаква лека котва и ги оставиха — носът на едната, привързан за кърмата на другата, и двете — в радиуса на веригата на *Фейъри Айлийн*. Изтичах с един рупорт до края на мостчето и се опитах да протестирам срещу тази глупост, но собствениците на лодките или не ме чува, или не разбраха, или пък им беше все едно.

Вихърът връхлетя точно в мига, в който го очаквахме, и раздра водата като черен чаршаф. Блъсна ни като с юмрук. Прекърши цялата



корона на един от дъбовете и строполявайки се, тя бръсна къщата където се бяхме скрили да гледаме. При следващия порив на вятъра един от големите ни прозорци се разтвори. С мъка го затворих и като грабнах брадвичката, забих в горния и долния му край по един клин. Още с първия удар на урагана електричеството и телефоните бяха прекъснати — знаехме си, че тъй става. Предвиждаха се приливни вълни от осем стъпки. Гледахме как бурята се нахвърля върху земята и морето като глутница песове. Дърветата се кършеха и превиваха като треви, а от камшиците на вятъра по водата се надигна разпенен каймак. Една лодка се откъсна и литна към брега, подир нея друга. Вълните нахлуха в прозорците по вторите етажи на новите къщи, строени през меката пролет и ранното лято. Нашата къща се намира на малка височинка, на десетина метра над морското равнище. Но мостикът, който не беше от ниските, потъна под надигащата се вода. Когато посоката на вятъра се промени, преместих „Росинант“ тъй, че и сега да се намира вън от опасната зона на дъбовете. *Фейъри Айлийн* храбро се държеше и като ветропоказател се въртеше според бурята.

Въжето на привързаните една за друга лодки се беше оплело във витлата и кормилата, корпусите им се удряха един в друг и се чупеха взаимно. Друг някакъв съд беше измъкнал котвата си и бе заседнал в калния бряг.

Чарли нямаше нерви. Пушечни изстрели, гръмотевици, експлозиите на урагана — нищо не беше в състояние да го смуги. Посред ревящата буря той си намери топло местенце под масата и се унесе в дрямка.

Вятърът спря тъй внезапно, както бе и почнал; но вълнението продължаваше по инерция и приливът се издигаше все по-високо. Всички кейове в малкото ни заливче се скриха под водата и над нея останаха да стърчат само перилата им. Тишината бе изпълнена със звуците на нетърпението. По радиото казаха, че сега се намираме в „окото“ на *Донна* — мъртвото и ужасяващо спокойствие в центъра на виещия се ураган. Не помня колко продължи това спокойствие. Стори ни се, че много дълго чакаме. И тогава връхлетя втората вълна, вихърът в обратна посока. *Фейъри Айлийн* грациозно се извъртя и обърна носа си към вятъра. Ала вързаните лодки дръпнаха котвата си, спуснаха се към *Фейъри Айлийн* и я притиснаха от двете страни. Като протестираше и се съпротивяваше, тя се повлече с вятъра, блъсна се в

един от съседните кейове и чухме как корпусът ѝ застана от натиска о коловете на мостика. Сега вече скоростта на вятъра достигна 95 мили в час.

Втурнах се, сборичках се с вятъра и се отправих към моста, където лодките пращяха. Стори ми се, че жена ми, на която е кръстена *Фейъри Айлийн*, се завтече след мен и закрещя да се върна. Мостът беше потънал на четири стъпки под водата, но коловете все още се подаваха и човек имаше за какво да се улови. Продължих да си пробивам път, додето водата покри горния ми джоб; подгонен от брега, вятърът ме шибаше с вода през устата. Притисната до коловете на моста, лодката викаше и хълцаше и се мятеше като подплашено теле. Скочих и едва успях да се метна в нея. За пръв път в живота си имах нож, когато ми е нужен. Заблудените лодки блъскаха *Фейъри Айлийн* о кея. Прерязах въжето на котвата им и въжето, което ги съединяваше, изригах ги и те се понесоха към калния бряг. Котвената верига на *Айлийн* беше здрава, а огромната и мръсна котва — това желязо, което тежеше петдесет килограма и имаше широки криле, изострени на върха като копия — бе все още забита в дъното.

Моторът на *Айлийн* невинаги е послушен, но този път запали, щом го докоснах. Стъпил на палубката, протегнах лявата си ръка към кормилото. Представям си колко е била изплашена — лодката се помъчи сама да ми помогне. Измъкна се назад, а аз задърпах веригата с другата ръка. При обикновени условия и в спокойно настроение едва помръдвам котвата с две ръце. Но този път всичко вървеше по вода. Дойдох над котвата, тя леко подскочи и освободи лопатките си. Дигнах я от дъното, обърнах *Айлийн* срещу вятъра, дадох газ, тръгнахме право към бурята и я надвихме. Пробивахме си път сякаш в гъста супа. На стотина метра от брега пуснах котвата, тя се заби надолу, захапа дъното и *Фейъри Айлийн* се изправи, подигна носа си и, стори ми се, облекчено въздъхна.

Всичко хубаво — намирах се на сто метра от брега, *Донна* виеше над мен като сурия псета с бели мустаци. Такова нещо не би могла да издържи никоя ладийка. Забелязах край мен да се носи някакъв клон и скочих подире му. Не беше страшно. Стигаше само да държа главата си отгоре, но трябва да призная, че гумените ботуши, които бях намъкнал, доста натежаха. Нямах и три минути и се намерих на сухо — другата *Айлийн* и един съсед ме измъкнаха от водата. Едва сега се разтреперах

от глава до пети, но като погледнах и разбрах, че малката ни лодка е в безопасност, ми стана дори приятно. Изглежда малко се бях понапрегнал, като дърпах котвата с една ръка, защото в къщи усетих нужда от подкрепа; шишето уиски върху кухненската маса ми я предложи. По-късно се опитвах да подигна котвата с една ръка, но не можах.

Вятърът бързо замря и ни завеща крушение: електрическите кабели бяха скъсани, а телефоните не работеха цяла седмица. Но „Росинант“ остана невредим.

---

[1] „Око“ на урагана — т.е. неговият център, район на сравнително затишие, след който следва въздушна вълна в обратната посока. — Б.пр. ↑

## **ВТОРА ЧАСТ**

# 1

В продължителната подготовка на всяко пътешествие влиза според мен и тайното убеждение, че то няма да се състои.

С приближаването на уречения ден топлото легло и уютният дом ставаха все по-желани, а скъпата ми съпруга — безкрайно скъпоценна. Да се откажеш от всичко заради ужаса на неудобствата и неизвестностите в продължение на цели три месеца ми се струваше лудост. Не исках да тръгна. Трябваше да се случи нещо, което да ми попречи да потегля, но не се случи. Можех, разбира се, да легна болен, но нали това беше една от главните (но несподелени) причини да тръгна въобще. Предишната зима насмалко щях сериозно да се поддам на болестта, тактично наречена „затруднения, подсказващи отдалеч приближаването на старостта“. Когато се оправих, изслушах редовната лекция, че всичко сега трябва да бъде по-умерено, че трябва да отслабна, да ограничавам количеството погълнат холестерин. Това се случва на мнозина и, струва ми се, лекарите знаят наизуст своята проповед. Бяха го изпитали много от приятелите ми. Лекцията обикновено завършва така: „По-умерено! Вече не сте на ония години.“ Бях виждал не един да започне след това да опакова живота си в памук, да гаси импулсите си, да задушават страстите и постепенно да се оттегля от своята мъжественост в нещо като духовен и физически полуиндивидуализъм. И във всичко това го насърчават жена му и роднините. Няма що, сладка примамка!

Кой не обича да бъде обект на грижи? На толкова много мъже се случва да заживеят нещо като второ детство. Продават енергията си срещу обещанието, че още мъничко ще поживеят. На практика главата на семейството се превръща в най-малкото дете. И аз с ужас се запитах може ли това да стане и с мен. Защото винаги бях живял бурно, прекомерно пиех, ядях или прекалено много, или никак, спях по цял ден или пък по две нощи не мигвах, работех здравата и продължително или дни наред се мотаех в пълна леност. Бях вдигал, мъкнал, сякъл, бях се катерил, бях любил, пълен с радост, и бях приемал неразположенията като последица, а не като наказание. Не исках да

отстъпя немирството си за някаква дребна печалба на време. Жена ми си бе взела мъж; не виждах защо трябва да получи в наследство бебе. Знаех, че да изминеш десет или дванадесет хиляди мили с камион, сам и без никаква помощ, по всякакви пътища, няма да е леко, но за мен това беше лек против отровата на болнавите по професия мъже. В собствения си живот нямам намерение да разменям качеството срещу количеството. И ако проектираното пътуване се окажеше свръх силите ми, то щеше да значи, че ми е дошло времето да си отида въобще. Виждах съм мнозина, които все отлагат изливането си, които се дърпат и не искат да напуснат сцената. Но това е и лош театър, и лош живот. Щастлив съм, че имам жена, на която се харесва да е жена, а това значи, че обича мъжете, а не одъртелите бебета. И макар че това последно основание за пътешествието ми не бе разисквано нито веднаж, сигурен съм, тя го разбираше.

Денят дойде ведър, а в слънчевата светлина се долавяха жълто-кафявите отблясъци на есента. Разделих се набързо с жена си, защото и двамата мразехме сбогуванията и нито един от нас не искаше да се чувства изоставен, когато другият е заминал някъде. Тя настъпи газта и с трясък се понесе към Ню Йорк, а аз, сложил Чарли до себе си, подкарах „Росинант“ към ферибота на Шелтър Айлънд, после взехме втория ферибот за Грийнпорт, оттам трети — от Ориент Пойнт до брега на Кънетикът — и преминахме протока на Лонг Айлънд, тъй като исках да избягна блъсканицата в Ню Йорк и час по-скоро да тръгна по пътя си. Признавам, изпитах мрачното чувство на изоставеност.

Слънцето светеше ярко върху палубата на ферибота; само на един час от нас беше брегът на континента. Недалеч видяхме красива платноходка, чиито генуезки платна приличаха на вързана забрадка. Крайбрежните параходчета се мъкнеха нагоре из пролива или тежко пъшкаха към Ню Йорк. И изведнъж на половин миля на повърхността се плъзна подводница и денят загуби част от блясъка си. Зад нея във водата се стрелна още едно черно същество, после трето; разбира се, те се намираха на база в Ню Лъндън и тук бяха у дома си. Може би със силата си те пазеха световния мир? Бих искал да намразя подводниците — тогава сигурно бих ги намирал красиви, — ала те са предназначени за разрушение и вместо да изучават и картографират морското дъно, вместо да прокарат нови търговски пътища под

арктическите ледове, те преследват една-единствена цел: заплахата. Спомням си отлично как на времето преминахме Атлантическия океан с военен транспортен кораб, като знаехме много добре, че някъде по пътя се спотайват черните същества и ни дебнат с циклопските си очи. Светлината за мен угасва, когато ги видя, когато си спомня обгорелите мъже, извлечени от покритото с петрол море. Днес подводниците са въоръжени с масово унищожение — нашия глупав и единствен начин да се пазим от масовото унищожение.

Поради вятъра на палубата на раздрънкания ферибот имаше малко хора. Към мен се обърна младеж, облечен в шлифер, рус, сякаш с царевична коса, със синкави, зачервени от силния вятър очи, и посочи подводницата:

— Тая е от новите. Може да издържи три месеца под вода.

— Как ги разпознавате?

— Знам си ги. В тях служа.

— На атомна?

— Не още, но имам вуйчо на атомна и сигурно скоро ще ме вземе.

— Не сте в униформа.

— Имам отпусका.

— Харесва ли ви службата?

— Разбира се. Плащат добре и осигуряват бъдеще.

— Решавате ли се на три месеца под водата?

— Свиква се. Храната е добра, гледаме кино и... Ще ми се да мина под полюса. А вие?

— И аз, може би.

— Гледаме кино и имаме богато... бъдеще.

— Откъде сте?

— От тук, от Ню Лъндън. Тук съм роден. Имам вуйчо и двама братовчеди във флотата. Ние сме нещо като подводна фамилия.

— Мен пък подводниците ме плашат.

— О, свиква се, сър. След време дори не се сецаш дали си под водата, стига всичко да ти е наред. Имате ли клаустрофобия<sup>[1]</sup>?

— Не.

— Тогава е лесно. Бързо се свиква. Искате ли да слезем на чаша кафе? Имаме още време.

— Да слезем.

Дано той е прав, аз — крив. Светът е негов, вече не е мой. В сините му очи няма гняв, няма страх, няма и омраза, тъй че може би е прав. Просто служба с добра заплата и бъдеще. Не бива да му разказвам спомени и да му внушавам тревогата си. Може би в нея няма нищо вярно, такъв е сигурно мирогледът му. Светът е негов. Може би той разбира — неща, които аз никога не ще проумея.

Пиехме кафе в книжни чаши. През четвъртия прозорец на ферибота той ми показваше сухите докове и конструкциите на нови подводници.

— Хубавото е, че като излезе буря, се потопяваш на тихо. Спиш си като пеленаче, а отгоре ти беснее целият пъкъл.

Упъти ме как да изляза от града — неговите обяснения бяха едни от малкото точни, които щях да получа по време на пътешествието си.

— Довиждане — рекох му аз, — надявам се, че ще имате... добро бъдеще.

— Няма да е зле. Сбогом, сър.

После, като вървах по един безлюден кънетикътски път с дървета и градини от двете страни, разбрах, че тази среща ми е върнала доброто настроение и вярата.

Седмици наред бях изучавал карти — с голям мащаб, с малък мащаб, — но картите далеч не са действителността: те могат да бъдат тирани. Познавам хора, картите тъй ги поглъщат, че не забелязват местата, през които минават; има и други — проследят си пътя по картата и така се залепват за него, като че ли се движат по релси. Спрях „Росинант“ в един малък бивак за излети, поддържан от щата Кънетикът, и извадих атласа. И Съединените щати внезапно станаха невероятно огромни, стори ми се невъзможно да ги прекося. Почудих се как по дяволите съм се заловил за нещо, което не може да се осъществи. Все едно че започвах роман. Когато се изправя пред отчаяната невъзможност да напиша петстотин страници, обзема ме болното чувство на провал и си казвам: никога нищо няма да ми се отдаде. И всеки път тъй става. После написвам една страница, постепенно още една. Работа за един ден — толкова си позволявах да предвиждам и затова изключвах всякаква възможност да довърша работата си докрай. Тъй стана и сега, като разгърнах пъстрата карта на тази чудовищна Америка. Листата по дърветата около бивака висяха месести и тежки, вече не растяха, а примирено очакваха първия студ да



ги обагри и втория — да ги захвърли на земята и да сложи край на краткия им живот.

Чарли е висок на ръст. Застанал на седалката до мен, главата му стърчеше почти колкото моята. Доближи муцуната си до ухото ми и рече „Фт“. Не познавам друго куче, което може да произнася съгласната „ф“. Това се дължи на кривите му предни зъби — трагедия, която не му позволява да участва в кучешките ревюта; Чарли произнася „ф“, понеже горните му резци едва докосват долната устна. Думата „Фт“ обикновено означава, че има желанието да приветствува някой храст или дърво. Отворих вратата на кабината, пуснах го и той извърши своята церемония. Не му беше нужно много да размишлява, за да направи това, както трябва. От опит съм разбрал, че в някои области Чарли е по-интелигентен от мен, но затова пък в други е катастрофално невеж. Не може да чете, не може да шофира, няма никакво понятие от математика. Но що се отнася до собствените му интереси, които в момента задоволяваше — бавното и тържествено душене и поръсването на къс земя със светена водица, — той няма равен. Разбира се, кръгзорът му е ограничен, но и моят — колко ли е пък широк?

Продължихме в есенния следобед — все на север. Тъй като си имах всичко, мислех си: няма да е лошо, ако някога покания срещнати по пътя хора да прием по едно, ала бях забравил да взема напитки. По второстепенните пътища на този щат имаше чудесни питиепродавнички. Знаех, че в някои щати все още има сух режим, но бях забравил в кои и затова нямаше да бъде зле да се запася. В една кленова горичка, встрани от пътя, съзрях малко магазинче. Имаше си добре наглеждана градинка и сандъчета с цветя. Собственикът беше човек ни млад, ни стар, с посивяло лице — заподозрях го в пълно въздържателство. Той отвори кочана с фактурите и грижливо подреди индигата. Отде да знае какво ще му се допие на човек. Поръчах царевично уиски, шотландско уиски, джин, вермут, водка, едно средно хубаво бренди, отлежала ябълковка и каса бира. Предполагах, че ще ми стигнат. За малко магазинче поръчката беше голяма. Собственикът бе поразен.

— Сигурно ще правите голям гуляй.

— Не. Само се запасявам за из пътя.

Помогна ми да изнеса кутиите с бутилките; отворих вратата на „Росинант“.

— Пътувате с това?

— Да.

— За къде?

— Навсякъде.

И тогава именно забелязах онова, което щях да срещам тъй често из цялото си пътешествие — бленувачия поглед.

— Боже мой, да можех и аз да тръгна!

— Не ви ли харесва тук?

— Как не. Много си е хубаво тук, но ми се ще и да пътувам.

— Но вие дори не знаете къде отивам.

— Няма значение. Важното е да тръгнеш за някъде.

Най-накрая трябваше да се разделя с потулените сред дърветата пътища и доколкото е възможно, да заобикалям градовете. Хартфорд и Провидънс и тем подобните са големи градове, които гъмжат от промишленост, със страшно задръстени улици. Много повече време ти е нужно да пресечеш града, отколкото да заобиколиш няколкостотин мили. В сложната система на движението, докато се блъскаш да си проправиш път, загубваш възможността да гледаш. Минавал съм през стотици градове и градчета, в какви ли не климати, при какъв ли не пейзаж и макар че всички са различни, че хората им не са еднакви, в известно отношение те всички си приличат. Американските градове напомнят дупка на язовец, затънала в мръсотии, всички — до задушаване препълнени с боклук, до един — без изключение — оградени от купища разбити и ръждясващи автомобили. Всяка стока, която купуваме, се продава в кутии, в буркани, в консерви — опаковката, която тъй много обичаме. И планините от неща, които изхвърляме, са много по-големи от нещата, които оползотворяваме. И ако не с друго, с това показваме дивата и безразсъдна пищност на своето производство, при което, както се вижда, показател са отпадъците. Пътувайки, си мислех как в Италия или Франция биха спестили всяко изхвърлено късче и как биха го използвали. Не укорявам нито едните, нито другите, ала наистина се чудя ще дойде ли ден, когато ще престанем да си позволяваме това разточителство — химическите отпадъци в реките, металните отпадъци на всяка крачка, атомните отпадъци, зарити дълбоко в земята или потопени в морето.

Когато някое индианско село затъне до уши в собствената си мръсотия, жителите му се изнасят. А ние няма къде да се изнесем.

Бях обещал на малкия си син, като минавам покрай училището им в Диърфийлд, Масачузетс, да се отбия, че да се сбогуваме, но стигнах там твърде късно и не ми се искаше да го събуждам. Продължих нагоре, в планината, стигнах до някаква мандра, купих си малко мляко и поисках разрешение да нощувам под една ябълка. Мандраджията беше завършил математика и изглежда имаше известно понятие от философия. Оказа се, че си харесва работата и не желае да се намира другаде — един от малцината доволни хора, които срещнах по пътя си.

За посещението в училището Ийгълбрук предпочитам да не говоря. Можете да си представите какво впечатление направи „Росинант“ на двеста млади пленници на науката, току-що примирили се с излежаването на зимната си присъда. Посещавах фургона на стада и се тъпчеха в кабината по петнадесет наведнъж. В очите им долавях любезни ругатни — аз щях да си отида, а те оставаха. Сигурно и собственият ми син никога няма да ми прости. Скоро след като потеглих, спрях да проверя не са ли ми задигнали нещо.

Пътят ми минаваше на север, през Върмонт, след това на изток — в Ню Хемпшър и Белите планини<sup>[2]</sup>. Магазинчетата покрай пътя предлагаха купища златисти тикви и жълто-кафяви кратуни, кошници с червени ябълки — толкова сладки и сочни, че като ги захапеш, сокът им сякаш експлодира. Купих си ябълки и цял галон пресен ябълков сок в буркан. Стори ми се, че всеки, който живее край шосетата, продава мокасини и ръкавици от еленова кожа. А ония, които нямаха, продаваха сладкиши с козе мляко. Досега не бях виждал магазини за индустриални стоки на открито, наскре полето — в тях продаваха обуца и дрехи. Селата тук са като че най-красиви в цялата страна — спретнати, белосани и — ако не смятаме мотелите и туристическите бюра, павираните улици и движението — нямат никаква друга промяна, струва ми се, отпреди сто години.

Изведнъж застудя и дърветата буйно се обагриха с онова червено и жълто, което ти се струва невероятно. То не е само цвят, а някаква жарава — сякаш листата поглъщат на едри глътки светлината на есенното слънце и после бавно я излъчват. В тия цветове имаше нещо огнено. Преди смрачаване бях вече високо в планината. Край едно

поточе стърчеше надпис, който сочеше къде се продават пресни яйца, отбих се по черния път, купих яйца и поисках разрешение да станувам край рекичката, като предложих да си платя.

Фермерът беше мършав, с лице, каквото обикновено приписваме на янките, и произнасяше гласните провлачено — произношение, каквото считаме типично за янките.

— Защо ще плащате? — рече той. — Земята си е земя... Но ми се ще да ви разгледам черупката.

— Най-напред да намеря равно място и да я понаредя — рекох, — пък тогаз елате да прием по едно кафе или нещо друго.

Дадох заден ход, намерих изравнено място и спях — отгук се чуваше брътвежът на потока; беше се стъмнило. Чарли каза няколко пъти „Фт“, което значеше, че е гладен. Отворих вратата на „Росинант“, запалих лампите и вътре намерих пълен хаос. Неведнъж бях нагласял лодката за голямо вълнение, но внезапните спирания и тръгвания на камиона са съвсем друг риск. Подът беше осеян с книги и хартии. Пищещата машина едва се крепеше кацнала върху куп пластмасови чинии, една от пушките беше паднала и притиснала с дулото си печката, топът с хартия за писане — петстотин листа — се беше скъсал и сега листите покриваха целия фургон като сняг. Запалих бутановата лампа, напъхах боклуците в малкото шкафче и сложих вода за кафето. На сутринта явно трябваше да пренаредя товара си. Никой не може да ти каже как се прави това. Тънкостите се научават тъй, както ги научавах аз — по пътя на неуспехите. В момента, в който падна нощта, стана пронизващо студено, но лампата и газовите горелки на печката изпълваха малкия ми дом с приятна топлинка. Чарли изяде вечерята си, направи задължителната си разходка и се оттегли в застланото ъгълче под масата, което щеше да му бъде жилището в продължение на три месеца.

За улесняване на живота има много модерни измислици. На лодката открих алуминия, кухненските съдове за еднократно ползуване, тигани и тенджери, които, щом сготвиш рибата, изхвърляш отвъд борда. Отворих консерва телешка супа, изтърсих я в една такава чиния и я сложих върху азбестовата подложка на слабия огън бавно да се топли. Кафето беше почти готово, когато Чарли нададе лъвския си рев. Не мога да ви опиша колко е утешително да ти обадят, че в тъмното приближава някой. И ако се случи идващият да носи в

сърцето си зли помисли, този мощен глас ще го накара да се позамисли, стига само да не познава миролюбивата и дипломатична природа на Чарли.

Фермерът похлопа на вратата и аз го поканих да влезе.

— Хубаво сте се наредили — каза той. — Да, сър, много ви е хубаво тука.

Седна до масата. Нощно време тази маса се сваля и с няколко възглавници става двойно легло.

— Чудесно — повтори той.

Налях му чаша кафе. Струва ми се, че когато времето се застуди, ароматът на кафето е по-силен.

— Нещо друго покрай кафето? — попитах го аз. — Нещо за авторитет?

— Не. И така е добре. Чудесно!

— Нито глътчица ябълковка? Тъй съм уморен от карането, че и аз бих пийнал една.

Погледна ме с онова сдържано задоволство, което неянките считат за мълчаливост.

— Ами ако аз не пия, и вие ли няма да пиете?

— Дума да не става!

— Тогаз да не ви лишавам — една чаена лъжичка само.

Налях и на двама ни по една солидна чаша двадесет и една годишна ябълковка и също седнах до масата. Чарли се измести да ми направи място и си подпря брадата на краката ми.

По пътищата има известно благородство. Изключени са преките и лични въпроси. Но това впрочем се диктува от добрите обноски по цял свят. Нито той се интересува от името ми, нито аз го запитах как се казва, но забелязах, че погледът му чевръсто обиколи фургона от каучуковите калъфи на пушките до пръчките на въдиците, закачени на стената.

По това време в Обединените нации беше Хрушчов и това бе една от малкото причини, заради които бих искал сега да съм в Ню Йорк. Попитах:

— Слушахте ли днес радио?

— Новините в пет часа.

— Какво ново в ООН? Забравих да пусна радиото.

— Ако щете, вярвайте — рече той, — ама Хрущов тропал по масата.

— Защо?

— Не одобрил там нещо.

— Странно.

— Да, ама свършил работа. Друго не казаха.

— А как хората из вашия край посрещат тия разпавии с русите?

— За другите не знам. Но мен ми се струва, че водим все ариергардни действия. Все ний сме натясно.

Напълних чашите с още кафе и долях ябълковка и за двама ни.

— Да не би да искате да нападнем? — попитах.

— Искам да кажа, че и ние трябва да поемаме инициативата.

— Нямам намерение да правя анкета, но как върви изборната кампания при вас?

— Кажете ми, да ви кажа! — отвърна той. — Хората си мълчат. Досега не сме имали такива потайни избори. Хората просто не си казват мнението.

— Възможно ли е да нямат мнение?

— Възможно е, а може би и не искат да го кажат. Помня, едно време по избори какви спорове се водеха. А сега — нищо.

Това установих и аз, в цялата страна — никакви спорове, никакви дискусии.

— А не мислите ли, че хората се страхуват да имат мнение?

— Някои сигурно. Но познавам неколцина, които не се страхуват. И те мълчат.

— И аз съм забелязал това — казах. — Но защо? Не зная.

— И аз не знам. Като че ли всичко произлиза от едно. Не, благодаря, стига ми толкоз. Подушвам, че вечерята ви е почти готова. Да бях си тръгнал.

— Произлиза от едно? От какво?

— Как да кажа, вземете дядо ми например, баща му — беше още жив, аз бях на дванайсет. Това, което знаеха, знаеха го със сигурност. Знаеха кое как е и какво може да се случи. А сега? Какво може да се случи?

— Отде да знам.

— Никой не знае. И колко ти струва мнението, ако не знаеш? Дядо ми е знаел колко косъма има господ на брадата си. А аз не зная

какво е станало вчера, та ще ти знам какво ще стане утре. Камък, маса — знаел е човекът от какво са направени. Аз не знам защо никой нищо не знае. Няма подир какво да вървиш, не знаеш какво да мислиш. Да си тръгвам. Утре ще се видим ли?

— Не знам. Рано ще потегля. Искам да прекося Мейн, да ида до Еленовото островче.

— Ама хубаво място, а?

— Още не мога да кажа. Никога не съм бил там.

— Чудесно е! Ще ви хареса. Благодаря за... кафето. Лека нощ!

Чарли го изгледа, въздъхна и отново задряма. Изядох си телешката супа, оправих леглото и измъкнах *Възхода и падението на Третия Райх* от Ширър. Разбрах, че не ми се чете, а на тъмно пък не можех да заспя. Успокояващо беше бълбукането на потока между камъните, но разговорът с фермера не излизаше от главата ми. Какъв умен и пряк човек! Не се надявах да срещна много като него. И май че той бе стигнал до истината. Милион години сигурно са минали, додето хората свикнат с огъня като явление и понятие. Човекът е изгарял пръстите си на удареното от мълния дърво, докато най-сетне някой отнесъл къс от това дърво в пещерата и разбрал, че то го топли. Може би сто хиляди години са минали от едното до другото. А оттогава до високите пещи в Детройт — колко? Колко?

Ето че сега имаме под ръка къде-къде по-страшна сила, а не ни е останало време да възпитаме разсъдъка си; на човека му трябва най-напред да усети, после да изкаже и едва тогава да се приближи до мисълта; в миналото поне за това е било нужно много време.

Не бях заспал, когато първите петли пропяха. И най-сетне усетих, че пътешествието ми наистина е почнало. Досега не бях повярвал истински в него.

Чарли обича да става рано, обича и мен рано да буди... Защо не? Веднага след закуска той отново заспива. През тия години си беше измислил няколко наглед невинни начини да ме буди. Можеше тъй шумно да тръска гердана си, че и мъртвите биха се пробудили. Ако това не помогне, изпадаше в пристъп на кихане. Но може би най-досаден от всичките му методи беше тихо да седи до леглото и да се пули в лицето ми с най-сладък и трогателен израз; събуждах се от дълбок сън с чувството, че някой ме гледа. Но се научих да лежа със затворени очи. Само да мигна, той ще кихне, ще се протегне и с това

сънят ми свършва. Войната на нерви често продължава дълго — аз стискам очи, а той все ми прощава, но почти винаги печелеше той. Обичаше тъй много да пътува, че искаше да тръгваме рано, а за Чарли рано — това е първият намек за утрото в мрака.

Скоро открих, че ако странствуващият чужденец пожелае да слуша какво си говорят местните жители, той трябва да спира и да се застоява по баровете и църквите. Но в някои градчета на Нова Англия<sup>[3]</sup> барове няма, а църквата е отворена само в неделя. Затова те можеха да се заместят от крайпътните гостилнички, където мъжете се сбираха, преди да тръгнат на работа или на лов. За да свари тия места пълни, човек трябва рано да стане. Но и това си има своя недостатък. Ранобудните мъже не само че не разговарят с непознати, ами и помежду си почти не говорят. Разговорът на закуска се ограничава само до няколко лаконични измърморвания. Естествената сдържаност на Нова Англия достига своето славно съвършенство на закуска.

Нахраних Чарли, позволих му една кратка разходка и потеглих. Ледена мъгла скриваше хълмовете и замръзваше по стъклото. Обикновено не закувам, но сега трябваше, защото, преди да спра в някоя бензостанция, с никого нямаше да се видя. Ударих спирачките пред първата осветена крайпътна гостилница и се наместих до тезгяха. Посетителите клюмаха над чашите кафе като папрати. Нормалният разговор в такъв случай е следният:

Сервитьорката: От същото?

Посетителят: Да.

Сервитьорката: Студено, а?

Посетителят: Да.

(Десет минути)

Сервитьорката: Още една?

Посетителят: Да.

Наистина приказлив посетител. Някои свеждат разговора до „Ъхъ“, а други изобщо не отвърщат. Скучен е животът на сервитьорките от Нова Англия рано сутрин, помислих си аз, но скоро установих, че помъча ли се да вдъхна малко живот и радост в работата ѝ с някоя закачлива забележка, тя свежда очи и отвърща с „да“ или



„ъхъ“. Все пак почувствувах, че се създава някаква връзка, но не мога да кажа точно каква.

Най-много неща научих от утринната програма на радиото, която свикнах да ценя. Всяко градче с население няколко хиляди си има собствена радиостанция, тя замества местния вестник от миналото. По радиото оповестяват сделките и офертите, съобщават местните събития, цените на стоките, четат реклами. Плочите, които пускат, се повтарят навсякъде. Ако в Мейн на първо място сред шлагерите стои „Неврътният ангел“, същата плоча ще чуеш най-често и в Монтана. За един ден човек може да чуе „Неврътният ангел“ трийсет-четирийсет пъти. Но понякога между местните новини и хроники се промъкват и външни реклами. Колкото по на север отивах, колкото по-студено ставаше, толкова по-усилено рекламираха недвижими имоти във Флорида. С приближаването на дългата и сурова зима Флорида се превръщаше в някакво чудотворно слово и аз разбрах защо. Установих, че все повече и повече хора страстно жадуват за Флорида, че хиляди вече са се пренесли там, че хиляди други имат това намерение и ще го сторят. В рекламите не се казваха много неща, освен това, че земята, която продават, се намира във Флорида. Някъде стигаха до крайност и обещаваха, че имотът е над равнището на приливите, но това нямаше значение. Самата дума „Флорида“ беше зов, от който облъхва топлина, лекота и спокойствие. Непреодолим зов.

Живял съм при добър климат, но ми е било адски скучно. Обичам по-скоро времето, не толкова климата. В Куернавака, Мексико, където някога живеях, климатът беше най-благоприятният, който може да си представите. Бях обаче открил, че тръгнаха ли да пътуват, хората обикновено отиваха в Аляска. Бих искал да зная колко време един жител на Арустук<sup>[4]</sup> би издържал във Флорида. Работата е в това, че пренесъл и вложил спестяванията си там, той вече не може да се върне. Хвърлил е зара и няма как да продължи играта по-нататък. Питам се дали на човека от Източните щати, седнал на стол от найлон и алуминий сред някоя неизменно зелена ливада, затрепал комарите в октомврийската привечер на Флорида, питам се дали на този човек острието на спомените не се влива между ребрата, в сърцето, където най-много боли. Не мога да си представя, че в това влажно и вечно лято картинното му въображение не го връща отново към крясъка на багрите, към скърцащия мраз, към аромата на запалена борина и

гальовната топлина на кухничките. Че може ли човек да опознае цветовете само от едно монотонно зелено; колко струва топлината, ако го няма студът, да ѝ придаде сладост?

Карах бавно, колкото позволяваха обичаите и неумолимият закон. Това е единственият начин да видиш нещо. На всеки няколко мили край шосето имаше кътове за почивка — заслони, понякога построени в близост до сенчести потоци. Разноцветно боядисани бензинови варели служеха като кошчета за смет, имаше сковани масички, а тук-там камини и скари за пържоли. От време на време отбивах „Росинант“ от пътя и пусках Чарли да помирише местата, където са се разписали предишните пътници. Стоплях си кафе, намествах се на задното стъпало и се унасях в съзерцание на дърветата и водите, стръмно извисяващите се планини със зелени иглолистни калпаци и поръсените със сняг борове, някъде далече горе. Веднаж, преди много години, на един Великден получих яйце с малка дупчица на върха. Надзърнах вътре и видях някаква красива къщичка, къщата-мечта, на чийто комин щъркел свиваше гнездо. За мен това беше къщичката от приказките, фантастична като джуджетата под гъбите. По-късно отидох в Дания и видях тази къщичка, а може би нейната сестра — истинска, също като в яйцето. В Салинас, Калифорния, където съм отрасъл, макар че сегиз-тогиз стяга студ, зимите са меки и мъгливи. Друга приказка, в която не вярвахме, бяха цветните картички от щата Върмонт с есенните гори. В училище декламирахме „Под снежната покривка“ и учехме наизуст стихчета за стария Дядо Мраз, но в нашия край Дядо Мраз поставяше — и то много рядко — само една тънка ледена корица в коритата, дето поехме добитъка, и това беше всичко. По-късно с изненада разбрах, че не само пиршеството на цветовете по картичките е действително, но че самите картички са бледи и неверни образи. Трудно ми е дори да си представя краските на лесовете, ако не ги виждам. Питам се дали продължителният контакт не довежда до безразличие и попитах за това една женица от Ню Хемпшър. Отвърна ми, че есента винаги, без изключение, я смайвала, повдигала духа ѝ. „Та това е празник, който не може да се запомни — рече тя, — затуй винаги идва като изненада.“

От тъмните води на вира в потока край заслона видях как подскочи пъстърва, която раздвижи сребърни кръгове на повърхността.

Чарли също я видя, нагази във водата и се намокри, глупакът. Той никога не мисли за бъдещето. Качих се в „Росинант“ да изнеса малкото боклук — две празни консервни кутии. От едната бях ял аз, от другата — Чарли. Между книгите, които носех, съзрях позната корица и я измъкнах: златна ръка държеше змия и огледало с криле, а отдолу с ръкописни букви пишеше „Спектейтър“, издание под редакцията на Хенри Морли<sup>[5]</sup>.

Като детство на писател, моето изглежда е било щастливо. Дядо ми, Самуел Хамилтън, обичаше хубавите книги, познаваше ги и бе отгледал няколко образовани дъщери, една от които беше и майка ми. В Салинас, в голямата ни библиотека от тъмноорехово дърво със стъклени витрини можеха да се намерят странни, чудновати неща. Родителите ми никога не ги показваха, стъклените витрини скриваха всичко от нас, но аз често тършувах там. Нито ми пречеха, нито ме обезсърчаваха. Струва ми се, че ако днес забраняваме на необразованите си деца да се докосват до чудодейното в нашата литература, те може би ще го откраднат и ще изпитат същата скрита радост. Много рано обикнах Джоузеф Адисън<sup>[6]</sup>, любов, която пазя и досега. Той си служи с езика като с инструмент, тъй както Пабло Касалс с виолончелото. Не мога да кажа дали е повлиял върху стила на моята проза, но бих искал да е така. Седнал под слънцето на Белите планини през 1960 година, аз отворих добре известния ми първи том, отпечатан в 1883 година. Намерих брой първи на *Спектейтър*, вторник, 1 март 1711 г. Вместо заглавие пишеше на латински:

„*Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem Cogitat, et speciosa dehinc miracala promat.*“ — Хораций<sup>[7]</sup>

Припомних си, че обичах Адисън заради главните букви, с които започваше всяко съществително. В същия брой той пишеше:

„Забелязал съм, че Читателят рядко начева Книга с Удоволствие, ако не знае какъв Човек е Писателят: дали е той черен или честен, с благодушно или холерическо Предразположение, задомен ли е той, или е ерген и други разни Подробности от същия Род, които до една много голяма Степен подпомагат за правдивото Проумяване на един Автор. За да утоля това Любопитство, предопределям

настоящата, както и следващата си Статия за уводен Разговор относно поместените тук мои Писания и в него ще дам някои Сведения за неколцината Лица, взели Участие в това Дело. И тъй като най-тежкото Главоболие по Събирането, Преработката и Направлението се падна на мен, то ще трябва да си отдам Дължимото и да почна настоящия Труд с моята собствена История.“

Неделя, 29 януари 1961 година. Да, Джоузеф Адисън, разбирам Ви и ще се подчиня на даденото Съображение, защото, както изглежда, Любопитството, за което говорите, по никой Начин не се е уталожило. Срещал съм не един Читател, който се интересува повече от дрехите, които нося, отколкото от това, което мисля, по-алчен да разбере как, а не какво върша. Що се отнася до моите собствени Трудове, някои Читатели хранят повече Вкус към Фабулата, а не към това, което тя разкрива. И тъй като Препоръката на Майстора се равнява на Заповед, не по-малко строга от десетте божи, аз ще се отклоня от своя Разказ, за да Ви се подчиня.

Висок съм — точно 1,83 м., — макар че сред мъжете от нашия род минавам за джудже. Те се издигат над земята по на 1,88–1,94 м. Сигурен съм, че и двамата ми сина, когато се източат, ще ме надминат. Такъв, какъвто съм сега, раменете ми са широки, а в кръста съм прибран. Спрямо трупа, краката ми са дълги и, както казват другите, били добре сложени. Имам прошарена коса, сини очи и румени страни — последното е наследено от майка ми, ирландка по произход. Лицето ми не е забравено от преминалите години — те са се отпечатали с белези, бръчки, бразди и вдлъбнатини. Нося брада и мустаци, но бръсна страните си; споменатата брада, с тъмнокафява като невестулка ивица по средата и с бели краища, е знак на почит към някои мои роднини. Пуснал съм я да расте не от често привижданите съображения — че кожата ми нещо не била в ред, че ме боли, като се бръсна, — нито пък с тайната цел да прикривам някой недъг на лицето, а като чисто украшение, което не показва кога се изчервявам — същата радост изпитва и петелът от опашката си. И на последно място, в наше време брадата е единственото нещо, което жената не

може да постигне по-съвършено от мъжа, а пък ако може, успехът ѝ ще е сигурен само в някой цирк.

Пътническият ми костюм е ако не малко чудноват, то поне практичен. Във високите гумени ботуши с коркови подложки краката ми са топли и сухи. Памучни панталони с цвят „каки“ — купих ги от един магазин, който продаваше залежали военни дрехи — покриват пищялките ми и нагоре се сливат с ловджийското яке, то има кадифени ръкавели и яка, а отзад огромен джоб за дребен дивеч, в който човек може да пренесе контрабанда цяла индийска принцеса до някое християнско сдружение на млади момчета. Шапката ми — нося я вече много години — е английска морска фуражка от син серж с къса козирка и медальон, на който кралският лъв и еднорогият кон както винаги се бият за короната на Англия. Доста мизерна и пропита със сол е тази фуражка, но я бях получил от шкипера на торпедния катер, с който отплавах от Дувър през войната — един мил човечец, един убиец. След като го напуснах, екипажът му нападнал германска торпедна лодка и без да открие огън, се помъчил да я плени цялата; вместо това него потопили. Оттогава все си нося шапката му — в негова чест и в негова памет. И освен това я харесвам. Отива ми. В Източните щати никой не спираше за дълго очи върху нея, но покъсно, в Уискансин, Северна Дакота, в Монтана, когато морето остана далеч зад мен, тя, струва ми се, привличаше вниманието. Затова си купих друга, с не много широка периферия, хубава, но и съдържаща западняшка шапка, каквито са носили вуйчовците ми — крадци на говеда. Едва когато приближих другото море, в Сиатъл, едва тогава наложих отново морската фуражка.

Толкоз по предписанията на Адисън. Намирах се там, където ме остави Читателят — пред заслона в Ню Хемпшър. Както си седях и прелиствах първия том на *Спектейтър*, и си казвах ето на, виж как човешкият мозък може да върши две неща наведнъж, щом ги познава, и сигурно повече, ако нищо не знае, до нас спря скъпа кола, а възпълната и демонстративно натруфена дама в нея отвори вратата и пусна възпълно и натруфено кученце, померанска порода, каквито само жените обичат. Едва ли щях да забележа това същество. Чарли обаче го забеляза. Той се показа иззад варела за боклук, намери „померанката“ за красива, френската му кръв пламна и се отдаде на ухажърство, в което дори угасналите очи на господарката ѝ не се

усъмниха, тя нададе вопъл като ранен заек, измъкна се с взрив от колата и сигурно щеше да грабне и притисне любимката си до гърдите, ала не можа да се наведе чак толкоз ниско. Най-много, което си позволи, бе да шляпне Чарли по високата глава. Най-естествено и уж между другото той я ухапа за ръката и продължи своя роман. До този момент никога не бях схващал значението на фразата „вой на възбог“. Първо, не знаех какво значи „възбог“. По-късно проверих в речника. И тъй, тази жена-звяр така зарева, че я чу сам бог. Сграбчих ръката ѝ да видя — по кожата нямаше и драскотина. Тогаз грабнах кученцето, това малко чудовище, което не пропусна да ме ухапе и да ми пусне кръв, преди още да съм успял да го пипна за гърлото и лекичко да го стисна.

Чарли погледна на цялата сценка като на празна работа, накваси боклукчийския варел за двадесети път и с това работното му време изтече.

Не беше лесно да успокоя дамата. Извадих бутилката с бренди, което можеше да я убие, и тя отпи такава глътка, която сигурно би я убила.

Може би мислите, че след всичко това, което сторих за него, Чарли ми се притече на помощ? Не, той не обича невротичите и презира пианиците. Скочи в „Росинант“, сви се под масата и заспа.

Най-после миледи се измете (без да отпусне ръчната спирачка); денят, който си бях изградил, лежеше в развалини. Адисън се беше сгромолясал в пламъци, пъстървата вече не браздеше вира, облак скри слънцето и във въздуха повя хлад. Тръгнах, карах по-бързо, отколкото исках, заваля дъжд, стоманено студен дъжд. Не обръщах внимание на усамотените села, а те заслужаваха, и докато се усетя, бях преминал вече в Мейн. Продължих на изток.

Бих искал поне два щата, кои да са, да се споразумеят за скоростта. Тъкмо свикнеш на 50 мили в час, прекосиш границата и позволената скорост отскача на 65. Какво им пречи да седнат и да се разберат? В едно обаче всички щати са съгласни — всеки се смята за най-хубавия и оповестява това с грамадни букви още щом преминеш границата му. Измежду близо четиридесетте щата, през които минах, нямаше ни един, който да не каже добра дума за себе си. Стори ми се малко неделикатно. Не е ли по-добре гостите сами да си казват мнението? Но ние сигурно не бихме правили това, ако не ни го набиваха в очите.

---

[1] Клаустрофобия (гр.) — страх от затворено пространство. — Б.пр. ↑

[2] Масив от веригата на Апалачите (сев. Ню Хемпшър). — Б.пр. ↑

[3] Нова Англия — североизточната част на САЩ, включваща щатите Мейн, Ню Хемпшър, Върмонт, Масачузетс, Род Айлънд и Кънетикът. — Б.пр. ↑

[4] Област в най-северната част от щата Мейн. — Б.пр. ↑

[5] Хенри Морли (1822–1894) — английски писател, известен с 10-томната си История на английската литература. — Б.пр. ↑

[6] Джоузеф Адисън (1672–1719) — англ. есеист, поет и държавник, поставил началото на сп. „Спектейтър“ (1711–1712). — Б.пр. ↑

[7] „Да създадеш не дим от мълния, а светлина от дима — размишлява той и чак след туй ти разкрива най-прелестните чудеса“. — Б.пр. ↑

Има нещо жестоко в подготовката за зимата в Нова Англия. През лятото, изглежда, тук идват много хора и шосетата са претъпкани с бегълци от лепкавата жега на Бостън и Ню Йорк. Сега щандовете за кренвирши, сладоледаджийниците, антикварните магазинчета, сергиите за мокасини и ръкавици от еленова кожа — всичко сега е със спуснати ролетки, а на много врати е окачен надпис „Затворено до идното лято“. Не можах да свикна с хилядите антикварни магазини по шосетата, до един преливащи от боклуци, обявени за автентични старини. Доколкото помня, населението на тринадесетте колонии<sup>[1]</sup> е наброявало към четири милиона души и изглежда всеки от тях като луд е произвеждал маси, столове, стъклария, порцелан, свещи и чудновато оформени парчета желязо, мед и пиринч, та да има за бъдещите търговци и туристи от двадесетия век. По пътищата на Нова Англия има толкова много антики за продажба, че с тях могат да се обзаведат жилищата на 50 милиона души. Да бях добър търговец и поне мъничко да мислех за неродените си правнуци — нещо, което не съм, — щях да събера всички тези отпадъци и потрошени автомобили, да пресея градската измет, да струпам векториите на планини и после да ги „наръся с нафталин“ (както казват във флотата, когато бракуват кораби). След сто години на потомците ми ще бъде позволено да проникнат в тази съкровищница и тя ще ги направи световни крале на антиките. Щом като разбитите, изхабените и изпочупени вещи, от които нашите предци са гледали да се отърват, сега носят толкова пари, помислете си колко ли ще струва един Олдсмобил модел 1954 г., или една машинка за кафе 1960 г.? Господи, какви безгранични възможности! Нещата, за които плащаме, за да ги изхвърлим след това, биха могли да донесат цяло състояние!

Ако ви се струва, че проявявам прекалено голям интерес към боклуците, то е, защото сам имам доста — гараж, до половината пълен с парчетии и изпочупени вещи. Използвам ги за поправка на други. Неотдавна спрях с колата си пред двора на един вектошар, недалеч от Саг Харбър, чиято стока бе изложена на открито. И както я оглеждах



внимателно, изведнъж ми хрумна, че аз сигурно имам повече от него. Както подразбирате, интересът ми към непотребни неща е искрен, едва ли не скъпернически. Извинявам се с това, че в днешната ни епоха на планирана негодност, счупи ли се нещо — било клозет, било мотор, било тревокосачката — винаги ще намеря в сбирката си нещо, с което да го поправам. Но подозирам все пак, че истината е друга — аз чисто и просто обичам вехториите.

Още преди да тръгна, си знаех, че на всеки два-три дни ще се налага да спирам по автостанове и мотели, и то не толкова да се наспя, а заради една гореща, разточителна баня. В „Росинант“ си топлех вода в чайника и се миех с гъба, но къпането във ведрото не осигуряваше нито особена чистота, нито удоволствие. А да се отпуснеш във вана до шията във вряла вода — това е вече чиста радост. Още в началото на пътуването измислих такъв метод за пране на дрехи, че ще трябва доста хляб да изядете, за да го усъвършенствувате. Цялата работа стана тъй: носех обемиста пластмасова кофа за отпадъци, с капак и дръжка. Тъй като от движението на камиона тя все се катурваше, привързах я с ластик за куката в дрешника, където можеше да си се люлее, колкото си ще, без да се излива. На другия ден отворих кофата да изхвърля сметта в крайпътния варел и в нея открих най-добре размесения и смлян боклук, който съм виждал през живота си. Подозирам, че всички велики открития са произлезли именно от такива случки. На сутринта измих кофата, пуснах в нея две ризи, бельо и чорапи, налях гореща вода и прах за пране и я обесих на ластика в дрешника, където цял ден се подмята и танцува като бясна. Същата вечер изплакнах дрехите в един поток — в живота си не сте виждали толкова бяло пране! Вързах вътре в „Росинант“ едно найлоново въженце до прозореца и прострях дрехите да съхнат. От този час нататък прането ми се изпира за един ден път, а съхне на следващия ден. Стигнах дори дотам, че по този начин перях чаршафите и калъфите на възглавниците. По въпроса за изискаността — толкоз; работата е, че с това не се решаваше другият въпрос — горещата баня.

Не много далеч след Бангор спрях в един автостан и си наех стая. Не беше скъпо. На фирмата пишеше „Зимни цени — двойно намалени“. Всичко беше безукорно; всичко беше от пластмаса — и подовете, и завесите, и масите (огнеупорна пластмаса, която не се мачка), и абажурите на лампите. Само чаршафите и кърпите за лице

бяха от естествена материя. Отидох в малкото ресторантче, прилепено до странноприемницата. И тук — всичко от пластмаса: покривките, купичките за масло. Захарта и бисквитите бяха опаковани в целофан, желетата в малки пластмасови кофички, залепени с целофан. Беше рано привечер и аз бях единственият посетител. Дори сервитьорката беше с престилка от пореста пластмаса. Нямахме вид на щастлива, но нямаше вид и на нещастна. Нямахме просто вид на нищо. Но аз не вярвам, че е възможно човек да бъде нищо. Вътре все трябва да има нещо, ако не за друго, то поне да държи кожата върху костите. Този празен поглед, тази равнодушна ръка, тези розови бузи, напудрени като курабии с пудра от пластмаса — зад всичко това непременно имаше някакъв спомен или някаква мечта.

Като ми падна случай, заговорих я:

— Кога заминавате за Флорида?

— Другата седмица — безразлично рече тя. Но после в тази болнава празнота нещо като че се раздвижи. — Ей, а как разбрахте, че ще заминавам?

— Сигурно съм ви прочел мислите.

Тя погледна брадата ми.

— Да не сте от някой цирк?

— Не.

— Тогава как тъй сте ми прочел мислите?

— А може и да съм налучкал. Харесва ли ви там?

— Разбира се! Всяка година ходя. През зимата имат много места за сервитьорки.

— А какво правите там, на юг? Искам да кажа, с какво се забавлявате?

— О, с нищо. Просто се въртя насам-натам.

— Не плувате ли, риба не ловите ли?

— Не особено. Просто се разкарвам. Не обичам пясъка, боцка ми.

— А печелите ли добре?

— Публиката не е богаташка.

— Не е ли?

— Предпочитат да си дават парите за пиене.

— Вместо за какво?

— Вместо за бакшиш. Същото е и тук през лятото. Стиснати.

Не е ли странно — има хора, които могат да изпълнят цяла зала със своята жизненост и добро настроение. А има и други — и тази кокона беше от тях, — те могат да пресушат всяка енергия и радост, те поглъщат удоволствието в сухо състояние, без да изпитат неговата хранителност. От такива хора във въздуха около тях се разнася сивота. Бях шофирал продължително, може би бях изтощен, с отслабнала съпротива. Тя ме срази. Излязох тъй потиснат и печален, че ми се дощя да пропъля под някоя пластмасова завивка и да умра. Що за приятелка можеше да бъде тя, що за любовница? Помъчих се да си представя последното и не сполучих. Поколебах се за миг дали да ѝ дам пет долара бакшиш, но си представих какво щеше да стане. Нямах да бъде доволна. Щеше да си помисли, че не съм с всички си.

Върнах се в стаята — беше малка и чиста. Никога не пия сам. В това няма нищо забавно. И знам, че така ще бъде, додето употребявам алкохол. Но тази вечер извадих от запасите бутилка водка и я отнесох в килията си. Двете водни чаши в банята бяха запечатани в целофанени торбички, на които пишеше: „Тези чаши са стерилизирани — да Ви пазят от зараза“. През седалката на клозета беше залепена хартиена лента с посланието: „Тази седалка е стерилизирана с ултравиолетови лъчи да Ви пазят от зараза“. Всички ме пазеха и това беше ужасно. Разкъсах опаковките на чашите. Продъних с крак печата върху клозетната седалка. Налях си половин чаша водка, изпих я, налях си втора. После се отпуснах в горещата вода на ваната и се почувствувах безкрайно нещастен. Не виждах нищо хубаво край себе си.

Чарли се зарази от мен, но той беше доблестно куче. Влезе в банята, дъртият глупак, и се заигра с пластмасовата изтривалка, сигурно я взе за пале. Каква сила на характера, какъв приятел! След това се втурна към вратата и изляя — човек би помислил, че са ме нападнали. Ако не беше цялата тази пластмаса, можеше и да го чуят.

Помня стария арабин, когото срещнах в Северна Африка — човек, чиито ръце никога не бяха виждали вода. Беше ме почерпил с ментов чай в чаша, така замърсена от употреба, че бе изгубила прозрачността си. Но той ме удостои с компанията си и чаят тъкмо поради това ми се стори удивително хубав. Не взех никакви предпазни мерки, но зъбите ми пак не окапаха, нито зейнаха по мен гнойни рани. Постепенно си създадох формулата на един нов закон за

съотношението между хигиената и безнадеждността. Една унила душа може да те убие по-бързо, много по-бързо от всеки микроб.

Ако Чарли не беше се отърсил, не беше подскочил и рекъл „Фт“, за малко щях да забравя, че всяка вечер му давам два кучешки сухара и го извеждам да му се проясни главата. Облякох чисти дрехи и излязохме двама в портокалово-звездната нощ. На небето светеше Полярното сияние. Виждах съм го само два-три пъти в живота си. То висеше и царствено се огъваше като рундхоризонт на някакъв безкраен театър. Въртеше се и пулсираше в нощта ту розово, ту бледолилаво, ту пурпурно, а през него проблясваха, от студа още по-ярки, звездите. Каква гледка, и то тъкмо когато тъй страшно се нуждаех от нея! За миг ми се прииска да хвана тая сервитьорка и да я изритам навън да погледа, но не посмях. В нейните ръце вечността и безкрайността щяха да се стопят и да изтекат между пръстите. Във въздуха се носеше сладостната тръпка на нощния мраз. Като се завтече напред, Чарли поздрави един по един редицата подкастрирани кучешки дрянове, от него лъхаше пара. Когато се върна, беше радостен и доволен от мен. Дадох му три сухара, разтурих завивката на стерилното легло и се прибрах да спя в „Росинант“.

За мен е нещо обикновено, тръгнал веднъж на запад, да карам на изток. Винаги съм бил склонен към това. Отивах на Еленовото островче по съвсем определена причина. Моята дългогодишна приятелка и сътрудничка Елизабет Оутис ходеше на Еленовото островче всяка година. И когато заговори за него, в очите ѝ се появява нещо не от този свят, разказът ѝ става изцяло несвързан. Когато проектирах пътешествието си, тя ми каза: „Ти, разбира се, ще спреш на Еленовото островче, нали?“

„Но то не влиза в маршрута ми.“

„Глупости!“ — рече тя с тон, който познавах много добре. От гласа и жеста ѝ разбрах, че не отида ли на Еленовото островче, по-добре вече да не си показвам лицето в Ню Йорк. Тогава тя се обади по телефона на мис Елинър Брейс, при която винаги отсядала, и всичко уреди. Предадох се. Единственото, което знаех за Еленовото островче, беше, че за него не може да се каже нищо особено, но не отидех ли там, щях да бъда идиот. Освен това мис Брейс щеше да ме чака.

В Бангор направо се изгубих — претрупан трафик, камиони, пронизителни клаксони и мигащи светлинни сигнали. Смътно си спомних, че трябва да изляза на Федералното шосе №1, намерих го и изминах десет мили в погрешна посока, към Ню Йорк. Бяха ми дали писмени упътвания откъде да мина, подробни указания, но не сте ли забелязвали, че съветите на човек, който познава местността, ви объркват още повече, дори когато са точни? Загубих се и в Елсуърт, което сега всички считат за невъзможно. След това пътищата се стесниха, край мен зареваха натоварени с трупи камиони. Не можах да се оправя цял ден, въпреки че намерих Блу Хил и Седжуик. Към края на този отчайващ следобед спрях фургона и се приближих до един величествен воин от щатската гвардия на Мейн. Какъв човек беше той! — като гранитна канара от кариера за портландски цимент, достоен модел за някоя бъдеща статуя на конник. Запитах се как ще дялат героите на бъдещето — в мраморни джипове или в патрулни полицейски коли?

— Май че съм се загубил, офицер. Дали не можете да ме упътите?

— А къде искате да отидете?

— Мъча се да стигна Еленовото островче.

Той внимателно ме изгледа и останал доволен, че не се шегувам, въртна се и посочи някаква ивичка вода, без да си направи труда да отговори.

— Това ли е?

Той кимна от горе на долу и главата му така си остана, наведена.

— Добре, а как да стигна до там?

Неведнъж бях слушал, че хората от Мейн са мълчаливи, но този кандидат за конните статуи на Ръшмор<sup>[2]</sup> изглежда смяташе, че да посочи два пъти с ръка в един следобед е непоносима бърбировост. Той само завъртя брадата си в посоката, в която се движех. Ако времето не напредваше, щях да се помъча още веднъж, макар и с риск да се проваля, да изтръгна от него още една дума.

— Благодаря! — казах му аз и ми се стори, че непрекъснато съм дрънкал.

Най-напред трябваше да прекося един много висок железен мост; арките му бяха толкова високи, че приличаха на небесни дъги; след него идваше друг, нисък, каменен, извит като буквата „S“ и след

това — Еленовото островче. В писмените указания се казваше, че трябва да свивам вдясно при всяко разклонение на пътя. Думата „всяко“ беше дори подчертана. Изкачих се по стръмнината, свих вдясно по тесен горски път, след това свърнах пак вдясно в един още по-тесен път, после — вдясно, нагазих в коловоз, покрит с борови иглици. Колко беше лесно, след като го минах! Просто не ми се вярваше, че ще намеря къщата, но ето тя бе на стотина метра — голямата стара къща на мис Елинър Брейс; домакинята стоеше на вратата и ме очакваше. Пуснах Чарли и тозчас някаква гневна сива ивица профуча през поляната между боровете и се шмугна в къщата. Това беше Джордж. Той не пожела да ме приветствува, но най-вече не искаше да поздрави Чарли. Така и не видях Джордж, както трябва, но неговото начумерено присъствие се долавяше навсякъде. Джордж — това беше един стар сив котарак, чиято натрупана злоба към хората и света беше тъй силна, че дори и от тавана той ни внушаваше, че трябва час по-скоро да се махнем оттук. Ако пуснеха бомба и тя пометеше всичко живо, освен мис Брейс, Джордж щеше да бъде щастлив. Тъкмо тъй би устроил той света, само да му паднеше. Той никога нямаше да разбере, че интересът на Чарли към него е продиктуван от чиста любезност; разбереше ли това с мизантропската си душица, щеше още повече да се разсърди, тъй като Чарли изобщо не се интересуваше от котки, па дори и само заради гонитбата.

Не създадохме на Джордж големи главоболия, защото две нощи спяхме в „Росинант“, но ми повериха, че когато гостите оставали да нощуват в къщи, Джордж отивал в боровата гора и отдалеч само наблюдавал, ръмжейки от неудоволствие — тъй си изливал омразата. Мис Брейс признаваше, че като се имат предвид задачите на една котка, каквито и да са те, Джордж за нищо не го бивало. Не бил добър компаньон, не бил симпатичен и нямал почти никаква естетическа стойност.

— Сигурно лови мишки и плъхове? — подхвърлих аз с надежда.

— Никога — рече мис Брейс. — И на ум не му идва. А да ви кажа ли, Джордж не е котарак, а котка.

Налагаше се да успокоявам Чарли, зрящото невидимото присъствие на Джордж го преследваше навсякъде. Преди, в ония по-просветени времена, когато са разбирали по-добре вещиците и медиумите, Джордж би намерил (или намерила) смъртта си на клада,

защото ако е имало някога медиуми, пратеници на дявола и съучастници на злите духове, то сигурно Джордж е от тях.

Човек не трябва да бъде много чувствителен, за да долови необикновеността на Еленовото островче. След като има хора, които години наред ходят там и пак не могат да го опишат, какво мога да сторя аз след двудневен престой? Това е остров, сгушил се като сукалче до гръдта на Мейн, но такива ги има много. Засенчената тъмнееща вода сякаш поглъща светлината, но и това бях виждал преди. Боровите гори шумят, а вятърът свисти над откритите поляни също като в Дартмур. Стонингтън, главният град на Еленовото островче, не прилича на американски град нито по разположение, нито по архитектура. Къщите му са ниско долу, покрай тихите води на залива. Градът твърде много прилича на Лайм Риджиз, на брега на Дорсет<sup>[3]</sup> и аз съм готов да се обзаложа, че неговите поселници-основатели са дошли тук от Дорсет, Съмърсет или от Корноул. Езикът, който говорят в Мейн, наподобява този в Западна Англия — произнасят двойните гласни както на англосаксонски; тази прилика е още по-очевидна на Еленовото островче. Жителите по бреговете на Бристолския канал са хора потайни, бих казал тайнствени. В погледа им се долавя нещо, тъй дълбоко скрито, че сигурно и те самите не знаят какво е то. Същото е и на Еленовото островче. По-просто казано, островът прилича на Авалон<sup>[4]</sup>. Напуснеш ли го, изчезва. Или да вземем например загадката на енота, тази грамадна безопашата котка със сива, набраздена с черно козина. Енотите са диви, живеят в горите и са много свирепи. Случва се някой местен жител да донесе от гората малко енотче, да го отгледа — за него това е и радост, и чест, — но енотите рядко, почти никога не се опитомяват. Човек винаги рискува да бъде одраскан или ухапан. Тези котки са очевидно от рода на манксите<sup>[5]</sup> и дори след кръстосване с домашната котка си остават без опашка. Легендата гласи, че праотците на енота били донесени от капитана на някакъв кораб, но скоро подивели. Чудното е само това — откъде са се взели размерите им. Те са два пъти по-големи от обикновения манкс, от всеки манкс, който съм виждал. Дали пък не са мелези на риса? Не зная. И никой не знае.

В пристанището на Стонингтън прибираха лодките; лятото бе свършило. По целия бряг, във всяко заливче от тъмната вода изпълзяваха тъмногърбести раци от по половин килограм единия;

раците на Мейн са най-хубавите раци в света. Мис Брейс поръча три парчета, които според нея тежали по кажи-речи 700 грама, и същата вечер те показаха своето превъзходство по безспорен начин. Никъде няма такива раци — сварени, без фантастични сосове, само с малко масло и лимон — несравними са. Пренесени другаде живи — с кораб, па дори и със самолет, — те губят нещо от себе си.

В един неповторим магазин на Стонингтън — полуманифактурен, полусвещарски — купих за „Росинант“ газена лампа с тенекиено огледало. Опасявах се, че някой ден бутанът ще се свърши, а как щях тогава да чета преди заспиване? Завинтих скобата на лампата в стената над леглото и подрязах фитила, та пламъчето да прилича на златна пеперуда. Неведнъж по време на пътуването лампата даваше топлина, колорит и осветление. Помня от детинство, точно такива лампи имахме във всяка стая на нашата къща. По-приятна светлина не съществува, макар старите хора да казват, че китовата лой давала по-хубав пламък.

Както виждате, не мога да опиша Еленовото островче. У него има нещо, което не се поддава на слова. Но то остава в спомените дълго след това; и още: неща, които не подозираш, че си видял, се връщат в паметта едва когато ги напуснеш. Много ясно си спомням едно. Може би се дължеше на годишното време с тази особена светлина, с тази есенна рязкост на образите. Всеки предмет се отделяше от останалите — скалата, заоблената купчина измит от морето дървен материал на брега, чертата на един покрив. Всеки бор беше сам и откъснат, макар и част от леса. Би ли могло, ако тегля една дълга скоба на сравнение, да се каже, че и хората носеха същото качество? Разбира се! Не бях срещал такива усърдни люде. За нищо на света не бих искал от тях да вършат неща, които не са им по вкуса. За островчето чух много разкази и помня, че то е именно островче, а не остров. Получих и много мълчаливи съвети. Ще повтора само едно от предупрежденията — отпрати ми го местен жител, чието име от страх да не последват репресии не ще спомена.

„Никога не питай човек от Мейн за правия път“ — каза ми той.

„А защо не?“

„Ей тъй, на, много ни е забавно да заблуждаваме хората. Отвътре се заливаме от смях, а външно сме сериозни. Такава ни е природата.“



Чудя се, вярно ли е това. Не успях да го изпитам, защото, благодарение на собствените си усилия, едва ли не през цялото време бях заблуден без ничия помощ.

За „Росинант“ ви бях говорил със симпатии, дори с обич, но не казах нищо за камионното шаси, върху което се носеше моята къщичка. Беше нов модел, с мощен шестцилиндров мотор. Имаше автоматично предаване и грамадно динамо, което при нужда даваше осветление и на кабината. Охладителната система бе наблъскана с антифриз и можеше да издържи и на полярни условия. Убеден съм, американските леки коли са тъй направени, че скоро се износват и трябва да се заменят с нови. Но с камионите не е така. От тях се иска безупречна работа за много по-дълъг срок. Купувачът на камион не може да бъде залъган с украшения, с щръкнали опашки и разни там завъртулки; при това положението, което той заема, съвсем не го принуждава всяка година да купува нов модел, та да поддържа доброто си име в обществото. Частите от моя камион бяха изработени тъй, че да траят. Рамата беше тежка, моторът голям и здрав. Естествено и аз се отнасях към него добре — най-редовно сменях маслото, гресирах го, не форсирах и не правех акробатичните номера, които се искаха от спортните коли. Кабината беше с двойни стени, с отлично отопление. Когато се върнах след повече от десет хиляди мили път, моторът едва се беше разработил. Нито веднъж по време на пътуването той не отказа, не се задави.

Тръгнах на север по брега на Мейн, през Милбридж и Адисън, през Мачиас, Пери и Саут Робинсън и най-сетне брегът се свърши. Никога и не предполагах или бях забравил каква голяма част от Мейн се врязва като палец в Канада, на запад от Ню Брънзуик. Ние тъй малко познаваме собствената си география! Ето на, Мейн се простира на север почти до устието на Сент Лорънс<sup>[6]</sup> и горната му граница е може би на сто мили по-северно от Куебек. За удобство бях забравил и нещо друго — че Америка е невероятно грамадна. Отивах на север, минавах през малки градчета, на хоризонта горите се сгъстяваха, а сезоните бързо и безразборно се меняха. Може би измъкнал се от здравата прегръдка на морето, бях проникнал твърде дълбоко на север? Познаваше се, че къщите тук са изпитвали тежката ръка на снега — много бяха съборени и запустели, сринати от зимите до основи. Навсякъде, освен в градовете, личаха следите на хора, които са

живеели на времето тук, обработвали са земята, припечелвали са хляба си, а подир това са били прокудени. Горите се връщаха отново по местата си и там, дето по-рано са скрибуцали земеделските фургони, сега боботеха само големите камиони с трупи. Върнали се бяха и дивите зверове: по пътищата бродеха елени, виждаха се мечи стъпки.

Има известни навици, обичаи, митове, направления и промени, които са, както изглежда, част от структурата на Америка. Предлагам да ги разглеждаме по реда, по който привличаха вниманието ми. И докато разговаряме, представяйте си как се нося по някой тесен път или как съм спрял пред някой мост, или как варя в едно голямо гърне объл боб със сланина. Първата ни дискуссия по тия въпроси засяга лова. Нямах възможност да избягна ловците дори и да исках, тъй като ловният сезон съвпаднаше с есента. От вчерашните си прадеди-пионери, които са водили борба с континента, както Яков с ангела, и са спечелили тази борба, ние сме наследили много обичаи. От тях идва и убеждението ни, че всеки американец се ражда ловец. И всяка есен тълпи от мъже се наемат да докажат, че без никакъв талант, без обучение и без нищо да разбират, без всякаква практика, са отлични стрелци. Резултатите са отвратителни. От момента, в който напуснах Саг Харбър, по дивите патици все трещяха пушки, а в горите на Мейн пушечните изстрели направо можеха да паникьосат шепата червенодрешковци<sup>[7]</sup>, ако не знаеха какво точно става. Може би ще ми излезе лошо име на спортист, но нека кажа, че нямам нищо против убиването на животните. Все някой, предполагам, трябва да ги убива. В детството си неведнъж съм пълзял с мили по корем в ледения вятър заради чистата радост да застрелям някоя водна кокошка, която дори след като се изкисне в солена вода, пак не става за ядене. Ако не се смята черният дроб, не мога да кажа, че кой знае колко обичам сърнешко, мечешко, месо от елен или от лопатар. Готварските рецепти, подправките, виното, всичко онова, което допринася за сготвянето на вкусна гозба от дивеч, може да накара чревоугодника да си оближе пръстите и от една стара обувка. Ако трябваше да гладувам, без много да му мисля, бих се нахвърлил на всичко, което или пълзи, или лети — дори на роднините си — и бих го разкъсал със зъби. Не обаче гладът тласка милиони въоръжени американци в горите и планините наесен и това се доказва от честите сърдечни смущения у ловците. Ловджийството като че има нещо общо с мъжествеността, не зная

какво точно. Зная, че има доста добри ловци, на които им върви и които знаят какво вършат. Но повечето са затлъстели джентълмени, пълни с уиски и въоръжени с мощни пушки. Те стрелят по всяко нещо, което се движи или се готви да мръдне, и това, че успяват да се избият един-друго, изглежда предотвратява прекомерния прираст на населението. Ако жертвите се ограничаваха само до тяхната порода, проблем нямаше да съществува, но изстребването на крави, свине, фермери, кучета и крайпътни знаци прави от есента опасен за пътешествия сезон. Един фермер от северните краища на щата Ню Йорк написал с едри черни букви думата „крава“ върху корема на бялата си кравичка, но ловците пак я застреляли. Когато минавах през Уискансин, един ловец застреля между плешките своя местен водач. Разпитвайки този Вилхелм Тел, следователят му задал следния въпрос:

„Да не сте го взел за елен?“

„Да, сър, взех го.“

„Но не бяхте сигурен, че е елен, а?“

„Не бях, сър, мисля, че не бях.“

Тази огнена канонада трещеше и в Мейн и, естествено, се страхувах за себе си. В деня, когато откриха сезона, пострадаха четири автомобила, но се опасявах най-много за Чарли. Знаех, че на този род ловци Чарли ще се привиди като елен-семец и затова трябваше да измисля нещо в негова защита. В „Росинант“ имах кутия с червени книжни салфетки — някой ми ги беше подарил. Увих опашката на Чарли с червени салфетки и ги пристегнах с ластичета. Всяка сутрин подновявах този флаг; той го вееше по целия път на запад, а в това време куршумите съскаха и виеха край нас. Не разказвам това, за да се смеете. По радиото предупреждаваха да не се вади бяла носна кърпа. Съзре ли нещо да се белее, не един ловец решава, че това е опашката на бягащ елен; доста хреми бяха излекувани само с един изстрел.

Това наследство от дедите не е никак ново. В нашата ферма в Салинас, Калифорния — бях още дете — имахме един скромен готвач-китаец, който редовно се препитаваше от лова. На недалечното било, подпрян на два от изпочупените си клони, лежеше дънерът на един чинар. Вниманието на Ли бе привлечено към този нашарен като сърна

дървен труп от дупките, пробити в него от куршуми. В единия край на дънера той прикова чифт еленови рога и се прибра в хижата си да изчака края на ловния сезон. След това обра оловото от старото стъбло. Имаше сезони, в които Ли събираше по 25–30 килограма олово. Не беше кой знае какво богатство, но все пак значеше някоя и друга надница. След години, когато дървото бе вече напълно простреляно, Ли постави на негово място четири кеневирени чувала с пясък и отгоре скрепи същите рога. Сега жетвата му се улесни още повече. Да бе курдисал петдесетина чувала, състоянието му щеше да бъде сигурно, но Ли беше скромен човечец и не се блазнеше от масовото производство.

---

[1] Първите 13 щата във Федерацията. — Б.пр. ↑

[2] Връх в Черните планини (Юж. Дакота), в чиито скали са изсечени ликовете на Вашингтон, Линкълн, Джеферсън и Т. Рузвелт от скулптора Гътсън Борглъм. — Б.пр. ↑

[3] Дорсет — графство в Ю. Англия. — Б.пр. ↑

[4] Авалон — островът на мъртвите от келтската митология, където живеят героите след смъртта си. — Б.пр. ↑

[5] Порода безопашата котка. — Б.пр. ↑

[6] Пълноводна река в Канада, чрез която водите на Големите езера се оттичат в Атл. океан. — Б.пр. ↑

[7] Прозвище на местната щатска гвардия. — Б.пр. ↑

Струваше ми се, че Мейн няма край. Чувствувах се като Пиъри<sup>[1]</sup>, когато приближавал точката, която считал за Северния полюс. Упорствувах, защото исках да видя областта Арустук, тази голяма, най-северна област на щата. В Америка има три главни картофопроизводителни района: Айдахо, областта Съфок на Лонг Айлънд и Арустук. Много хора са ми говорили за Арустук, но не съм срещал ни един, който да е бил там. Бях чувал, че реколтата се прибирала от канадски французи, които по жътва прехвърляли границата. Пътят минаваше през безкрайни гори, покрай много още незамръзнали езера. Паднеше ли случай, избирах тесните пътища през горите, а по тях бе невъзможно да се движа с голяма скорост. Ставаше все по-топло, непрекъснато валеше и горите плачеха. Чарли изобщо не можа да се види сух и цял вонеше на плесен. Небето имаше цвят на мокър посивял алуминий, без ни една следа от просветващия диск, който би трябвало да сочи къде се намира слънцето. Съвсем обърках посоките. Ако се случеше пътят много да криволичи, тръгнах на изток или на юг, или на запад, но само не и на север, накъдето трябваше да вървя. Бях се подвеждал от старата измама, че мъхът расте по северната страна на стволите още като скаут. Мъхът расте от сенчестата страна, а тя може да е обърната навсякъде. Реших в следващия град да си купя компас, но по пътя, който бях поел, следващ град нямаше. Мракът пропълзя около нас, дъждът барабанеше по стоманения покрив на кабината, а чистачките на стъклото хълцаха и описваха неизменните си дъги. Високи тъмни дървета ограждаха пътя и още повече сгъстяваха безизходицата. Часове сякаш ме деляха от последния автомобил, с който се бях разминал, от последната къща и магазин, които бях срещнал. Отново се намирах в гора. Налегна ме отчайваща самотност, самотност, която ме караше едва ли не да се страхувам. Мокър и треперещ, Чарли се сви в своето ъгълче на седалката и престана да ми прави компания. Спрях пред един бетонен мост и едва намерих равно място край пътя.

Мрачно и влажно беше дори във фургона. Запалих газената лампа и двете колела на печката, дано прогоня самотата. Дъждът потропваше по металния покрив. Нищо от хранителните запаси не изглеждаше достойно за ядене. Тъмнината ни обви, а дърветата се приближиха. Сред барабаните на дъжда дочух гласове — сякаш тъпла хора тихо и неясно бръщолевят, скрити зад завесата на някаква сцена. Чарли беше неспокоен. Вместо да излае тревожния си сигнал, той смутено ръмжеше и хленчеше — нещо, което не му беше в стила, — не пожела да вечеря, не бутна паничката с вода; просто не можех да повярвам: всеки ден Чарли изпиваше килограмите си във вода, без вода не можеше, защото и много отделяше. Поддадох се напълно на отчаянието, приготвих два сандвича с фъстъчено масло, легнах и за да споделя самотата си, писах писма до дома. По едно време дъждът спря, дърветата взеха да се отцеждат, а аз все тъй се напрягах и развъждах в себе си цял рояк от скрити страхове. Хората са склонни да населяват мрака с какви ли не ужасии и това правим дори ние, които се считаме за образовани и самоуверени, дето не бихме повярвали в нищо, ако не го видим и пипнем. Разбирах без всякакво съмнение, че тъмните неща, които се трупат в мен, или въобще не съществуват, или не са опасни, но при все това се боях. Помислих колко ли страшни са били нощите в ония времена, когато човеците са знаели, че там, в мрака, има неща, които носят смърт. Но не, не е тъй! Ако знаех, че нещо ме заплашва, щях да имам и оръжие против него — заклинания, молитви, някакъв съюз с не по-малко мощни сили, но застанали на моя страна. А съзнанието, че няма нищо, ме обезоръжаваше и беззащитен, аз още повече се страхувах.

Беше много отдавна, имах малка ферма в планините Санта Крус, Калифорния. На едно място гигантски мандронови дървета сплитаха корони над истинско планинско езерце, черно езерце с вода, която извираше на дъното му. Ако съществуваха някъде обитавани от духове места, това беше едно от тях — слабата светлина едва се процеждаше през гъстака и пораждаше безброй зрителни измами. При мен работеше нисък, мургав и мълчалив планинец от Филипините, май че беше маор. Веднъж, като мислех, че в неговото племе признават невидимите неща за част от действителността, го попитах не се ли страхува от призраците край езерото, особено нощем. Отвърна, че не

се страхувал, защото преди много години магьосникът му дал талисман против злите духове.

„Покажи ми го!“ — поисках аз.

„Но това са думи — рече той, — талисман от думи.“

„Можеш ли да ги повториш?“

„Защо да не мога — каза той и забръмча — *In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.*<sup>[2]</sup>“

„Какво значи?“

Той вдигна рамене. „Не знам. Заклинание против злите духове — затова не се боя от тях.“

Изпънал се на леглото в тази разплакана нощ, напразно се стараех да чета, за да откъсна мисълта си от мъката, и макар очите ми да препускаха по редовете, все се заслушвах навън, в нощта. От съня ме делеше косъм, когато някакъв шум ме накара да подскоча: стъпки, помислих си аз, стъпки, които се прокрадват по чакъла! До себе си в леглото бях сложил дълъг електрически фенер, каквито употребяват ловците на мечки. Лъчът му е толкова силен, че стига на една миля. Станах, грабнах карабината от стената и отново се заслушах до вратата на „Росинант“ — стъпките се приближаваха. Чарли изрева своето предупреждение, отворих вратата и потопих пътя в светлина. Мъж с ботуши и жълта мушама. Светлината го прикова.

— Какво искате? — извиках.

Изглежда се беше уплашил. Замълча, преди да отговори.

— Искам да се прибера в къщи. Живея хей там.

Сега почувствувах цялата глупост, разбрах колко смешно се бяха трупали мислите ми, пласт върху пласт.

— Не искате ли да изпием едно кафе или нещо друго?

— Не, късно е. Няма ли да дръпнете тая светлина от очите ми?

Угасих фенера и той изчезна, но като минаваше край фургона, го чух:

— Ей, ама и вие! Какво търсите тук?

— Станувам — рекох аз — само за тази нощ.

Още не допрял се до леглото, заспах.

Когато се събудих, слънцето бе изгряло и светът, новосътворен, цял блестеше. Колкото дни има, толкова са и световите и както опалът мени цвета и блясъка си според деня, тъй се променях и аз. Нощните страхове и самотата бяха тъй далеч, че едва си ги спомнях.

Дори „Росинант“, какъвто беше изкалян, с полепнали по него борови иглици, сега като че ли подскачаше по пътя от радост. Сред гората, между езерата, се ширнаха поля, ония поля с рохкава и мека пръст, каквато картофите най-много обичат. По шосетата сновяха камиони с открити платформи и празни варели, а комбайните обръщаха дълги редици бледорозови картофи.

Преди да се отправя на запад, за да започна истинското си пътешествие, исках да стигна до покрива на Мейн. Това придаваше на пътуването ми привидна планомерност — нали всяко нещо на този свят трябва да има своя определеност, защото в противен случай човешкият ум не би го възприел. Но в добавка към определеността трябва да има и цел, та да има о какво да се залови съзнанието на човека. Мейн беше моята определеност, картофите — моя цел. Стана тъй, че видях много повече картофи, отколкото ми беше нужно. Видях планини от картофи, океани от картофи, повече картофи, отколкото бихме помислили, че световното население може да изяде за сто години.

Виждах съм много преселници, бедни фермери, които обикалят страната по жътва: индуси, филипинци, мексиканци, земеделци от Оуклахома, тръгнали далеч от родните си щати. Тук, в Мейн, по-голямата част от тях бяха канадски французи, които преминават границата през сезона на изкопаването. Хрумна ми, че както на времето картагенците са наемали войници да се бият вместо тях, тъй и ние, американците, днес викаме наемници да ни вършат тежката и унизителна работа. Дано никога не се случи да изпаднем под властта на народ, който не е нито твърде горд, нито твърде мързелив, нито твърде неспособен, а сам да превива гръб и да къса плодовете, които ние трябва да ядем.

Канадските французи са твърди хора. Пътуваха и стануваха на семейства или групи от семейства, нещо като родове: мъже, жени, момчета, момичета и невръстни деца. Само кърмачетата не събираха картофи. А американците седяха в камионите и товареха пълните варели със скрипци и кранове. След това откарваха картофите в складовете и там ги заравяха в пръст да не замръзнат.

Познанията ми по „канук“, езика на канадските французи, идваха от филмите с Нелсън Еди и Джанет Макдоналд и се състояха най-вече от „бай гар“. За мое учудване, не чух нито един от



картофоберачите да произнесе „бай гар“; те сигурно са гледали същите филми и знаеха кое е вярно и кое не. Жените и момичетата носеха панталони, най-често от кадифе, и дебели пуловери, а главите си покриваха с яркоцветни кърпи, да пазят косите си от праха, който се надигаше от земята при най-слабия повей. Повечето от тях пътуваха на камиони с чергила от тъмно платно, но тук-там се съзрях едно-две автомобилни ремаркета и фургони като „Росинант“. Нощно време някои спяха в камионите и ремаркетата, но срещнах и палатки, опънати на приятни места, а миризмите, които се разнасяха от огнищата им, показваха, че тия хора все още не са се отчуждили от французкия готварски гений.

За мое щастие, край брега на едно бистро и красиво езеро намерих палатки, камиони и две ремаркета. Настаних „Росинант“ на около стотина метра, също край брега на езерото. После сложих кафето да заври, изнесох прането в боклукчийското ведро — то се подмяташе от два дни — и го изплакнах в езерото. Отношението ни към непознатите се създава по най-мистериозен начин. Вятърът духаше откъм лагера и донасяше до мен аромата на тяхната супа. Тези хора можеше да са убийци, садисти, грубияни, грозни маймуноподобни същества, но аз си мислех: „Какви очарователни хорица, какъв усет, колко са хубави. Как ми се иска да се сближа с тях!“ И всичко това се дължеше на съблазнителната миризма на супата.

В установяването на контакт с непознати Чарли е мой посланик. Пускам го и той се понася към целта, или по-скоро към това, което целта си приготвя за обед. После го извиквам, да не досажда на съседите — *et voilà!* Същата работа може да свърши и едно дете, но с куче е по-добре.

Инцидентът протече тъй гладко, както може само да се очаква от изпитана и често прилагана рецепта. Изпратих посланика си и седнах да пия кафе, за да му дам време да си свърши работата. След това отидох до лагера да отърва съседите си от неудобството, което им е причинил моят зъл пес. Бяха десетина души, без да се броят децата, все хубави хора — три красиви момичета, които се кикотеха, две едрогърдести жени и още една, още по-едрогърдеста, с дете на ръце, един старейшина, двама зетя и още две млади момчета, които се гласяха да станат зетьове. Но истинският главатар, при всичката почит

към старейшината, беше един жилав трийсет и пет годишен хубавеляк с широки рамене, с румено момичешко лице и остра къдрава черна коса.

Кучето с нищо не ги е смутило, рече той. Всъщност забелязали, че е много красиво куче. Аз, разбира се, въпреки всичките му недостатъци, бях пристрастен като негов господар и изтъкнах, че то има едно предимство над другите кучета. Родено и отрасло във Франция.

Хората ме заобиколиха. Трите хубавици се закискаха, ала на часа бяха укротени от морскосините очи на главатаря, подкрепени от едно просъскване на старейшината.

Нима е истина? Къде във Франция?

В Берси, край Париж. Не знаят ли къде е?

Не, за нещастие те никога не са били в отечеството.

Надявам се, че това може да се поправи.

Би трябвало да знаят, че Чарли е французин, по маниерите му. Те наблюдавали моята *roulotte*<sup>[3]</sup> с възхищение.

Малко е проста, но много удобна. Ако сметат, че могат да си позволят това, бих могъл да им я покажа с най-голяма радост.

Много любезно от моя страна. Това ще им достави удоволствие.

Ако от приповдигнатия тон съдите, че разговорът се водеше на френски език, лъжете се. Главатарят говореше извънредно чист и правилен английски. Единствената френска дума бе *roulotte*. Разменените настрани думи помежду им бяха на „канук“. А за моя френски да не говорим! Не, приповдигнатият тон е неделима част от рицарството, проявявано винаги в установяването на благосклонни отношения. Повиках Чарли. Мога ли да ги очаквам след вечерята, която ухаеше на огнището?

Ще имат честта.

Подредих фургона, стоплих консерва чушки с месо, проверих дали бирата е изстудена, набрах дори букет от есенни листа и го сложих на масата в млечна бутилка. Пакетът с книжни чаши, взети тъкмо за такива случаи, се беше сплескал от един полетял речник още в първия ден на пътуването ми, но затуй пък приготвих от сгънати книжни кърпи за лице покривчици за всеки. С невероятни затруднения се сблъсква човек, когато се готви да посреща гости. Чарли ги въведе с лай; най-сетне бях домакин в собствения си дом. Зад масата можеха да

се наблъскат шестима, толкова и седнаха. Двамина останаха прави заедно с мен, а вратата се окичи с венец от детски лица. Бяха много мили, но доста официални. Отворих бира за големите и пуканки за останалите навън.

За кратко време научих много неща за тия хора. Идвали през границата всяка година по картофобер. И тъй като всички работели, успявали да съберат добри пари за през зимата. Срещат ли затруднения с имиграционните власти на границата? Не. По това време законите малко се поотпущали, а освен това преминаването се улеснявало от посредник, комуто давали малка част от спечеленото. Всъщност те не му плащали лично. Събирал си таксата направо от собствениците, на които работят. Бях срещал много скитащи земеделски работници — от Оуклахома, мокроглави<sup>[4]</sup> мексиканци, негри — идваха да работят в Ню Джързи и Лонг Айленд. И винаги на дъното имаше някакъв посредник, който им уреждаше нещата срещу възнаграждение. Преди много години едрите фермери се мъчили да привличат повече работна ръка, отколкото им е нужна, за да могат да намаляват надниците. Това сега изглежда не съществуваше, тъй като органите на властта допускаха само толкова, колкото трябва, а освен това се спазваше и нещо като минимална надница. В други случаи немотията и ужасната нужда тласкаха преселниците да вървят от място на място и да търсят сезонна работа.

Моите гости не са били нито зле посрещнати в тоя край, нито разкарвани насам-натам. След като приготвили малката си фермица, някъде в провинцията Куебек, за зимен сън, дигнали се през границата да вземат нещичко и от тукашния полог. Имаха дори някакво празнично настроение. Бяха упорити, самодоволни хора, които могат напълно да се грижат за себе си.

Отворих още бира. След тази нощ на самотност и изоставеност ми беше много приятно да съм сред топли и сърдечни, но съдържани хора. Отпуших артезианския кладенец на доброто си настроение и произнесох кратка реч на моя окаян френски. Тя започваше тъй: „Дами и господа! *Je vous porte un cher souvenir de la belle France — en particulier du Departement de Charente*<sup>[5]</sup>“.

Погледнаха ме изненадани, но и заинтригувани. Тогаз Джон главатарят бавно преведе речта ми на гимназиален английски, а след това и на „канук“.

— Шарант? — попита той. — Защо Шарант?

Наведох се, отворих шкафчето под умивалника и вдигнах бутилка много стар и уважаван коняк, купен за сватби, премръзване и сърдечни атаки. Джон разгледа етикета с благоговейното внимание, което всеки добър християнин би отдал на Светото писание. Думите му бяха изпълнени с почит:

— Исусе! Та аз забравих! Шарант — там правят коняка!

После прочете на глас отбелязаната на етикета година, която показваше рождения ден на бутилката, и тихичко повтори първите си слова.

Той предаде бутилката на старейшината в ъгъла, старецът мило се усмихна и аз за пръв път забелязах, че предните му зъби са окапали. Зетят замърка като доволен котарак, а бременните жени зачуруликаха като възпяващи слънцето чучулиги. Подадох на Джон тирбушона, а аз се заех да подредя „крystala“ — три пластмасови чаши за кафе, едно бурканче от желе, паничката за бръснене и няколко широкогърли стъкленици от хапове. Изпразних съдържанието им в една тенджера и изплакнах брашнената им вътрешност с вода. Конякът беше много, много хубав и още с първото промърморено „Sante!“<sup>[6]</sup> и с първото къл-къл в гърлата човек можеше да почувствува как Братството между Хората започва да расте, как изпълва целия „Росинант“ и обхваща и сестринството.

Отказаха втора чаша, аз настоях. Подялбата на третата бе приета при довода, че малкото, което е останало, не си заслужава да се пази. И с няколкото капки от последното разливане в „Росинант“ се възцари онова човешко вълшебство, което благославя всеки дом — а в случая камион, — девет души, събрани заедно в пълна тишина, и деветимата — части от едно цяло, тъй както ръцете и нозете ми са част (делима или неделима) от мен. „Росинант“ заблестя с някакво сияние, което запази след това докрай.

Но такова нещо не може и не бива да продължава дълго. Старейшината даде знак. Гостите ми се изнизаха от тесните места зад масата и сбогуването, както трябваше, беше кратко и съдържано. После се отправиха в нощта по пътя, който главатарят Джон осветяваше с газения си фенер. Крачеха мълчаливи между сънливите, препъващи се дечурлига и аз повече не ги видях. Но ги обикнах.

Не си оправих леглото, защото исках да потегля много рано. Свих се зад масата и задряхах, но Чарли се загледа в лицето ми, рече „фт“ и се събудих. Беше мътно, лъжливо утро. Докато кафето се топлеше, надрасках на един картон няколко думи, закрепих го върху гърлото на празната конячена бутилка и после, на минаване покрай спящия стан, оставих бутилката на място, където щяха да я забележат. На картоната пишеше „*Enfant de France, mort pour la Patrie*“<sup>[7]</sup>. Карах колкото е възможно по-тихо; искаше ми се този ден да се придвижа малко на запад и след това да поема дългия път на юг през целия Мейн. Има мигове, които човек цени цял живот — мигове, които ясно и дълбоко прегарят всичките му спомени. Тая сутрин се чувствах много щастлив.

На пътешествие като моето човек вижда и си мисли за толкова много неща, че събития и мисли се нареждат едно върху друго без ред, размътват се, разбъркват се, като в борш на слаб огън. Има хора, манияци на географските карти, чиято радост се състои в това да пилеят вниманието си по листите шарена хартия, вместо по пъстрата земя, разгъваща се край тях. В разказите на такива пътешественици — слушал съм ги — се дава номерът на всяко шосе, припомня се всяко изминато разстояние в мили. Има и други пътешественици, които искат по картата да знаят точно къде се намират в дадения момент, сякаш в черните и червени линии, в пунктирите, в нагънатото синьо на езерата и размазаните цветове на планините намираха някаква сигурност. С мен не е така. Аз съм си роден загубен и не виждам нищо забавно в това да бъда намерен във формите, които означават континенти и държави. Освен това пътищата в нашата страна се изменят, увеличават, разширяват или изоставят тъй често, че човек би трябвало да купува пътните карти като ежедневници. Но тъй като познавам страстите на картоманите, ще поясня, че тръгнах на юг приблизително успоредно с Федерално шосе №1, през Хултън, Марс Хил, Прескил, Карибу, Ван Бюрън, после свих на запад, все по шосе №1, покрай Мадауоска, Горен Френчвил и Форт Кент, след това ударих на юг по щатското шосе №11, през Ийгъл Лейк, Уинтървил, Портидж, Скуопън, Масардис, Ноулис Корнър, Петън, Шермън, Грайндстоун и тъй достигнах до Милинокет.

Изреждам тия имена, защото сега съм разгънал пътеводителя, но спомените ми от тия места нямат нищо общо с никакви числа, цветни

линии и зигзази. Подхвърлих ги само като уверения, но не искам да свиквам с това. Каквото си спомням всъщност са дългите пътища и студът, фермите и къщите, подпрели се една друга да не паднат от вятъра, равната и лаконична реч в магазините по кръстопътищата в Мейн, дето спирах да купувам провизии, многото елени, които прекосяваха шосето на леките си копита и отскачаха от преминаващия „Росинант“ като гумени топки, ревящите камиони с дървен материал. И никога не забравям, че тази грамадна област на времето е била много по-населена, че сега е изоставена на приближаващия лес, на животните, на дърварските лагери и студа. Големите градове стават поголеми, а селата — по-малки. Селското магазинче, било то бакалничка или манифактура, вече не може да конкурира на универсалните магазини и свързаните с тях търговски организации. Скъпата и носталгична картина, съществуваща в представите ни, за провинциалния смесен магазин, в който се продават револвери-барабанлии и в който се сбират добре осведомените средни земеделци да изкажат мнението си и да определят настроенята на нацията, бързо чезне. Хората, които едно време са обитавали своите фамилни крепости срещу вятъра и времето, срещу хапещия мраз, сушата и скакалците, сега се трупат на гроздове под нехаещата гръд на големия град.

Новият американец търси своята цел и своята любов в задушението от движение улици, в небесата, обвити в мъгла, пълни със задавящите киселини на индустрията, в скърцането на гумите и в притиснатите една до друга къщи, а малките градчета вехнат и умират. И това, както установих, важи и за Тексас, и за Мейн. Кларендър се предава на Амарило точно тъй, както Скейсивил, Мейн, прелива кръвта си в Милинокет, където нарязват дървените трупи, където въздухът мирише на химикали, реките са отровени, а улиците гъмжат от тази щастлива и забързана нова човешка порода. Казвам това като наблюдение, не като обвинение. Но съм сигурен, че както махалото се връща обратно, тъй един ден набъбналите градове ще се пръснат като разпукваща се утроба и отново ще върнат на земята децата й.

Преди няколко години от „Абъркромби & Фич“ си бях купил един говедарски рог, т.е. автомобилна сирена, която може да имитира почти всички кравешки емоции, като се почне от сладкото мучене на млада романтична юница и се стигне до гръмовния рев на бик,

изгарящ от страст в разцвета на силите си. Бях сложил този рог на „Росинант“ и имах голям успех. Завиеше ли, всяко добиче на един рев разстояние вдигаше глава и тръгваше към звука.

В сребристия студ на един следобед, както бързах и се клатушках по изровения горски път, видях пред мен да пристъпват в царствена походка четири женски елена. С приближаването ми те припнаха в тромав, но красив тръс. Кой знае защо, натиснах бутона на говедарския рог и от него се разнесе мучене, сякаш млад бик се готви да връхлети на матадора в първата си битка. Женските, които в този миг щяха да се скрият в гората, чуха рога, спряха, обърнаха се и забързаха към мен с — както ми се стори — някаква романтика в очите; но това бяха четири романтики, всяка от които тежеше най-малко по петстотин килограма! И колкото и да обичах любовта във всичките ѝ проявления, натиснах газта и докато се усетят, изфучах напред. Спомням си един разказ на известния Фред Алън. Неговият герой, жител на Мейн, разправя как отишъл на лов за елени. „Седях си на един пън, надувах еленовия рог и чаках. Изведнъж усетих нещо като топла гъба за баня на врата си. Да, сър, беше една женска, ближеше ме, а в погледа ѝ проблясваше страст.“ „Застреляхте ли я?“ — пита го другият. „Не, сър. Изметох се на бърза ръка, но оттогава все си мисля, че някъде из Мейн броди една кошута с разбито сърце.“

Като вървиш на юг, Мейн е почти толкова голям, колкото и като се движиш на север, ако не и по-голям. Можех и трябваше да прескоча до щатския парк Бакстър, но не го сторих. Твърде дълго се бях мотал, а вече ставаше студено и започнаха да ми се привиждат Наполеон пред Москва и германците при Волгоград. Ето защо взех тактически да отстъпвам, през Браунвил Джънкшън, Майлоу, Дувър-Фокскрофт, Гилфърд, Бингъм, Скоухигън, Мехико, Ръмфърд и там поех познатия път през Белите планини. Може би проявих слабост, но вече ми се искаше да се махам отгук. Пълни с трупи от единия до другия бряг, в протежение на километри, реките чакаха реда си пред горските кланици, за да им дадат дървените си сърца, та да могат от тях да живеят крепостите на нашата цивилизация като списание „Тайм“ и вестник „Дейли Нюз“, които ни предпазват от невежеството. Фабричните градове, колкото и да ги уважаваме, представляват възли от червеи. Идваш от спокойната природа и ревящият ураган на трафика внезапно те поема, подхвърля и бие. Водиш известно време

борба за пътя, без да го виждаш в тази безумна тъпканица от свистящ метал, и отново се озоваваш сред тихата и спокойна природа, дето няма граници, няма настигане, задминаване. Някаква загадка, ала щастлива загадка.

За краткото време от първото ми преминаване зеленината в Белите планини се беше променила, одрипавяла. Листата падаха, летяха на мътни облаци, а иглолистните дървета по склоновете бяха покрити със сняг. Карах продължително и припряно за най-голямо неудоволствие на Чарли. На няколко пъти той рече „фт“, но не му обърнах внимание, а продължих да боботя покрай вдигнатия палец на Ню Хемпшър. Искрах да се окъпя, исках чисто легло, исках да пия нещо, исках да се срещна с хора и мислех, че ще намеря всичко това на река Кънетикът. Не е ли странно — когато човек си постави цел, трудно е да не се стреми към нея, дори ако това му причинява неудобства, дори ако вече е изгубил желание да я гони. Пътят излезе по-дълъг, отколкото смятах, бях много изморен. Годините ми използваха болките в раменете, за да привлекат вниманието ми, но аз бях тръгнал за река Кънетикът и пренебрегнах умората, което беше чиста глупост. Вече се стъмваше, когато намерих мястото, което търсех — недалеч от Ланкастър, Ню Хемпшър. Реката тук бе широка и приятна, оградена от дървета и приветливи ливади. Близо до брега беше и това, за което мечтаех — низ от малки бели къщички на зелената морава край реката и спретнатата сграда на ресторанта и управлението, на която, откъм пътя, бяха окачени за поздрав думите „отворено“ и „има свободни места“. Изкарах „Росинант“ от пътя и отворих вратата на кабината за Чарли.

Следобедната светлина бе превърнала прозорците на управлението и ресторанта в огледала. Отваряйки вратата, усетих, че от пътуването ме боли цялото тяло. Вътре нямаше жива душа. Книгата за посетители беше на масата, пред тезгяха стърчаха високи столчета, а под капаци от пластмаса надничаха кейкове и торти; хладилникът бръмчеше, в неръждаемия умивалник, над който от крана бавно капеше вода, се търкаляха десетина мръсни чинии, потопени в сапунена пяна.

Тръснах малкото звънче на масата, после извиках:

— Има ли тук някой?



Никакъв отговор. Нищо. Седнах на един от столовете и зачаках да се върне някой от управата. На една дъска висяха номерираните ключове от малките бели къщички. Денят се стопи и в помещението стана мрачно. Излязох да повикам Чарли и да се уверя, че на табелата пише именно „отворено“ и „има свободни места“. Ставаше все по-тъмно. Извадих фенерчето и огледах канцеларийката — дано зърна бележка с думите „Ще се върна след десет минути“, но такава нямаше. Почувствавах се чужд, като любопитен натрапник, мястото ми явно не беше тук. Излязох отново, изкарах „Росинант“ от мястото за паркиране, нахраних Чарли, направих си кафе и продължих да чакам.

Нямаше да е много сложно да взема ключ, да оставя на масата бележка, че съм направил това, и да отворя една от малките къщички. Но не беше редно. Не можех да го направя. По шосето преминаха няколко коли, прехвърлиха реката по моста, но не свърнаха насам. Прозорците на ресторанта и управлението заблестяваха от приближаващите се светлини и после отново почерняваха. Бях си намислил да хапна лека вечеря и, както бях пребит като куче, да се хвърля в завивките. Подредих леглото във фургона, реших, че в края на краищата не съм гладен и легнах. Но сънят все не идваше. Ослуствах се кога ще се върнат ония. Най-сетне запалих бутановата лампа и се помъчих да чета, но от слухтене не можех да следя текста. Най-после задряхах, стреснах се в тъмното, погледнах навън — пак никой, пак нищо. Краткият ми сън бе неспокоен, често прекъсван.

Надигнах се призори и се залових с бавна, дълга, разточителна закуска. Слънцето се показва и се добра до прозорците. Слязох до реката да придружа Чарли, върнах се, дори се обръснах и се окъпах с гъбата във ведрото. Слънцето вече се бе издигнало. Запътих се към управлението и влязох. Хладилникът бръмчеше, кранът капеше в студената сапунена вода на умивалника. Една новородена, тежкокрила и тлъста муха нетърпеливо лазеше по пластмасовите капаци. В девет и половина отпътувах и дотогава никой не се показва, нищо не се помръдна. На табелата все тъй пишеше „отворено“ и „има свободни места“. Минах по железния мост и обкованите със стомана дъски загърмяха. Тази пустош дълбоко ме смути и, представете си, още ме смущава.

В дългия ми път съмненията често биваха мои спътници. Винаги съм се възхищавал от онези репортери, които отиват на дадено място,

разговарят с най-важните личности, задават важни въпроси, взимат проби от мнения и подир това написват дописка, прегледна като географска карта. Завиждам на тази техника и в същото време не вярвам, че тя е огледало на действителността. Разбирам, че има твърде много действителности. Това, което пиша сега, е вярно, докато не се намери някой друг, който ще мине по същия път и ще пренареди света по свой вкус. Така е и в литературната критика — критикът няма друг избор, освен да превърне жертвата на своето внимание в нещо по свой образец, в нещо като самия себе си.

Като пиша всичко това, не се заблуждавам да мисля, че боравя с постоянни неща. Преди много време бях в древния град Прага. По същото време там беше и Джоузеф Олсоп, всепризнатият критик на събития и места. Той разговаряше с осведомени хора, с длъжностни лица, с посланици; четеше доклади, не пропускаше написаното с дребен шрифт и цифрите, докато аз, верен на безгрижната си природа, се мъкнех с актьори, цигани и скитници. Върнахме се в Америка с един и същ самолет и по пътя Джо ми разказа за Прага — неговата Прага нямаше нищо общо с града, който аз бях видял и чул. Беше просто друг град и все пак нито един от нас не беше нечестен, — нито пък лъжец — както и да погледнеш, и двамата се бяхме оказали добри наблюдатели. Но се върнахме у дома с два града, с две истини. По тази причина не мога да нарека настоящата си книга оная Америка, която бихте видели вие. Има толкова много неща за виждане, но сутрин очите виждат един свят, а следобед — друг свят и положително уморените ни вечерни очи виждат само един уморен вечерен свят.

На сутринта в неделя, в един град на щата Върмонт — това беше последният ми ден в Нова Англия — се обръснах, облякох костюм, лъснах си обувката, нахлузих маската на лицемерието и се отправих да търся църква. Поради причини, които сега не си спомням, отминах няколко, но като видях една Ноксианска<sup>[8]</sup>, свих в страничната улица, паркирах там „Росинант“, да не се вижда, инструктирах Чарли как да пази камиона и с достойнство влязох между ослепително белите стени. Седнах в задната част на този безупречно чист и лъснат молитвен дом. Молитвите бяха конкретни и насочваха вниманието на Всевишния към някои слабости и земни тенденции, в които познах своите и които, както само можех да предполагам, споделяха и другите, събрали се тук люде.

Службата изпълни сърцето ми, а вярвам и душата ми с добро. Бе минало доста време, откак не бях чувал нещо подобно. Сегашната ни практика, поне в големите градове, беше да търсим от психиатричното духовенство уверение, че греховете ни въобще не са истински грехове, а само инциденти, които се причиняват от сили извън нашата власт. В тази църква подобни глупости нямаше. Проповедникът, един човек от желязо с пронизващи стоманени очи и реч като пневматична бормашина, започна с молитва и после ни увери, че сме само едно жалко множество. И беше прав. Ние, на първо място, съвсем не сме кой знае какво и в резултат на собствените си дребнави усилия още повече пропадаме надолу. След това, като ни размекна, той продължи с една славна проповед, от която пръскаше огън и жупел. Като доказва, че ние, или може би само аз, сме направо никакъвци, с хладнокръвна сигурност той предрече какво ще ни се случи, ако не направим някои основни реорганизации в живота си — нещо, в което много не се надявал. За пъкъла говореше като познавач — не за оня хаотичен ад на всеопрощаващото старо време, а за изрядния, нажежен до бяло пъкъл, в който работят първокласни технически специалисти. Пасторът така представи нещата, че да можем всичко да схванем — огънят бил като от разгорени въглища, имал достатъчно тяга, дяволите-огняри били много сърцати в работата си, а работата им бе да ме опекаат. Започнах да се чувствавам добре. Толкова години бог се е представял за наш приятел и е бил за дружеските отношения, а това причинява същата безсмисленост, съдържаща се в играта между баща и син на топка. Но ето че този бог от Върмонт мислеше достатъчно за мен и направи какво ли не, за да ме сплаши. Той представи греховете ми в нова светлина. Досега те бяха малки и низки, отвратителни и затуй предпочитах да ги забравям, но проповедникът им придаде размери, цвят и достойнство. От сума време не бях мислил за себе си хубави неща, но след като греховете ми бяха тъй значителни, открих, че ми е останала и малко гордост. Не бях значи непослушно дете, а първокласен грешник и следователно трябваше да оправдая това.

Почувствувах се тъй пречистен духом, че пузнах в паничката пет долара и след това, пред църквата, топло стиснах ръка на пастора и на колкото бе възможно повече членове на паството. Това ми достави сладкото чувство на злодеяние, което продължи чак до вторник. Смятах дори да набия Чарли, та и нему да причиня известна радост —

той беше много малко по-праведен от мен. Оттогава из цялата страна неделен ден ходех на църква и всяка седмица избирах ново вероизповедание, ала никъде не срещнах пастор като този от Върмонт. Той изковаваше не някоя предварително смляна остарялост, а религия, която трябваше да живее.

При Раусиз Пойнт<sup>[9]</sup> преминах в щата Ню Йорк, но гледах да се движа колкото може по-близо до езерото Онтарио, тъй като имах намерение да посетя Ниагарския водопад, който никога не бях виждал, и после, при Хамилтън и Уиндзър, да премина в Канада, северно от езерото Иъри, за да се върна пак при Детройт — това щеше да бъде нещо като съкращаване на пътя, малка хитрост над географията. Ние знаем, разбира се, че всеки от нашите щати е нещо отделно и че се гордее с това. Недоволни от имената си, те имат и прякори — Имперския щат, Щат-градина, Гранитния щат — все описателни названия, които дръзко носят и не разрешават никой да оспорва. Но сега за първи път ми стана ясно, че освен това всеки щат си има и свой индивидуален стил в рекламната проза, очебийно показан по крайпътните надписи. Прекосявайки щатските граници, човек схваща и промяната в езика. Щатите от Нова Англия си служат със сбити, но изразителни препоръки, изречени с присвити устни, лаконично, без разхищаване на думи и букви. Ню Йорк крещи по вас през цялото време. Направи това! Направи онова! Свий вляво! Свий вдясно! На всеки две-три крачки — заповеднически команди. В Охайо надписите са по-умерени. Те ви предлагат приятелски съвет и приличат повече на предложения. Някои щати използват бомбастичен стил, който с най-голяма леснина може да ви заблуди. Има щати, които ви казват какво можете да очаквате от състоянието на пътя пред вас, докато други ви оставят сами да откриете това. Почти всички са изоставили наречията за сметка на прилагателните — „Карай бавен!“, „Карай внимателен!“

Аз съм усърден четец на всички надписи и намирам, че в областта на историческите справки тия текстове на някои щати достигат до славно съвършенство, а на повечето — до лирика. Понататък установих, най-малкото за мое собствено развлечение, че щатите с най-кратка история и най-незначителни в световен мащаб събития имат най-много исторически надписи. Някои западни щати търсят слава дори в полузабравени убийства и банкови обири. Градовете, които не желаят да бъдат отминати, гордо съобщават

имената на своите знаменити синове и тъй, от надписи и плакати, пътуващият разбира: родното място на Елвис Пресли<sup>[10]</sup>, на Коул Портър<sup>[11]</sup>, на Алън П. Хъгинз. В това, разбира се, няма нищо ново. Спомням си как малките градчета на древна Елада люто са се препирали кое е родното място на Омир. По мое време разгневеното население на един градец искаше да му бъде върнат Ред Луис<sup>[12]</sup>, за да му видят сметката, дето е написал „Главната улица“. Днес с неговото раждане се гордее Сок Сентър<sup>[13]</sup>. Като нация ние сме тъй гладни за история, както е била Англия, когато Джефри от Монмът<sup>[14]</sup> е съставял своята „История на британските крале“, мнозина от които той сам измислил, за да задоволи растящата потребност от монарси. Както щатите и общностите, така и отделният американец жадува за благородни връзки с миналото. До смърт претоварени с работа, генеалозите пресяват останките на родословията, за да открият зрънце величие. Не много отдавна бе доказано, че Дуайт Д. Айзенхауер произхождал от британската кралска фамилия, което за оня, който се нуждае от доказателство, е доказателство, че всеки е произлязъл от някого. В спомените на дядо ми едновременно малко градче, в което съм роден, беше само една ковачница наред тресавищата, но на ежегодни празненства то си припомняше блестящото минало на испански благородници и хрупаци рози сеньорити — този маскарад заличаваше в съзнанието на хората малкото неизвестно племе индианци, които са се хранили с личинки и скакалци и всъщност са били първите истински заселници на това място.

За мен всичко това е интересно, но хвърля сянка на съмнение върху историята като отражение на действителността. Четях историческите надписи из страната и размишлявах, казвах си: ето как митът измества факта. Взет на най-ниско равнище, такова е развитието на един мит.

Когато посетих родния си град, срещнах един старец, който ме познавал от дете. Той ясно си спомняше, че ме е виждал — болнаво, треперещо момче, което минало забързано в една ранна мразовита утрин покрай къщата му с окъсяло палтенце, закопчано върху слабите му гърди с игли от конски чул. Още тук личи същността на мита — бедното и окаяно дете, което, разбира се, в най-скромни мащаби се издига до славата. И макар да не си спомнях тази случка, знаех, че тя не може да бъде вярна. Майка ми беше страстна шивачка на копчета.

За нея скъсано копче беше нещо повече от небрежност, беше грях. И ако бях прибождал палтото си с игли, тя жестоко би ме натупала. Епизодът не можеше да бъде действителен, но старият джентълмен тъй го бе обикнал, че с нищо не можех да го разубедя, поради което изобщо не направих опит. Щом родният ми град ме искаше с игли от конски чул, нищо не можех да сторя, а най-малко можеше да ми помогне истината.

В Ню Йорк, в Имперския щат, валеше, валеше студен и безмилостен дъжд, както биха се изразили авторите на крайпътни надписи. И наистина, угнетяващият дъжд правеше проектираното ми посещение на Ниагарския водопад излишно. След това безнадеждно се залутах из улиците на някакъв малък, но безкрайно дълъг град в околностите на Медина, струва ми се. Спрях до тротоара и извадих атласа на шосейните карти. Но за да разбереш накъде трябва да вървиш, трябва да знаеш и къде си, а аз не знаех. Стъклата на кабината бяха плътно затворени и от поройния дъжд през тях едва се виждаше. Радиото тихо свиреше. Ненадейно на стъклото се похлопа, вратата енергично се отвори и на седалката до мен се вмъкна човек. По лицето му — гъста червенина, в дъха му — уиски. Краищата на панталоните му бяха подвити и завързани с червени върви и отдолу се подаваха сиви дълги гащи; сива фланела покриваше и гърдите му.

— Угаси я тая...! — изруга той и сам изключи радиото. — Дъщеря ми те видя през прозореца. Помислихме, че си загазил. — Той погледна картата. — Ма'ни ги тия боклуци! Кажи сега, къде искаш да идеш?

Не зная защо човек не отговаря на такива въпроси с истината. Истината беше, че се отклоних от правото шосе № 104 и кривнах в странични пътища, защото движението бе голямо и преминаващите коли плискаха върху предното ми стъкло цели чаршафи от вода. Искях да отида до Ниагарския водопад. Защо не си признах? Погледнах картата и рекох:

— Мъча се да стигна Йъри, Пенсилвания.

— Добре — каза той. — Махай картите! Свиваш тук, минаваш два светлинни сигнала и излизаш на Ег стрийт. Завиваш вляво и след около двеста метра завиваш под ъгъл вдясно. Улицата малко се усуква и стигаш до един надлез, но по него няма да минаваш. Обръщаш вляво и правиш един такъв завой, гледай! Такъв! — Ръката му показва какъв.

— Като свърши завоят, стигаш до три отклонения. На ъгъла на лявото има голяма червена постройка, оттам няма да минаваш. Ще вземеш средния път, вдясно. Е, дотук ясно ли е?

— Готово! — казах. — Лесна работа.

— Хайде повтори тогаз, да видим няма ли да сбъркаш.

Бях спрял да го слушам тъкмо на големия завой.

— По-добре вие повторете.

— Така си и мислех. Свиваш тук, минаваш два сигнала и излизаш на Ег стрийт, обръщаш вляво, двеста метра, дясно под ъгъл, крива улица, надлез, но не по него.

— Сега ми стана ясно — прекъснах го аз. — Много благодаря за помощта.

— Чакай де! Аз още не съм ти казал как да излезеш от града.

Той ме изведе от града по път, в сравнение с който, ако можех да го запомня, че и да мина по него, лабиринтът на Кносос<sup>[15]</sup> щеше съвсем да заприлича на булевард. Като получи най-накрая удовлетворение и моята благодарност, той излезе и затръшна вратата, но такава беше социалното ми малодушие, че наистина свих на определеното място, защото знаех, че ме гледа от прозореца. После минах две преки и слепешката се върнах на шосе №104 независимо от голямото движение по него.

---

[1] Робърт Е. Пиъри (1856–1920), амер. полярен изследовател. — Б.пр. ↑

[2] „В името на отца и сина и светия дух“ (лат.). — Б.пр. ↑

[3] Фургон (фр.). — Б.пр. ↑

[4] Наричателно за мексиканците, които преминават в САЩ, преплувайки граничните реки Рио Гранде и Рио Браво дел Норте. — Б.пр. ↑

[5] „Нося Ви скъп спомен от хубава Франция, по-специално от департамента Шарант“ (фр.). — Б.пр. ↑

[6] „Наздраве“ (фр.). — Б.пр. ↑

[7] „Дете на Франция, загинало за Отечеството“ (фр.). — Б.пр. ↑

[8] По името на Джон Нокс (1505–1572), шотландски реформатор, последовател на Жан Калвин. — Б.пр. ↑

[9] Раусиз Пойнт — селище в Североизточен Ню Йорк, митническа станция на границата с Канада. — Б.пр. ↑

[10] Популярен естраден певец. — Б.пр. ↑

[11] Коул Портър (1893–1964) — американски композитор, автор на популярна музика. — Б.пр. ↑

[12] Синкльър Луис (1885–1951) — американски писател, лауреат на Нобелова премия (1930). — Б.пр. ↑

[13] Сок Сентър — градче в щат Минесота. — Б.пр. ↑

[14] Джефри от Монмът (1100–1154) — английски хроникьор („Хистория Бритонум“). — Б.пр. ↑

[15] Дворците на древния Крит. — Б.пр. ↑



Ниагарският водопад е много красив. Прилича на шадравана на Таймс Скуеър<sup>[1]</sup>, само че по-голям. Радвам се, че го видях, защото от сега нататък, като ме попитат виждал ли съм Ниагарския водопад, ще казвам „да“, т.е. няма вече да лъжа.

Когато споменах на моя чичероне, че искам да отида в Иъри, Пенсилвания, нямах абсолютно никакво намерение да ходя там, но както излезе по-късно, отидох. Целта ми беше да пропълзя покрай теснината на Онтарио и да отмина не само Иъри, но и Кливлънд и Толидо.

Продължителният ми опит ме е научил да се възхищавам от всички народи и да намразя всички власти. Този мой природен анархизъм никъде не се проявява тъй, както на границата, където търпеливи и изпълнителни чиновници спазват задълженията си на имиграционни и митнически власти. В живота си никога не съм се занимавал с контрабанда. Тогаз защо усещам неприятното чувство на вина, когато се приближавам до граничната бариера? Преминах по един висок мост, за което си платих, прекосих ивица ничия земя и стигнах мястото, където американското знаме се вееше рамо до рамо с канадското. Канадците бяха много любезни. Попитаха ме къде отивам и за колко време, хвърлиха бегъл поглед на „Росинант“ и най-после видяха Чарли.

— Имате ли удостоверение, че кучето е ваксинирано против бяс?

— Не, нямам. Но нали виждате, старо е. Ваксинирано е отдавна.

Отвътре излезе друг чиновник.

— Съветвам ви тогава да не минавате границата с него.

— Но аз ще прекося съвсем малка част от Канада и после се връщам обратно в Съединените щати.

— Разбираме — любезно казаха те. — В Канада можете да го вземете, но в Съединените щати няма да го приемат.

— Но нали сега съм все още в Съединените щати и никой нищо не ми е казал?

— Ще ви кажат, ако преминете границата и след това се върнете обратно.

— Добре, а къде да го ваксинирам?

Не знаеха. Трябваше да се върна по същия път най-малко на двайсет мили, да подиря ветеринарен лекар, да ваксинират Чарли и пак да дойда тук. Исках да мина през Канада, за да спестя малко време, а с това не само че нямаше да спестя никакво време, ами щях и повече да загубя.

— Разберете ни моля, вашите собствени власти ще направят въпрос, не нашите. Просто ви даваме съвет. Такива са правилата.

Ето, затова мразя всички власти. Винаги има някакви правила, някаква буква, която се изпълнява от някакви буквоеди. Няма срещу какво да се бориш, не е стена да я блъскаш отчаяно с юмруци. Във висша степен одобрявам ваксината, разбирам, че трябва да бъде задължителна; бесът е нещо страшно. И все пак установих, че мразя правилата и всички власти, които ги съчиняват. За тях беше важна не самата ваксина, а удостоверението. Така е обикновено с властите — не фактите, а малкото късче хартия. Тия тук бяха приятни мъже, приятелски настроени, искаха да ми помогнат. Времето на границата върви бавно. Почерпиха ме с чаша чай, а на Чарли дадоха шепа курабийки. Изглежда наистина съжалявах, че ще трябва да се върна до Иъри, Пенсилвания, заради една хартийка. Обърнах фургона и се отправих към звездите и чертите<sup>[2]</sup>, към другата власт. На излизане не ме спряха, но сега *бариерата* беше спусната.

— Американски поданик?

— Да, сър, ето паспорта.

— Нещо за деклариране?

— Не съм излизал от страната.

— А удостоверение за ваксинация против бяс на кучето?

— То също не е излизало от страната.

— Но вие идвате от Канада.

— Не съм бил в Канада.

Видях как очите му се превърнаха в стомана, а веждите му подозрително се сключиха. За печелене на време вече не можеше да се говори, щях да загубя повече, отколкото да се върна до Иъри, Пенсилвания.

— Бихте ли влязъл вътре?

Тази молба ми подеждествува като почукване на Гестапо по вратата: причинява паника, гняв и гузният въпрос, дали пък не съм сбъркал в нещо. В гласа ми се вмъкна пронизващата нотка на истинска ярост, което автоматично засилва подозренията.

— Моля, влезте вътре!

— Казвам ви, не съм бил в Канада. Ако бяхте гледали, щяхте да видите, че се върнах назад.

— Минете оттук, сър.

После по телефона:

— Разрешение от Ню Йорк, номер еди-кой си. Да. Камион с къщичка. Да, куче. (Към мен) Каква му е породата на туй куче?

— Пудел.

— Пудел, ало, пудел. Светлокафяв.

— Синкав — казах аз.

— Светлокафяв. Окей. Благодаря. (Към мен) Канадците казват, че не сте преминавали границата.

— Аз какво ви разправям!

— Мога ли да видя паспорта ви?

— Защо? Нали не съм напускал страната? И няма да я напускам.

— Но въпреки това подадох паспорта. Той го запределиства, поспря се на входните и изходни визи от други пътувания, разгледа снимката ми и разгъна жълтото удостоверение за ваксина против едра шарка, прикрепено с кламер на задната корица. В долния край на последната страница забеляза написани с блед молив букви и цифри.

— Какво е това?

— Не зная, да видя. А, това ли? Телефонен номер.

— А какво търси в паспорта ви?

— Сигурно не съм имал друго листче хартия. Дори не си спомням чий е.

Сега вече бях в негова власт и той съзнаваше това.

— Не знаете ли, че е забранено да се цапат паспортите?

— Ще го изтрия.

— Не е бивало да вписвате нищо в паспорта си. Такива са правилата.

— Вече няма, обещавам. — Бях готов да му обещаю и това, че няма вече да лъжа, да крада, да се сприятелявам с лица, които имат разпуснати нрави, че няма да пожелавам жената на ближния си,

всичко. Той затвори паспорта с тежест и ми го подаде. Сигурен съм, че след като откри телефонния номер, се е почувствувал по-добре. Представете си, че след всичко се окажех без никаква вина, при това в един тъй скучен ден!

— Благодаря, сър — казах аз, — мога ли сега да тръгна?

Той любезно махна с ръка.

— Вървете!

Ето как по вина на Чарли тръгнах за Иъри, Пенсилвания. Преминах високия железен мост и спрях да си платя таксата. Човекът се подаде от прозорчето.

— Минавайте, платено е.

— Как платено?

— Видях ви, като минахте преди малко нататък. Видях кучето. И знаех, че ще се върнете.

— А защо не ми казахте?

— Защото никой не вярва. Минавайте. Нали платихте първия път, сега е бесплатно.

Както виждате, това не беше никаква власт. Властта те кара да се чувствуваш тъй дребен и обезличен, че е потребен немалко труд да си възвърнеш самочувствието. Спряхме с Чарли в най-люксовия автостан, който можахме да намерим тази нощ — едно заведение, каквото си позволяват само богатите, един приятен купол от слонова кост, маймуни и петли и нещо повече — ресторант и прислуга по стаите. Поръчах лед и сода и си направих уиски със сода, после още едно. След това повиках келнера и поисках супа, пържола и половин кило пресни кренвирши за Чарли. При това раздавах безмилостни бакшиши. Преди да заспя, си приповторих всички ония думи, които исках да наговоря на оня от границата — някои от тях бяха невероятно умни и резки.

---

[1] Таймс Скуеър — централен площад в Ню Йорк. — Б.пр. ↑

[2] Широко употребявано в САЩ название на националния флаг. — Б.пр. ↑

Още от началото на пътешествието избягах големите, високоскоростни камшици от бетон и асфалт, наречени „магистрали“ или „супершосета“. Различните щати различно ги назовават. Много време бях загубил в Нова Англия, зимата се приближаваше и предполагах, че снегът ще ме засипе някъде в Северна Дакота. Излязох на Федерално шосе 90 — една широка просека, наречена супершосе, една от многоплатновите артерии за стоките на страната. „Росинант“ се клатушкаше напред. Минималната скорост по този път беше по-висока от позволеното за пътищата, по които бях вървял. Карах срещу вятъра, който налиташе от дясната ми страна, и усещах упоритите, понякога повалящи удари на бурята, с която се мъчех да се преборя. Дочувах свистенето ѝ по ръбестите плоскости на покрива. На едно място пътят изкрещя в лицето ми: „Не спирайте! Поддържайте скоростта!“ Край мен изреваваха камион след камион, дълги като железопътни вагони, и вихрушката след тях приличаше на юмручен удар. Тези големи пътища са чудесни за пренасяне на стока, но не и за разглеждане на пейзажите. Привързан си о кормилото, а очите ти — в колата отпред, в обратното огледало — за колата отзад и в страничното — за колата или камиона, които се готвят да те задминат; в същото време трябва да четеш всички надписи от страх да не пропуснеш някое нареждане или инструкция. Няма крайпътни сергии да предлагат плодови сокове, няма антикварни магазинчета, няма земеделски стоки и фабрични артикули за продан. Когато тези магистрали прекосят цялата страна, което трябва и ще стане, човек ще може да отива от Ню Йорк до Калифорния, без нищичко да види.

На известни разстояния има места за почивка и освежаване, храна, гориво и масло, пощенски картички, топли гозби, масички на открито, кофи за смет (до една новобоядисани), стаи за отдих и тоалетни, тъй безупречно чисти, с обезмирисващи инсталации и сапунен блясък, че ти трябва доста време, за да възстановиш отново обонянието си. Названието „обезмирисващи“ е не само вярно; съответните вещества изместват едната миризма с друга, при което

новата трябва да бъде много по-силна и по-трайна. Бях пренебрегвал собствената си страна твърде дълго. В мое отсъствие цивилизацията бе направила големи крачки. Спомням си дните, когато срещу монета, пусната в автомата, можеше да получиш парче дъвка или захарна пръчица, ала в днешните дворци на храната има машини, които срещу различни монети ви предлагат носни кърпи, несесери за маникюр, дребни медикаменти като аспирин, слабо очистително, хапчета за бодрост. Бях очарован от тия чудеса. Да речем, пие ти се нещо безалкохолно — избираш точно какво („Сънгрейп“ или „Кули кола“), натискаш бутона, пускаш парите и се отдръпваш. Отнякъде пада книжна чаша, питието шурва и спира на четвърт инч<sup>[1]</sup> от ръба — ето ти една студена и освежителна напитка с гарантиран синтетичен състав. С кафето е още по-интересно, защото спре ли врящата черна течност, протича струйка мляко, а до чашата се изтърсва пликче със захар. Но лаврите принадлежат на машината за топла супа. Избираш си една от десетте — с грах, пилешка с фиде, телешка със зарзават и пр. — и пускаш монетата. От гиганта се понася гръмотевично бучене и отгоре светва надпис „затопля се“. След минутка започва да мига червена лампа, отваряш вратичката и изваждаш книжната чиния с врящата супа.

Животът е достигнал върха на някаква своего рода цивилизация. Ресторантските приспособления, огромните накъдрени като раковини тезгяхи, столовете от изкуствена кожа — всичко е изрядно чисто, не много различно от нужниците. Всяко нещо, което може да се пипне и задържи, е запечатано в прозрачна пластмаса. Храната идва направо от пещта, безукорна и безвкусна, недокосната от човешка ръка. С болка си припомних някои френски и италиански ястия, приготвени от безброй човешки ръце.

Тези центрове за почивка, храна и обновяване са разкрасени с тревни площи и цветя. Отпред, най-близо до шосето, паркират леките коли; там има цели полкове от бензинови помпи. Камионите спират отзад. Трансконтиненталните кервани също получават своето. По рождение камион, „Росинант“ зае мястото си отзад и скоро се запознах с камионджиите. Пътуващите на дълги разстояния са раса, откъсната от живота, който кипи покрай тях. Някъде, в някое градче или град живеят техните жени и деца, а съпрузите кръстосват страната и носят какви ли не храни, стоки, машини. Всички образуват нещо като племе,

държат един за друг и говорят на професионален език. И макар че бях нищожна каручка сред тия чудовища на транспорта, те се отнесоха към мен любезно, готови да ми помогнат.

Научих, че в камионните паркове имало душове, сапун и хавлии, че мога да паркирам и ако искам да пренощувам. Тези мъже нямаха много земане-даване с местните хора, но тъй като бяха страстни радиослушатели, бистреха политиката и знаеха вести от всички части на страната. Центровете за почивка и гориво по магистралите и панорамните „паркови“ пътища се поддържаха от различните щати, но по другите пътища, казваха, имало частни станции, които предлагали по-ниски цени на горивото, леглата, банята и стаите за убиване на времето. Тъй като бяха особена група хора, които водят особен живот и признават само тия като себе си, те поискаха да ми обяснят как мога да прекося страната, без да разговарям с местните жители. Шофьорите на камиони се носят само по повърхността на нацията, като че ли не са част от нея. Разбира се, в градовете, дето живееха семействата им, те бяха пуснали всевъзможни корени — клубове, танци, любовни истории, убийства.

Камионджиите много ми харесаха, понеже винаги съм обичал специалистите. Като ги слушах да говорят, натрупах известен речник за пътищата, за гумите и ресорите, за претоварването. Пътуващите на големи разстояния си имат по пътя определени станции, в които се познават с персонала и сервитьорките зад тезгяхите и където от време на време се виждат с колеги от други камиони. Техен велик символ на общуването е чашата кафе. По-късно се улавях често да спирам за кафе и то не защото ми се пиеше, а за отдих и разнообразие от монотонното шосе. Да управляваш камион на големи разстояния се иска сила, съобразителност и внимание независимо от улесненията, предлагани от въздушните спирачки и усъвършенствуваните кормилни уредби. Би било интересно да се знае и лесно да се установи със съвременните нови методи колко килограмометра енергия се изразходва за шофирането на камион в продължение на шест часа. Едно време, когато събирахме морски животни с Ед Рикетс<sup>[2]</sup> и обръщяхме камънаците в отливите, направихме опит да изчислим каква тежест повдигаме средно на ден. Камъните не бяха големи, тежаха от килограм и половина до 25 кг. Пресметнахме, че в ден на богат улов, когато малко се замисляме за изразходваната енергия,

всеки от нас е повдигал от 4 до 10 тона скала. Сметнете сега малките, незабелязани движения на кормилото, всяко едно, да речем, изискващо само половин килограм усилие и притискането на педала за газта с крак, не повече от четвърт килограм; за шест часа се събира огромно количество. Ами мускулите на раменете и врата, които непрекъснато, макар и несъзнателно, са напрегнати от внимание, ами очите, които сноват от пътя до обратното огледало, ами хилядите решения, тъй дълбоки, че съзнанието не може да ги възприеме? Загубата на нервна и мускулна енергия е огромна. Ето защо кафето е почивка в много широк смисъл.

Често сядах с тия мъже, слушах ги и сегиз-тогиз задавах въпроси. Скоро се научих да не очаквам от тях никакви сведения за местата, през които минават. Като се махнат камионните спирки, те нямаха никакъв допир със страната. Установих: страшно приличаха на моряци. От първото си пътуване по море помня, че останах изненадан как тези хора, които обикалят целия свят и спират на далечни и екзотични пристанища, почти не се докосват до света. Някои от шофьорите на големи пробези пътуваха по двама и караха на смени. Почиващият спи или чете джобни книжлета. Бяха ли на път, интересуваха се единствено от мотори, от времето и от поддържането на скоростта, което улесняваше спазването на разписанията. Някои пътуваха в двете посоки редовно, други бяха с еднопосочни маршрути. Един живот, почти неизвестен на улегналите хора, които живеят край пътищата на големите камиони. Научих за тия мъже достатъчно неща, за да разбера със сигурност, че бих искал да зная много повече.

Ако човек е шофирал автомобил дълги години, както беше с мен, почти всичките му реакции стават автоматични. Не мислиш какво трябва да направиш. Едва ли не цялата шофьорска техника е дълбоко затворена в едно подсъзнание, което много прилича на машина. В такъв случай голяма част от съзнанието е свободно да мисли. А за какво мислят хората, когато седят на кормилото? На по-късите разстояния може би за пристигането в крайния пункт или си припомнят събития, случили се в пункта на тръгването. Но на големите маршрути има и много място за фантазията, та дори и, бог да е на помощ, за размишления. Никой не може да ти каже какво мисли другият. Сам аз съм проектирал къщи, които никога няма да издигна, подреждал съм градини, които никога няма да засадя, изнамирал съм



метод за изпомпване на фините наноси и изпочупени мидени черупки от дъното на моето заливче в Саг Харбър, за обезсоляване на почвата, та да я направя богата и плодородна. Не зная ще сторя ли някога това, но пътувайки, бях измислил във всички подробности и каква ще бъде помпата, и какви ще бъдат варелите за лугата, и как ще направя опит, за да установя, че почвата е вече безсолна. Седнал на кормилото, бях правил на ум капани за костенурки, бях писал дълги, изчерпателни писма, които никога нямаше да бъдат пренесени на хартия, още по-малко изпратени. Ако радиото свиреше, музиката събуждаше в паметта ми места и мигове, населени с действащи лица и декори, спомени тъй точни, че се възобновяваше всяка думица от диалозите. Бях предвиждал бъдещи сцени, също тъй пълни и убедителни — сцени, които никога няма да се разиграят. На ум бях съчинявал разкази, усмихвах се на собствения си хумор, печален или подклаждан от постройката на сюжета.

Мога само да се догаждам, че самотният населява попътните си мечти с приятели, че този, комуто липсва любов, се огражда с хубави и любещи жени, че в бляновете на бездетния шофьор се боричкат деца. Да не говорим за съжаленията! „Ако не бях сторил това и това, да не бях казвал това и това, о господи, тази идиотщина може би нямаше да се случи!“ Този възможен ход на мисли съществува в собственото ми съзнание и затова подозирам, че го има и у другите, но това едва ли ще узная, защото няма кой да ми каже. По тази причина през време на пътешествието си, замислено като наблюдение, избирах по възможност второстепенните пътища, по които имаше много да се види, да се чуе, да се помирише; избягвах големите и широки ленти на бясното движение, защото, разпалвайки фантазьорството, те изтласкваха на преден план собствената личност. По този широк и скучен път, наречен Федерално шосе №90, заобиколих Бъфало и Йъри и стигнах Медисън, Охайо, където налетях на не по-малко широкото и бясно Федерално шосе №20, което минава покрай Кливлънд и Толидо и води до Мичиган.

Около индустриалните центрове по тези пътища пъплят множество подвижни къщи, теглени от специално пригодени влекачи; и тъй като подвижните къщи влизат в моята специалност, ще ми се да поговоря и за тях. Още в ранните си пътешествия се бях запознал с това ново явление под слънцето, знаех огромния брой на жилищните

ремаркета и тъй като се срещат все повече из цялата страна, едно наблюдение и може би някои предположения ще бъдат уместни. Това не са точно ремаркета, теглени от собствения автомобил, а блестящи вагони, дълги като пулманови купета. Още в първите си пътувания видях местата, където ги продават, а по-късно почнах да откривам парковете им, дето засядат с неловкото чувство за постоянство. В Мейн нощно време спирах по тези паркове и разговарях с обитателите и собствениците на този нов вид жилищни квартали.

Те представляват чудесно построени жилища с алуминиева облицовка, двойни стени с изолация, отвътре често обковани с фурнир или дъски. Понякога дълги и по 25 метра, те се състоят от две до пет стаи, снабдени са с климатични инсталации, тоалетни, бани и, разбира се, — телевизия. Парковете им някъде се застрояват по план и притежават всички удобства. Разговарях с техните жители — бяха все ентузиазирани. Подвижната къща се наглася на съответното място върху нарочна рампа, посредством дебел каучуков провод се свързва с канализацията, включва се в електроснабдителната и водопроводна мрежа, издига ѝ се телевизионна антена и семейството се нанася. Неколцина управители на такива паркове единодушно бяха на мнение, че през миналата година едното от всеки четири нови жилища е било именно подвижна къща. За мястото се плаща дребен наем, плюс такса за електричеството и водата. Във всеки такъв дом има и контакт за телефон. В някои случаи парковете притежават смесен магазин — това се прави, ако в околността липсват универсалните магазини, изпъстрили цялата страна. Затрудненията в автомобилното движение из градовете принуждават тези магазини да се преместват сред природата, където са имунизирани и против данъците. Същото впрочем важи и за парковете на подвижните къщи. Това, че тези домове са на колела, още не значи, че вървят. Понякога техните собственици стоят на едно място с години, засаждат си градинки, издигат огради от сгурови блокчета, опъват навеси, подреждат градински столове. Този начин на живот бе нов за мен. Къщите съвсем не са евтини, напротив — често са твърде скъпи и луксозни. Някои струват по 20 хиляди долара и съдържат стотиците неща, с които живеем: машини за миене на чинии, автоматични перални и сушилни, хладилници и замразителни инсталации.

Собствениците бяха не само готови, но и горди да ми покажат домовете си. Макар и малки, стаите бяха съразмерни. Всички възможни уреди бяха вградени в стените. Широките прозорци, някои наречени дори „френски“, премахваха чувството на затвореност. Спалните бяха просторни, помещенията за багаж — невероятно големи. Революция в жилището, която бързо се осъществява, мислех си аз. А какво караше хората да живеят в такива домове? — Бяха удобни, прибрани, лесно се почистваха, лесно се отопляваха.

В Мейн ми обясниха:

— Омръзна ми да живея в оня студен хамбар, отвсякъде подвява, до гуша ми дойде от разните данъци и такси за туй, за онуй. А тук е топло, уютно, лятно време климатичната ни разхлажда.

— А колко горе-долу трябва да получаваш, за да си купиш?

— Различно. Повечето струват десет-двайсет хиляди.

— Има ли нещо общо между несигурността на работата и бързото умножаване на тия вагони?

— Как да кажа, сигурно има. Отде да знаеш какво ще ти донесе утрешният ден? В такива вагони живеят и механици, и инженери, и архитекти, и счетоводители, ще видиш дори и лекари, зъболекари. Затворят ли утре фабриката или учреждението, не оставаш на сухо със собственост, която не можеш да продадеш. Да речем, мъжът работи, купи си къща и вземат, че го уволнят. Парите му — затворени в къщата. А тъй, като си на колела, наемаш някой влекач, пренесеш се и нищо не губиш. Дори никога да не се наложи, друго е, като знаеш, че можеш да го направиш.

— Как ги купувате?

— На изплащане, като автомобил. Все едно че си издължаваш наема.

Тогава открих каква търговска привлекателност имаха всички те — оня стимул, който се промъква в почти всяка американска душа. Всяка година в подвижните къщи се внасят подобрения. И ако си от по-заможните, заменяш стария модел с нов — точно тъй, както се прави с автомобилите, когато човек може да си го позволи. От това зависи и мястото ти в обществото. А цената на старите модели е по-висока от тая на автомобилите, защото и търсенето е по-голямо. Тъй след няколко години на времето си скъпият подвижен дом може да мине в ръцете и на по-несъстоятелни хора. Лесно се поддържа, не иска

боядисване, защото е от алуминий, не зависи от неустановените цени на квадратния метър земя.

— Ами децата? Къде учат?

Училищният автобус събира децата от парка и пак ги връща. Семейният автомобил завежда главата на семейството на работа, а вечер — цялата фамилия на „автокино“<sup>[3]</sup>. Здрав живот на открито. Сумата за изплащане, макар голяма и украсена с лихви, не е по-висока от наема за един апартамент плюс скандалите със собственика за отоплението. А нима може да се наеме някъде апартамент без стълби и място за автомобил току пред пътната врата? Къде другаде на децата ще разрешат да си имат куче? Както Чарли можа за свое най-голямо задоволство да установи, всеки подвижен дом имаше куче. Два пъти ме каниха в такава къща на вечеря; гледах по телевизията футбол. Управителят на един парк ми довери, че едно от първите му съображения, когато искал да купи мястото, било — телевизионното приемане да бъде добро. И понеже аз не исках никакви допълнителни удобства — нито канализация, нито вода, нито електричество, плащах по един долар на нощ.

Първите ми впечатления бяха, че хора, които живеят на колела, нито се стремят към постоянство, нито пък го желаят. Те не купуват вагона за поколенията, а само до следващия подобрен модел, който могат да си позволят. Подвижните къщи съвсем не се ограничават само в парковите поселища. Край фермите ще видите стотици от тях. Обясниха ми и това. Едно време при задомяването на сина, като дойде жена в къщи и се народят деца, според обичая към къщата се пристрояваше крило. Сега в повечето случаи вместо допълнителната постройка идва подвижният дом. Фермерът, от когото си купих яйца и домашна пушена сланина, ми изясни предимствата: всяко семейство се радва на самостоятелност, каквато по-рано не е имало. Плачът на бебето не дразни старите. Стихнали са конфликтите снаха — свекърва, защото сега снахата има свой дом и в него гради собственото си семейство. Преместят ли се, а почти всички американци се преместват — или го искат, — зад гърба си не оставят излишни помещения. Подобряват се отношенията между двете поколения. Когато отиде в дома на родителите си, синът е гост; родителите също са гости в дома на сина си.

Има и самотници; срещах и такива. Както пътуваш, току видиш високо на някой хълм, отдето се открива широка гледка, кацнал подвижен дом. Други свиват гнездо под дърветата, край някоя река или езеро. Самотниците наемат земята от нейния собственик. Нужна им е само толкова, колкото за вагона, и правото да преминават през имота до дома си. Понякога самотникът си изкопава кладенец и яма за помията, посажда си градинка, други пък си носят вода със 190-литровите бензинови варели. Някои самотници проявяват невиждана изобретателност — поставят резервоара с вода по-високо от къщичката си, свързват го с крана посредством пластмасов маркуч и ето ти налягането.

Една от вечерите, на които бях поканен в такъв вагон, бе сготвена в безупречна кухня, облицована с пластмасови плочки, с неръждаеми умивалници; а фурни, печки — всичко в стената. За гориво служи бутан или друг газ в бутилки, каквито могат да се купят навсякъде. Масата, около която седнахме да се храним, беше поставена в ниша, облицована с махагонов шперплат. Никога не бях вечерял толкова хубаво и удобно. Бях донесъл като свой принос бутилка уиски и след като се нахранихме, потънахме в дълбоки удобни столове, тапицирани с пореста пластмаса. Семейството, на което гостувах, харесваше този начин на живот и не мислеше да се връща към стария. Мъжът беше техник в някакъв гараж на около четири мили отгук и получаваше добри пари. Двете деца всяка сутрин излизаха на шосето, откъдето ги вземаше жълтият училищен автобус.

Като отпихах от чашата си — вечерята бе вдигната — и слушах шумоленето на водата в електрическата миялна за чинии, реших да поставя въпроса, който ме вълнуваше. Хората бяха добри, разумни и интелигентни.

— Една от нашите най-скъпи традиции са „корените“ — подех аз, — тоест да израстеш, пуснал корени в земята, в обществото.

Какво мислеха те, които възпитаваха децата си без такива корени? Кое е доброто и кое лошото? Няма ли да им липсват тези традиции?

Бащата, човек със светла кожа, хубав и тъмноок, отвърна:

— А колцина са днес тия, които имат... как го казахте... корени? Какви корени може да пусне човек от един апартамент на дванайсетия етаж? Какви корени може да има в жилищните комплекси със стотици

и хиляди малки жилища, които си приличат като две капки вода? Баща ми е преселник от Италия. Израсъл в Тоскана, в къща, дето семейството живяло от кажи-речи хиляда години. Това вие наричате корени — без течаща вода, без клозет; готвиш на дървени въглища и лозови пръчки. Имали само две стаи — едната кухня, другата спалня и всички там спели — и дядото, и баща ми, и дечурлигата. Нито имало място де да седнеш да почетеш, нито да се усамотиш. Никога! По-добре ли е така? Да е можел баща ми да избира, ей богу, би прерязал корените и би заживял като нас! — И мъжът посочи с ръка удобната стая. — Всъщност той плюл на корените и дошъл в Америка. Най-напред живял в Ню Йорк под наем — една стаичка, без асансьор, само студена вода и никакво отопление. Там се родих, по улиците отраснах. После баща ми намери работа в лозарския район на щата. Той, знаете, разбираше от гроздето — лозарството му беше единственият занаят. А да вземем жена ми. Тя е с ирландски произход. И нейните били с корени:

— В едно торфено блато — поясни жена му. — Нагъвали само картофи. — Тя гальовно огледа кухнята си.

— Не чувствувате ли нужда от нещо постоянно?

— Та има ли нещо постоянно? Затварят фабриката, отиваш на друго място. Оправят ли се нещата, станат ли времената по-добри, преместваш се там, дето е по-лесно. А имаш ли корени, стоиш на едно място и гладуваш. Я вижте какво пише в книгите по история за старите пионери — все в движение били. Завладяваш земята, продаваш я и пак тръгваш. В една книга прочетох как семейството на Линкълн заминало на сал за Илиной. Вместо банкова сметка имали някое и друго буре уиски. Колко са децата в Америка, дето ще останат по родните си места, ако им се отдаде възможност да отидат другаде?

— Доста сте размишлявали по тия въпроси.

— Няма какво да се размишлява. Така е. Добър ми е занаятът. Има ли автомобили, ще имам и работа; банкрутира ли гаражът, другаде ще се преместя. Сега отивам до там за три минути. Да не искате да карам по двайсет мили, за да имам някакви си корени?

След това ми показаха списания, специално издавани за обитателите на подвижните къщи. В тях имаше разкази, стихотворения, съвети как по-съвършено да си подредиш живота на колела, как да спреш просмукването на вода от покрива, как да си

избереш слънчево или сенчесто място. И реклами — реклами за какви ли не приспособления, все главозамайващи: за готвене, за чистене, за пране, за мебели, легла, детски креватчета. На цели страници се даваха новите модели, всеки от тях по-грамаден и по-блестящ от предишния.

— Има ги с хиляди — рече бащата — и ще станат милиони.

— Джо е мечтател — обади се жената. — Винаги крои нещо. Разкажи плановете си, Джо.

— Сигурно няма да го интересуват.

— Напротив.

— Не става дума за мечти, а за нещо реално, което скоро ще осъществя. Ще е нужен малък капитал, но печалбата ще бъде голяма. Сега търся по окaziонните паркове някой вагон на износна цена. Ще му извадя вътрешностите и ще го превърна в работилница. Вече съм събрал повечето необходими инструменти, остава само да понатрупам разни дреболии като чистачки за стъкла, радиаторни трансмисии, сегменти, вътрешни гуми. Парковете за подвижни къщи стават все по-големи. Някои хора вече си имат по два автомобила. Ще наема стотина квадратни метра земя някъде наоколо и ще почна бизнес. В колите винаги има по нещо за поправка. До работилницата нагласям и къщата — тая, сегашната. Слагам си звънец и откривам денонощен сервиз.

— Добре замислено — рекох аз.

— И най-хубавото — продължи Джо — е туй, че замре ли работата тук, дигам се другаде.

— Джо всичко е разработил на книга — додаде жената, — всяко нещо, всеки ключ, и бормашината, и поялника. Джо прави чудесни спойки.

— Вземам си думите назад, Джо — казах аз. — Сега ми се струва, че твоите корени са в тубата за смазочно масло.

— И така да е! Аз всичко съм премислил. Ето например, пораснат ли децата, ще можем зимно време да слизаме на юг, а лете да се връщаме.

— Джо работи добре — каза жена му. — Където и да е, навсякъде си има постоянни клиенти. Някои изминават по петдесет мили само и само да дойдат при Джо, той да им оправи колите.

— Мен наистина ме бива в ръцете — рече Джо.

После, по голямата магистрала край Толидо, поведох с Чарли разговор за корените. Той слушаше, но мълчеше. В традиционните си

разсъждения за корените аз, пък и повечето хора забравят две неща. Американците са неукротим, подвижен народ, който никога не е бил доволен от мястото, което си е избрал. Пионерите, емигрантите, населили континента, били най-неспокойните на Европа. Улегналите, хората с корени — те останали по домовете си и до днес са си там. Но всеки от нас, като махнем негрите, докарани насила като роби, е потомък на неукротимите, на скитниците, ония, за които бащиният дом се оказал тесен. Нямаше ли да бъде по-странно, ако не бяхме наследили този стремеж? Истината е, че сме го наследили. Но така мислят късогледите. Какво е това корени, откога имаме корени? Ако приемем, че човешкият род съществува от няколко милиона години, каква е историята му? Нашите далечни прадеди преследвали дивеча, премествали се според храната, бягали от лошото време, от ледовете и менливите сезони. По-късно, хилядолетия по-късно, опитомили някои животни, та винаги да имат до себе си готов хранителен запас. И тогава по необходимост тръгнали подир тревата, която хранела техните стада. Едва когато на бял свят дошло земеделието — а това съвсем не е станало много отдавна от историческа гледна точка, — едва тогава определеното място получило значение, стойност и трайност. Земята е материална, а материалните неща преминават от ръка на ръка. Тъй станало, че някой от прадедите поискал да владее земята, но едновременно с това му се доцели и ратаи, защото трябвало да се обработва тази земя. Корените — те били в собствеността, в материалното и недвижимо имущество. Оттук и неукротимостта на нашия род — род с твърде кратка история на корените, които и без това не са кой знае колко дълбоки. Може би сме надраснали корените като физическа необходимост. И може би колкото по-неукротими са стремежите ни, толкова по-дълбока и по-древна е нашата нужда, воля и глад за непрекъснато движение.

Чарли не можа да отговори на моите разсъждения. Той представляваше един малък хаос. Бях се зарекъл уж да го срещам и подстригам, та да ми е хубав, но тъй и не го сторих досега. Козината му се бе сплъстила, измърсила. Пуделите сменят козината си също като овцете. Вечер, тъкмо да се реша на целомъдреното му почистване, залавям се с друго. На всичко отгоре открих, че страда от опасна непоносимост към насекомите. Една вечер спряхме в парк за камиони, които пренасят говеда. Тук чистеха животните и около парка се



издигаше планина от тор и облак мухи. „Росинант“ имаше мрежи против насекоми, но въпреки това бърмна от милиони мухи — изпокриха се по ъглите и с нищо не можех да ги изпъдя. За пръв път употребих помпата с флайтокса и жестоко ги напръсках. Чарли изпадна в такава бурна и продължителна кихавица, че накрая се видях принуден да го изнеса на ръце. На сутринта открих, че кабината е пълна със сънливи мухи; напръсках и там, а Чарли пак получи пристъп. Оттогава, щом ни налетят крилати посетители, изпъждах Чарли навън и после проветрявах кабината.

Отдавна не бях пътувал из Средния Запад, затова, като преминавах Охайо, Мичиган и Илиной, събрах много впечатления. Първото беше — прекомерното увеличение на населението. Селата се бяха превърнали в градчета, а градчетата — в градове. Пътищата гъмжаха; градовете бяха тъй натъпкани, че трябваше да напрегна цялото си внимание да не блъсна някого или да не ме блъснат. Второто ми впечатление бе своеобразният електрически ток у хората, тяхната сила, огромният прилив на активност, която бе тъй могъща, че съвсем те покорява. Независимо от посоката на пътуването, за добро ли, за зло ли, тази жизненост се долавяше навсякъде. За миг дори не ми е минало през ум, че хората, с които се срещах и разговарях в Нова Англия, са нелюбезни или неучтивни, те просто говореха лаконично, обикновено чакаха новодошлият пръв да започне. Но още като прекосих границата на Охайо, ми се стори, че хората тук са по-общителни и по-прями. Сервитьорката в крайпътния подкрепителен пункт казваше „добро утро“, преди да съм си отворил устата, обсъждаше с мен закуската, сякаш това ѝ доставяше удоволствие, говореше с увлечение за времето, а понякога даваше и сведения за себе си, дори когато не я питам. Непознатите разговаряха помежду си, без да цедят думите. Бях забравил колко богат и хубав може да бъде пейзажът — дълбоката орница, разкошът на грамадните дървета, езерният Мичиган, красив като умело гримирана и добре облечена гиздава жена. Струваше ми се, че земята тук, в сърцето на страната, е и щедра, и открита; хората бяха като нея.

Една от целите ми бе да слушам, да поглъщам речта, интонацията, ритъма, обертоновете, ударенията. Защото реч, това е нещо много повече от обикновените думи и изречения. Слушах навсякъде. Местните диалекти като че изчезваха. Четиридесетте

години радио и двайсетте години телевизия бяха казали думата си. Съобщенията бавно унищожават местното, това е неизбежен процес. Спомням си, че имаше време, когато можех с точност да определя от кой край е някой човек само като го чуя. Сега това става все по-трудно, а в близко бъдеще ще бъде невъзможно. Рядко ще видиш къща, която да не е изправила във въздуха остриите си антенни гребени. Речта по радиото и телевизията постепенно се уеднаквява; английският език може би се подобрява. Този език — досущ като хляба, който се меси и пече, опакова и продава, без да е изпитал благодатта на човешката ръка, и поради това е еднообразно добър и еднообразно безвкусен, точно тъй и езикът става един, общ.

Влюбен в словото и в безкрайните му възможности, аз се опечалявам от тази неизбежност. Защото с местните говори ще изчезне и местният ритъм. Идиомите, фигурите на речта, които обогатяват езика и го изпълват с поезията на мястото и времето, са осъдени. И на тяхно място ще се възцари общ национален говор, подреден и опакован, стандартен и безвкусен. Местното още не е изчезнало, но то си отива. За многото години, през които не бях чувал гласа на страната си, промяната бе голяма. Тръгнал на запад през северните щати, чак до Монтана не можах да чуя местен диалект. Ето и една от причините отново да се влюбя в Монтана. По Западния бряг пак се натъкнах на пакетиран английски. Югозападът държеше за старото, но лека-полека то му се изплъзваше. Дълбокият Юг, разбира се, бе вкопчен здраво в своите местни изрази, както впрочем се придържа и цени другите си анахронизми, но няма район, който би могъл задълго да се съпротивлява на магистралите, на далекопроводите и на националната телевизия. И онова, по което скърбя, може би не струва да се спасява, но все пак съжалявам за загубата му.

Колкото и да протестирам против конвейерното производство на нашата храна, на нашите песни, на нашия език и, в крайна сметка, на нашите души, отлично зная, че и в хубавите стари дни рядко имаше дом, в който се печеше добър хляб. С редки изключения, майка ми готвеше бедно, а някогашното прясно, непастъоризирано мляко в досег само с мухите и оборския тор кипеше от бактерии; „благополучният“ живот в ония години бе изпъстрен с болести и внезапна смърт от неизвестна причина, а онази сладка местна реч, за която тъжа, беше дете на неграмотността и невежеството. В природата на всеки, който

старее — хвърляйки малък мост в миналото, — е да протестира против промяната, особено когато тя е за добро. Наистина, заменихме гладната смърт със затлъстяването, но и двете могат да ни убият. Перспективите на промяната вече са очертани. Ние, или най-малкото аз, не сме в състояние да схванем човешкия живот за сто или петдесет години. Може би най-голямата ми мъдрост се състои в знанията, които нямам. Горко на ония, които прахосват енергията си да задържат времето — загубите могат да им донесат само горчивини, а придобивките — никаква радост.

Като прекосявах или заобикалях огромните кошери на производството — Йънгстаун, Кливлънд, Акрън, Толидо, Понтиак, Флинт, Саут Бенд и Геъри, — в очите и съзнанието ми се набиваха фантастичните размери и мощ на индустрията — това беше сложна машина, в която на пръв поглед цареше суматоха, но суматоха нямаше. По същия начин гледаме на мравуняците и не виждаме никаква система, нито посока, ни цел в живота на плъпналите им обитатели. Но най-чудното бе, че отново излязох на тих второстепенен път с дървета от двете страни, с оградени ливади, с крави, че можах да спра „Росинант“ край езеро с бистра вода и да погледам високо над главата си клиноподобните ята на патиците и гъските, поели на юг. Тук Чарли пак почна да чете с чувствителния си изследователски нос своята специална литература по храстите и дънерите, да оставя по тях послания, може би не по-малко значими за бъдещето от тези драсканици на перото ми, които нанасям върху нетрайната хартия. В тишината — само вятърът плющеше в клоните и разкривяваше огледалото на водите — аз приготвявах невероятни ястия, правех си кафе, тъй гъсто и силно, че в него спокойно би плавал гвоздей, и седнал на стъпалото, най-сетне имах възможност да се замисля и щогоде да подреда разсъжденията си тъй, че да отговарят на объркващия наплив от видяно и чуто.

Ще ви обясня. Идете, примерно, във флорентинската галерия Уфици или в Лувъра в Париж и количеството едновременно величие тъй ще ви смаже, че ще излезете съкрушени, с чувството на задръстени черва. После, когато останете насаме със себе си и спомените ви се върнат, платната сами ще почнат да се подреждат; някои ще отпаднат по заповед на вкуса или ограничеността ви, но други ясно ще застанат пред вас. И тогава можете да се върнете и да спрете пред едничкото,

необезпокоявани от виковете на многото. След първото объркване сега мога да ида в музея Прадо в Мадрид и без да забелязвам хилядите картини, които крещат подире ми, да мина покрай тях и да посетя стария приятел — един не много голям Ел Греко — *Св. Павел с книга*. Светията току-що е прочел написаното. Единият му пръст е все още на последната страница, а на лицето му е отразен въпросът и жаждата да разгадае затворената книга. Изглежда проникновението идва по-късно. Преди години — още работех по горите — за дърварите казваха, че живеели в публичните домове, а утолявали инстинктите си в гората. Тъй и аз трябваше сега да се ориентирам сред взривовите на производството в Средния Запад, седнал самичък край едно езеро в Северен Мичиган.

Както си седях в тишината, по пътя изскърцаха спирачките на един джип; добрият Чарли изостави работата си и зверски изръмжа. От колата слезе млад мъж с ботуши, кадифени панталони, с риза на черни и червени квадрати и се упъти към нас. В гласа му долових грубия неприязнен тон, с който човек си служи, когато не е особено доволен от онова, което върши.

— Не знаете ли, че тук е забранено да се спира? Частна собственост!

При друг случай от тези думи в мен можеше да избухне барут. Бих му дал да разбере цялата грозота на гнева ми и тогава той би ме изхвърлил с удоволствие и пълно основание. Можеше дори да почнем невъздържана и бурна кавга. При нормални условия щеше да стане именно тъй, ала околната красота и спокойствие бяха приглушили негодуванието ми и докато се колебаех, то напълно се изгуби.

— Тъй си и мислех — казах — и тъкмо щях да търся човек, от когото да поискам позволение за почивка, да си платя...

— Собственикът не желае никакви туристи. Правят боклук и палят огън.

— Прав е. Наблюдавал съм ги какво безредие оставят.

— Не виждате ли оня надпис? „Минаване, лов, риболов и стануване забранено!“

— Да — рекох аз, — сериозна работа. Щом имате задача да ме изгоните, изгонете ме! Ще си ида мирно и тихо. Но току-що си сварих кафе. Как мислите, ще има ли вашият господар нещо против да си го

доизпия? Няма ли да се сърди, ако ви предложи една чаша? Пък после ще ме изритате оттук.

Младият мъж се ухили.

— По дяволите! Нито огън сте запалили, нито боклук се направили.

— Правя нещо по-лошо — опитвам се да ви подкупя с чаша кафе. И още по-лошо — предлагам да му капнем малко уиски.

Той се засмя:

— По дяволите! Чакайте да изтегля джипа от пътя.

И наистина, всичко отиде „по дяволите“. Той седна с кръстосани крака върху боровите иглици на земята и засърба кафето си. Чарли се приближи душейки и се остави дори да го докоснат — нещо рядко за него. Той не разрешава на непознати да го пипат и в такива случаи все го няма наблизко. Но пръстите на младежа намериха онова местенце зад ушите на Чарли, където той обичаше да го галят; Чарли въздъхна от удоволствие и приклезна.

— Накъде сте тръгнали? На лов? Виждам, носите пушки.

— Минавам оттук. Нали знаете, съзреш някое място, хареса ти, пък си капнал от умора и просто няма как, спиращ.

— Да — рече той, — знам. Чудесен фургон имате.

— Не е лош. И Чарли го харесва.

— Чарли? Не бях чувал на куче да викат Чарли. Хей, Чарли!

— Не ми се иска да ви скарвам с шефа. Мислите ли, че трябва вече да си дигам чуковете?

— По дяволите! Шефът го няма. Сега аз отговарям. Пък и вие нищо лошо не правите.

— Минал съм през забранена зона.

— Знаете ли какво? Веднъж пристига един, малко не беше с всичкия си, и спира тук. Идвам да го изхвърля. А той — смехории разправя. „Минаването не е престъпление, вика, не е наказуемо.“ Било „правонарушение от страна на отговорното лице.“ Какво, по дяволите, може да значи това? Нещо му хлопаше.

— Защо не ме претърсите? — казах аз. — На мен нищо не ми хлопа. Я да ви стопля кафето!

— Чудно кафе правите — рече домакинът ми.

— Преди да се е стъмнило, трябва да потърся друго място за паркиране. Да знаете някое по-нататък край пътя, дето ще ми позволят

да нощувам?

— Ако свърнете ей там, зад ония борове, от шосето никой няма да ви види.

— Но това ще бъде правонарушение от страна на отговорното лице.

— Добре. Само да знаех какво значи!

Той подкара джипа пред мен и ми помогна да намеря равно място в боровата горичка. Като се мръкна, влезе в „Росинант“, остана възхитен от неговите приспособления, пийнахме по малко уиски, прекарахме чудесно и си казахме един-друг по някоя и друга лъжа. Показах му няколко оригинални въдичарски куки и тапи, дадох му по една и му подарих пет-шест джобни криминални романчета, изпълнени с порнография и садизъм — бях ги прочел вече, — а също и един брой от ловно-рибарското списание *Поля и води*. В отговор той ме покани да стоя тук колкото си искам и обеща, че ще дойде на другия ден да ме води на риба. Приех, но само за един ден. Хубаво е човек да има приятели, пък и освен това ми се щеше да помисля още малко върху всичко, което бях видял — гигантските фабрики и заводи, тяхната суетня и производство.

Пазачът на езерото беше самотен човек, още по-самотен, защото имаше жена. Показа ми снимката ѝ в прозрачната калъфка на портфейла си — едно хубавичко русо момиче, което с всичко се е старало да изглежда като жените от снимките по списанията, едно момиче на изкуствените разхубавители, домашното къдрене, шампоаните, сапуните, помадите. Не ѝ харесвало, че е доведена тук, сред „шубраците“, както сама казвала; мечтаела за охолния и лек живот в Толидо и Саут Бенд. Единствената утеха намирала в лъскавите страници на *Чарм* и *Гламър*<sup>[4]</sup>. Най-сетне, нацупена и сърдита, решила да тръгне по пътя към славата. Мъжът ѝ трябвало само да си намери работа в грамадния и шумен организъм на прогреса и след това до края на живота си да заживеят щастливи. Всичко това ми стана ясно от недомлъвките, които той вмъкваше в разговора. Тя знаела много добре какво иска, а той не знаел и затуй мъката му цял живот щеше да го трови. Като се изгуби с джипа си, аз преживях живота му и това ме изпълни с мрака на отчаянието. Той искаше и хубавата си жена, и още нещо, ала не можеше да има и двете.

Тази нощ Чарли бълнува страшно и ме събуди. Краката му потръпваха, сякаш тичат, издаваше къси пронизителни викове. Сигурно гонеше на сън заек-великан, а все не го стигаше. Пък може би гонеха него. Като предполагагах второто, протегнах ръка и го разбудих, но сънят изглежда още го владееше, защото Чарли изсумтя, изпи половин ведро вода и пак заспа.

Пазачът се върна скоро след изгрева. Носеше въдица. Извадих моята, прикачих макарата и потърсих очилата си, за да завържа ярко оцветената блескавица. Нишката беше прозрачна, казваха, че рибата не я виждала, но и аз без очила нищо не виждах.

— Знаете ли, нямам разрешително за риболов — признах аз.

— Карай! — рече той. — И без това нищо няма да хванем.

Излезе прав — нищо не хванахме.

Вървяхме, хвърляхме, пак вървяхме, направихме всичко, за да привлечем костурите и щуките. Новият ми приятел все повтаряше:

— Там са, долу, само да ги прелъжем.

Но не успяхме. Ако са били там, значи още са там. За отбелязване е, че на риболов винаги ми върви на празно, но и тъй ми харесва. Желанията ми са скромни. Нямам никакво намерение да се превръщам в чудовищния символ на съдбата и да доказвам мъжествеността си в титанични антирибни войни. Е, понякога съм съгласен с двойка разумни риби, големи колкото тигана. Отхвърлих поканата му да отида у тях на обед и се запозная с жена му. Все повече растеше мъката ми по моята собствена жена и затова казах, че бързам.

Било е време — и то не много отдавна, — мъжът е тръгвал по море и е преставал да съществува за две-три години или за цяла вечност. Когато дилижансите потегляли на път през континента, приятелите и роднините в родния град дълго са чакали, а понякога и вече нищо не са чували за скитниците. Животът продължавал, разрешавали се проблеми, взимали се становища. Дори аз си спомням времето, когато телеграмата можеше да значи само едно — смъртта на някой близък. И всичко това се промени за едно поколение от телефона. Ако в тия мои скитнически бележки си давам вид, че съм скъсал връзките със семейните радости и скърби, с непокорството на малкия и новото зъбче на още по-малкия, с деловия успех и страдание, в действителност не беше така. От някой бар, универсален магазин или автосервиз с купища инструменти и гуми три пъти седмично аз вдигах

телефонната слушалка, исках Ню Йорк и възстановявах самоличността си във времето и пространството. За три-четири минути отново бях човек с име, със задълженията, радостите и разочарованията, които винаги мъкнем като опашка на комета. Това приличаше на лутане от едно измерение в друго, на нечути експлозия, която руши звуковата бариера, — любопитно преживяване, наподобяващо внезапно потапяне в познати, но и чужди води.

Бяхме решили жена ми да отлети за Чикаго и там да прекъсна за малко пътуването, та да се видим. За два часа, поне теоретично, тя щеше да измине една хорда на земното кълбо, чиято дъга ми бе отнела седмици. Бях нетърпелив, излязох и вече не се откъснах от широкото шосе, което върви по северната граница на Индиана и заобикаля Елкхарт, Саут Бенд и Геъри. От характера на пътя зависеше и характера на пътуването. Правото шосе, със съкъта на движението и високата скорост ме хипнотизираха и заедно с изтъркаляните километри в мен незабелязано се трупаше изтощението. Денят и нощта станаха едно. Залязващото слънце не беше нито покана, нито заповед за спиране, защото трафикът неспирно летеше.

Късно през нощта спрях на едно място за отдих, изядох чифт кремвирши на дългия тезгях в павилиона, който никога не затваряха, и заведох Чарли до алеята с късо подрязана трева. Дремнах час и се пробудих рано-рано преди утрото. Бях взел костюми, ризи и обувки, но бях забравил куфарче, с което да ги пренасям от камиона до хотелите. Пък и къде ли можех да наместя куфар! В кофата за смет под един крайпътен фенер намерих чиста кутия от велпапе и в нея подредих градските си дрехи. Чистите бели ризи опаковах в карти на пътищата и свързах всичко с рибарска връв.

Като знаех как се паникьосвам от рева и блъсканицата на движението, потеглих за Чикаго по тъмно. Искях да достигна хотел „Амбасадър Ийст“, където имах запазена стая, но, верен на себе си, се загубих. Най-сетне в изблик на изобретателност наех дежурно нощно такси до хотела и, разбира се, установих, че в търсенето съм минал съвсем близо до него. Сигурно портиерът и прислугата счетоха моето средство за пътешествие твърде странно, но си замълчаха. Дадох костюмите да ги сложат на закачалки. Обувките ми се намираха в джоба на ловджийското яке, а ризите — в прилежно сгънатия пакет от пътните карти на Нова Англия. „Росинант“ бе изпратен в гараж. Чарли



отиде да го окъпят, срещат и парфюмират. За възрастта си той е суетно куче и обича да го разкрасяват, но когато разбра, че в Чикаго ще бъде затворен в колибка, обичайната му самонадеяност рухна и се разрева от гняв и отчаяние. Запуших уши и бързо избягах в хотела.

Смятах, че в „Амбасадър Ийст“ ме знаят добре, но това очевидно не важеше за човека, който се появи с измачкани ловджийски дрехи, небръснат и покрит с прахоляците на пътищата, с очи, зачервени от нощното шофиране. Да, стаята била запазена, но щяла да се освободи едва към обед. Положението, в което се намираше хотелът, ми бе обяснено най-внимателно. Разбрах и простих на управата. Моето собствено положение беше такова, че трябваше да се окъпя и наспя, но това бе невъзможно и затова оставаше да се строполя на някой стол във фойето и да дремна, докато се освободи стаята.

В очите на дежурния чиновник забелязах чувство на неудобство. Сам разбирах, че едва ли мога да бъда украса на този елегантен и скъп храм. Той даде знак на своя помощник — сигурно по пътя на телепатията — и тримата заедно измислихме разрешението. Току-що бе излязъл един господин, който трябвало да гони самолет. Стаята му не беше почистена, но ми разрешиха да я използвам, додето приготвят моята. Тъй, с търпение и разбиране, проблемът бе решен и всеки получи каквото иска — аз гореща баня и сън, а хотелът си спести неудобството да ме държи във фойето.

От излизането на предишния й обитател, стаята не бе докосвана. Настаних се в удобно кресло да изуя обувките си и дори свалих едната, когато започнах да откривам разни вещи, после други, после трети. За изненадващо късо време забравих и банята, и леглото и разбрах, че съдбата на самотния Хари ми е станала страшно интересна.

Когато почива или върви, животното винаги оставя стъпкана трева, отпечатъци от нозете си, докато човекът, който е живял в стая една нощ, оставя подире си и своя характер, и своята биография, и непосредственото си минало, и дори бъдещите си планове и надежди. Нещо повече, уверен съм, че личността му се поглъща от стените и след това бавно се излъчва от там. Така, ако щете, могат да се обяснят духовете и разните тем подобни истории. Макар че моите заключения можеха да бъдат и погрешни, аз, изглежда, съм свръхчувствителен към човешките дири. И не ме е срам да си призная, че съм непоправимо и нетактично любопитен. Никога не минавам покрай незатулен

прозорец, без да надникна, никога не отвързвам уши от разговор, който не ме засяга. Оправдавам и дори въздигам това в култ, твърдейки, че с професия като моята човек трябва да познава хората, но подозирам, че съм чисто и просто любопитен.

Седях в неоправената стая и самотният Хари постепенно взе да се оформя. Виждах току-що заминалия гост в дреболиите, които бе оставил след себе си. Естествено Чарли с непогрешимия си нос щеше да разбере повече неща. Но Чарли се намираше в приют и се готвеше да го подстригват. Все пак Хари стана за мен реален, като хората, които срещах, по-реален от мнозина други. Той не беше единствен екземпляр, като него имаше много. Ето защо за онзи, който изучава Америка, той беше интересен. Нека кажа, преди да съм ви го представил, че името му не беше Хари — така ще спестим ненужното нервничене на много мъже. Живее в Уестпорт, Кънетикът — подсказаха ми марките на обществената пералня, изпадали от ризите му. Човек обикновено живее там, където перат ризите му. Предполагам, че всеки ден ходи на работа в Ню Йорк. Пътуването му до Чикаго е било по начало служебно, но е съдържало и малко от традиционното удоволствие. Узнах името му, защото сам го бе написал няколко пъти на един лист — всеки подпис се различаваше по наклона на почерка, което ясно говореше, че не е човек напълно самоуверен в службата си.

Беше започнал писмо до жена си, но то не бе отишло по-далеч от кошчето за отпадъци. „Мила, всичко върви както трябва. Помъчих се да телефонирам на леля ти, но никой не отговори. Трябваше да бъдеш с мен. Ужасно скучен град. Забравила си да ми сложиш копчетата за ръкавели. Купих си евтини от «Маршал Фийлд». Пиша ти и очаквам един колега да ми се обади. Надявам се, че ще донесе догово...“

Беше повече от сигурно, че тук не е идвала „милата“, да разсее самотата му в Чикаго. Негов гост не е бил и колегата с договора. Била е брюнетка и е употребявала съвсем бледо червило — в пепелника имаше угарки, следите личаха и по ръба на едната чаша. Бяха пресушили цяла бутилка уиски „Джак Даниел“ — видях празното шише, шест бутилки от сода и ваничка, в която е имало бучки лед. Употребявала е тежък парфюм и не е прекарала нощта тук — втората възглавница беше малко посмачкана, но на нея никой не бе спал. Реших, че се е наричала Люсил, не зная защо. Може би наистина е

било така. Била е неспокойна — изпушила е филтровите цигари на Хари, но ги е захвърляла още след второто дръпване и е запалвала нова, без да гаси старата — само е оронвала огънчето и е прекършвала единия им край. Люсил ще да е носела от ония миниатюрни шапчици, които се прикрепят за косата със скрити отвътре гребенчета — едно от гребенчетата се беше отчупило. То и карфицата край леглото ми подсказаха, че Люсил е имала черни коси. Не съм сигурен дали Люсил е от бранша, но явно е била опитна. Притежавала е известна деловитост. Не беше забравила много вещи, а това показва, че не е любителка. Не е била и пияна. Чашата ѝ беше празна, но от вазата с червени рози — комплимент за управата на хотела — се разнасяше миризма на „Джак Даниел“, от което цветята едва ли щяха много да спечелят.

Питах се за какво ли са разговаряли Хари и Люсил. Питах се дали е могла да облекчи самотата му. Не зная защо, но се усъмних. И двамата са вършили това, което се е искало от тях. Но Хари не е трябвало да се налива с уиски. Стомахът му не е понесъл — това разбрах от кошчето за смет. Както изглежда, той е доизпил бутилката, след като Люсил си е отишла. На сутринта е бил махмурлия, защото в банята намерих пакетчета от сода бикарбонат.

Три неща от съдбата на самотния Хари не ми даваха мира. Първо, не бях сигурен, че се е забавлявал; второ, убеден съм, че наистина е бил самотен, хронически самотен; и трето — не бе допуснал нито една постъпка вън от предполагаемото — не бе счупил нито чаша, нито огледало, не беше беснял, не бе оставил и физически следи от своята радост. Подскачах насам-натам с една обувка в ръка и откривах Хари. Надникнах под леглото, в шкафа. Не бе забравил дори и вратовръзката си. Стана ми мъчно за Хари.

---

[1] Инч — два сантиметра и половина. — Б.пр. ↑

[2] Едуард Рикетс — най-близкият приятел на Стайнбек, морски биолог, с когото писателят написва книгата „Морето на Кортес“ (1940), и прототип на Док от известния роман на Стайнбек „Улица Консервна“ (1944); починал в 1948 г. — Б.пр. ↑

[3] Кино на открито, в което зрителите влизат с колите си и наблюдават от тях. — Б.пр. ↑

[4] Евтини списания за жени. — Б.пр. ↑

# **ТРЕТА ЧАСТ**

# 1

Чикаго беше отдих в пътешествието, възстановяване на моето име и самоличност, на щастливото ми семейно положение. Жена ми пристигна на кратко посещение със самолет от изток. Бях доволен от промяната, върнах се към предишния познат и сигурен живот. Ала тук се натъкнах на литературно затруднение.

Чикаго прекъсна повествованието ми. В живота това е допустимо, но в литературата не е. Ето защо за Чикаго няма да пиша — той е въвн от сюжета, въвн от описанието. За пътешествието ми той бе приятен и хубав, но в книгата ще внесе само разнозвучие.

И когато малкото време изтече и си казахме „довиждане“, отново трябваше да изпитам същото чувство на изоставеност — не по-малко мъчително, отколкото първия път. Както изглежда, най-добрият лек срещу самотата е да бъдеш сам.

Чарли бе разкъсан на три страни — беше ми сърдит, дето съм го пренебрегнал, зарадва се при вида на „Росинант“ и се надуваше с неподправена гордост от външния си вид. Когато Чарли е измит, подстриган и сресан, той е тъй доволен от себе си, че ми прилича на човек, който излиза от добър шивач, или на жена, току-що патинирана в някой разкрасителен салон — всички вярват, че тъкмо такъв е естественият им вид. Сресаните колони на Чарли, т.е. краката му, представляваха благородна гледка, шапката му от сребристосинкава козина беше бухнала, а помпонът на опашката се поклащаше като жезъла на капелмайстор. Разкошните подрязани и сресани мустаци му придаваха вид на френски развратник от XIX век и по някаква случайност прикриваха кривите му зъби. Случвало се е да го виждам и без тия декорации. Едно лято, когато козината му се беше сплъстила и заприличала на лишеи, взех, че го остригах до голо. Под тези солидни стълбове, т.е. краката му, се криеха вретеновидни пищялки, слаби и не много прави; без кожуха на гърдите му човек можеше да види хлътналия стомах, свойствен на средната възраст. Но дори и да съзнаваше дълбоко скритата си непълноценност, Чарли с нищо не я издаваше. Ако приемем, че обноските правят човека, трябва да се

съгласим, че обноските и гримът правят и пулела. Благородно изпънат, той седна на мястото си в „Росинант“ и сякаш искаше да ми даде да разбере, че макар и възможна, прошката му ще трябва да се извоюва с пот.

Чарли е стар измамник, знам го. Веднъж, когато синовете ни бяха още малки, ги изпратихме на летен лагер и след време ги удостоихме с гибелното си родителско посещение. Вече щяхме да си тръгваме. Тогава налетяхме на една майка, от която разбрахме, че бързала час по-скоро да си отиде, защото детето ѝ щяло да се поболее. С разтреперани устни, ала все пак храбро, тя избяга, за да скрие чувствата си и да спаси отрочето си. Синът я изпрати с поглед и после, безкрайно облекчен, се върна при бандата другарчета с ясното съзнание, че също е изиграл ролята докрай. И аз с положителност знаех, че само пет минути след като го бях оставил, Чарли си бе намерил нови приятели и всичко необходимо за пълното си удобство. Но не успя да фалшифицира едно: беше доволен, че отново е на път. Няколко дни наред той бе живото украшение на камиона.

Илиной ни изпрати със суров, но ясен есенен ден. Движихме се бързо на север към Уискансин, сред спретнати нивя и величествени дървета — това бе земя на благородници, подредена, кръстосана от бели стобори и, както предположих, финансирана от другаде. Не ми приличаше на земя, която се нуждае от усилие, за да поддържа себе си и своя собственик. По-скоро наподобяваше красива жена, която се нуждае от подкрепата на множество безимени хора. Но този факт не я прави по-малко хубава, стига да можеш да си позволиш близостта.

Възможно, дори правдоподобно е да чуеш една или друга истина за даден край, да я приемеш, да я запомниш и в същото време пак нищо да не знаеш. В Уискансин не бях ходил никога, но цял живот бях слушал за този щат, ял съм неговите сирена, някои от тях неотстъпващи на най-добрите в света. Бях виждал и много снимки. Всеки е виждал снимки. Тогаз защо се оказах неподготвен за красотите на този край, за неговото разнообразие от поля и планини, гори и езера? Изглежда съм го смятал само за едно огромно равно пасбище — та нали този щат дава несметно количество мляко и млечни продукти! Никога не бях виждал земя, която да се мени тъй бързо и понеже не очаквах това, всичко ми създаваше радост. Не зная какво е тук през другите сезони — лятото може би трепти и се топи в жегата, зимите може би пъшкат от отчайващ мраз, но през ранния октомври, когато минах за пръв и единствен път оттук, въздухът преливаше от слънчев блясък с цвета на краве масло, нямаше мъгла, беше тъй ясно, че всяко заскрежено дърво се открояваше, хълмовете не се сливаха в обща маса, а се отделяха един от друг. Светлината така проникваше в предметите, че ги правеше прозрачни — да гледаш в тях и да се загубиш. Подобна светлина бях виждал само в Гърция. Сега си спомних — бяха ми казали, че Уискансин е красив щат, но очевидно не бях се подготвил. Чуден ден! Земята кипеше от богатство, охранените крави и прасета блестяха на зеления фон, царевичните стъбла бяха струпани на колибки — тъй както навсякъде ги редят; наоколо се търкаляха тикви.

Не зная дали в Уискансин устройват фестивал на сирената, но аз, който съм любител на сиренето, бих искал да има. То беше навсякъде — сиренарски центрове, сиренарски кооперативи, сиренарски складове и магазини. Може би имаше и сладолед от сирене. На всичко бих повярвал, защото на едно място видях да рекламират пасти от швейцарско сирене. Жалко, че не спрях да ги опитам! Сега никой няма да повярва, че не съм измислил тази история за сладкишите от сирене.

Край пътя съзрях огромна сграда — най-големия в света склад на морски мидени черупки — помислете, това бе в Уискансин, който не е виждал море отпреди Камбрия<sup>[1]</sup>! Но Уискансин е пълен с изненади. Бях слушал за Долините на Уискансин, но можех ли да се подготвя за тази странна област, скулптирана от Ледниковата епоха — този необикновен, блестящ свят от вода и издълбани скали в черно и зелено? Ако се събудиш тук, ще повярваш в съня, че си на друга планета — имаше нещо неземно в гравюрите, останали още от времето, когато земята е била далеч по-млада и по-различна. По бреговете на фантастичните води беше струпана и сметта на новото време — мотелите, казаните за кремвирши, търговците на евтини, лъскави, но безвкусни предмети, които туристите тъй много обичат. Сега всичко беше затворено и заковано с дъски, защото идеше зима, но и отворено, едва ли можеше да разпръсне очарованието на Долините.

Тази нощ спрях на върха на един хълм — имаше паркинг за коли, но от по-особен вид. Тук отпочиваха огромните камиони, с които превозват добитъка, тук ги измиваха от нечистотиите, оставени от последната жива стока. Торът бе струпан на камари, над които се носеха гъбести облаци мухи. Чарли се заразхожда усмихнат и задуши в екстаз като американка в парижка парфюмерия. Колкото и да се мъча, не мога да го критикувам за това. Едни обичат едно, други — друго. Ароматът беше наситен и земен, но не отблъскващ.

Когато мракът се сгъсти, отидохме с Чарли на разходка между планините на неговата радост и стигнахме до ръба на хълма. Надникнах надолу, към долчинката под нас. Гледката ме смути. Дългото шофиране, помислих си, е объркало зрението ми и обезплодило способността ми да преценявам — тъмната земя там долу се движеше, пулсираше, дишаше. Не беше вода, но се бърчеше като някаква черна течност. Спуснах се бързо по склона да изгладя погрешното впечатление. Долинката бе покрита с пуйки, сториха ми се



милиони пуйки, натъпкани една до друга тъй нагъсто, че земята не се виждаше. Въздъгнах от облекчение. Разбира се, това беше склад за Деня на благодарността<sup>[2]</sup>.

Вечерно време пуйките имат навика да се събират една до друга. Спомних си как в нашата ферма, когато бях малък, пуйките се струпваха и кацаха на гроздове по кипарисите, далеч от лапите на дивите котки и койотите, — и това беше единственият признак на интелигентност, който пуйките проявяват. Човек никога не би се възхищавал от тях, ако ги познава добре — те са празноглави и налудничави. Трупат се на куп, стават уязвими и се паникьосват от първия дочут звук. Податливи са на всички болести, които спохождат другите птици, плюс болестите, които сами са си измислили. Пуйките са, изглежда, маниако-депресивни типове, крещат със зачервени качулки, перят опашки и стържат с криле земята в любовно самохвалство, а в следния миг хукват от най-долен страх. Човек трудно разбира как е възможно да имат нещо общо с дивите си, но умни и предпазливи братовчеди. Тук, струпали се на хиляди, те покриваха земята и чакаха да легнат по гръб върху трапезите на Америка.

Съзнавах, че е голям срам, дето никога не бях виждал благородните градове-близнаци Сент Пол и Минеаполис, но колко по-голям позор беше това, че почти минах през тях и пак не ги видях. Още не наближил, погълна ме вълната на страшно движение — талази от автомобили-комби и раздиращи приливи от ревящи камиони. Не мога да разбера защо, след като избирам и планирам пътя си тъй грижливо, плановете ми винаги се разбиват на пух и прах, докато карам, задрямал в благословено неведение, поемам произволна посока и всичко протича без сътресения. Рано сутринта бях проучил картите и внимателно бях определил линията, по която щях да се движа. И досега не съм изоставил този самонадеян план: да вляза в Сент Пол по шосе № 10, след това незабелязано да прекося Мисисипи. Двойният завой при Мисисипи щеше да ме принуди три пъти да пресичам реката. След тази приятна разходка имах намерение да мина през Златната долина, привлечен от названието ѝ. Всичко изглеждаше съвсем просто и сигурно е възможно да се осъществи, но не от мен.

Трафикът ме блъсна като приливна вълна и ме понесе. Пред мен подскачаха лъскавите части на кораб, теглени от дизелов влекач, проточил се на двајсетина метра. Зад мен се мъкнеше гигантска

циментобъркачка на колела, а гаубицата ѝ не спираше да се върти. Вдясно пътуваше нещо, което реших, че е атомно оръдие. Както обикновено ме обхвана паника и изгубих пътя. Като плувец, чиито сили го напушат, се довлякох вдясно и кривнах в една приятна уличка, но там ме спря полицаи и ме уведоми, че била затворена за камиони и тем подобните паразити. Той ме върна обратно в хищническия поток.

Карах часове и нито за миг не можех да откъсна очи от заобикалящите ме чудовища. Сигурно съм прекосил и реката, но не видях. Реката изобщо не се показва. Не забелязах нито Сент Пол, нито Минеаполис. Единственото, което видях, беше потокът от камиони. Единственото, което чух, беше ревът на моторите. Наситен с дизелови газове, въздухът прегори дробовете ми. Чарли се разкашля, а аз не смогнах дори да го потупам по гърба. При един червен сигнал разбрах, че се движа по някакъв „евакуационен път“. Беше ми нужно време да проумея това. Главата ми се цепеше. Бях изгубил всякакво чувство за посока. А надписите „евакуационен път“ продължаваха. Но да, това беше пътят за бягство, бягство от бомбата, която не е пусната. Тук, в сърцето на Средния Запад, имаше път за бягство, път, роден от страха! Представих си всичко — бях виждал как хората бягат: пътищата, задущени до неподвижност, а тълпите, заразени от паника, се хвърлят в пропастта, която сами сме изкопали. Изведнъж си спомних долината на пуйките и се зачудих как съм могъл да ги взема за глупави. В действителност те ни превъзхождаха — ставаха за ядене.

След близо четири часа се измъкнах от градовете-близнаци. Чувал съм, че някои техни райони били много живописни. Не намерих и Златната долина. Чарли не можеше да ми помогне. Той нямаше нищо общо с надпреварата, която е в състояние да изгражда неща, от които след това бягаме. Нямаше желание да ходи на Луната само за да излезе от неудобното си положение. Изправен по неволя пред нашата глупост, Чарли я приемаше такава, каквата е — просто глупост.

Изглежда по някое време в тия часове на умопомрачение отново съм прекосил реката, защото се намерих пак на шосе №10 и пътувах на север по източния бряг на Мисисипи. Отстрани се ширнаха поля и пребит от умора, спрях пред една крайпътна гостилница. Беше германска гостилница, имаше всякакви колбаси, кисели краставички и бокали за бира, окачени в редици над тезгяха — лъснати, но явно неизползвани. По това време на деня бях единственият посетител.

Сервитьорката съвсем не приличаше на Брунхилда, а беше слабичко, мургаво същество — или младо и изтерзано момиче, или много пъргава старица, не успях точно да установя кое от двете. Поръчах братвурст с кисели краставички и ясно видях как готвачът разкъса целофанената опаковка на един салам и го пусна във врялата вода. Бирата бе поднесена в консервна кутия. Братвурстът беше ужасен, а краставичката представляваше обидно водна маса.

— Ще можете ли да ми помогнете? — заговорих млада-старата сервитьорка.

— Какво сте загазили?

— Струва ми се, че малко съм се позаблудил.

Готвачът се наведе през прозорчето и подпря голи лакти на дъската за сервиране.

— Искам да отида до Сок Сентър, а май не съм тръгнал натам.

— Откъде идвате?

— От Минеаполис.

— Тогаз какво търсите от тая страна на реката?

— Аз като че ли се загубих и в Минеаполис.

— Загубил се в Минеаполис! — възкликна тя и погледна готвача.

— В Минеаполис никой не може да се изгуби — каза готвачът. — Там съм раждан и знам.

— А аз съм от Сент Клауд и пак не мога да се изгубя в Минеаполис — каза сервитьорката.

— Ако си кара по пътя, не може да се изгуби — продължи готвачът. — Сега сте на №52. Минете реката при Сент Клауд и карайте все по 52.

— А Сок Сентър на 52 ли е?

— Че къде другаде? Сигурно не сте оттук, щом се губите в Минеаполис. Очите ми да вържеш, пак не мога да се загубя.

— А няма ли да се загубите в Олбани или Сан Франциско? — злъчно отвърнах аз. — Не съм ходил там, но се обзалагам, че няма да се изгубя.

— Била съм в Дулут — каза сервитьорката. — А за коледа отивам в Сиукс Фолз. Имам леля там.

— Ти нямаше ли роднини и в Сок Сентър? — попита я готвачът.

— Имам, но дотам съвсем не е далече, както до Сан Франциско. Брат ми е във флотата. В Сан Диего. А вие имате ли близки в Сок

Сентър?

— Нямам — отговорих аз. — Просто искам да го видя. Там се е родил Синкълър Луис.

— О, да! Сложили са надпис. Доста хора идват да го видят. За града не е лошо.

— Той е първият човек, който ми разказа за вашия край.

— Кой?

— Синкълър Луис.

— А, да. Познавате ли го?

— Не, чел съм книгите му.

Бях сигурен, че тя пак ще попита чии книги съм чел, затова я изпреварих:

— Казвате да мина реката при Сент Клауд и да карам все по №52?

— Май че тоя, как го казахте, вече не живее там — обади се готвачът.

— Зная. Той не е жив.

— Защо не казахте още в началото?

---

[1] Геологически период от Палеозойската ера (430 млн.г.пр.н.е.).  
— Б.пр. ↑

[2] Национален празник в САЩ (4-ят четвъртък от ноември), на който по традиция се яде пуйка. — Б.пр. ↑

Пред Сок Сентър наистина имаше надпис: „Родното място на Синкльър Луис“.

По известни причини бързо продължих и свих на север по шосе №71 към Уодена. Стъмни се и се озовах до Детройт Лейкс. Пред себе си виждам едно лице — изпито и съсухрено като ланска ябълка, самотно, болно от самота лице.

Не го познавах добре, не бях го срещал в ония бурни дни, когато са му викали Ред. Към края на живота си няколко пъти ме посети в Ню Йорк. Ходехме да обядваме в „Алгънкуин“. Наричах го „мистър Луис“ и в съзнанието си все още го наричам тъй. Не пиеше много и вече не обичаше добрите ястия, но от време на време в очите му просветваше стомана.

*Главната улица* бях чел още в гимназията и помня дивата омраза, която книгата събуди в родния му край.

Дали се е връщал?

Само минавал, пътьом. Единственият добър писател е мъртвият писател. Тогава той не може вече никого с нищо да изненада, вече никого да наскърби. Последния път, когато се видяхме, ми се стори още по-съсухрен. „Студено ми е — каза. — Изглежда винаги ми е било студено. Ще отида в Италия.“

И той отиде, за да умре там. Не зная дали е вярно, но чух, че умрял самотен. А сега носеше добрини на града си. Водеше му туристи. Сега е добър писател.

Ако в „Росинант“ имаше повече място, щях сигурно да взема „Пътеводител на Съединените щати“, който се състои от 48 тома. Имам ги всичките, някои от тях са направо рядкост. Ако не се лъжа, 800 екземпляра са били издадени в Северна Дакота и около 500 — в Южна Дакота. Пълната поредица представлява най-изчерпателният справочник за САЩ. Втори такъв няма. Бил е написан от най-добрите американски автори по време на Депресията<sup>[1]</sup>, когато писателите в сравнение с другите подобни социални групи са се намирали в най-голяма криза, стремейки се да запазят поне вродения си инстинкт на

хранене. Въпросните томове били посрещнати от опозицията на Рузвелт с ненавист. Сигнало се дотам, че в някои щати печатарските матрици на справочника били унищожени, и това е срам, защото в него като в резервоар са събрани и документирани добре написани сведения от геоложки, исторически и стопански характер. Ако носех справочника със себе си, щях например да погледна какво пише за Детройт Лейкс (Минесота), където спрях, и щях да разбера защо градчето е наименувано именно тъй, кой му е дал това име, кога и защо. Спрях там късно през нощта, но зная за Детройт Лейкс толкова, колкото и Чарли.

На следния ден една отдавна стаена амбиция разцъфтя и върза плод.

Не е ли странно как непосетеното никога място понякога тъй обхваща съзнанието на човека, че самото му име се превръща в картина? За мен такава място беше Фаргоу в Северна Дакота. Вземете картата на Съединените щати и я прегънете по средата, като гледате източния бряг да съвпадне със западния. Точно на сгъвката ще намерите Фаргоу. В картите, които се дават на две страници, Фаргоу обикновено се губи при подвързията. Може би този начин за намиране на Фаргоу не е от най-научните, но върши работа. За мен Фаргоу е събрат на легендарните световни имена, нещо като ония тайнствени далечни места, за които говорят Херодот, Марко Поло и Мандевил<sup>[2]</sup>. Открай време си спомням, че ако на континента е студено, във Фаргоу е било най-студено. Стане ли дума за горещина, вестниците сочат Фаргоу като най-горещото място, като най-влажното или като най-сухото, като града с най-дебела снежна покривка. Такива ми са поне впечатленията. Зная, че най-малко двадесетина други градове ще наскачат оскърбени и с ругатни, с цифри и факти ще понечат да ме опровергаят, като твърдят, че времето при тях е много по-ужасно, отколкото във Фаргоу. Предварително им се извинявам. Като зальгалка за наранените им чувства трябва да призная, че когато минавах през Мурхед (Минесота) и прекосих Червената река, за да се спусна във Фаргоу на другия бряг, беше чудесен есенен ден, окъпан в злато, градчето бе тъй гъмжащо от движение, тъй заляно от неон и бълбукащо от енергия, че с нищо не се отличаваше от останалите развиващи се поселища с по 46 хиляди жители. През града минах както обикновено — нищо не видях, освен камиона отпред и „Форда“

отзад. Никак не е хубаво така да ти разклатят митовете. Дали от същата съдба ще бъдат сполетени Самарканд, Китай<sup>[3]</sup> и Сипанго<sup>[4]</sup>, ако ги посети човек? Щом напуснах покрайнините — този пръстен от разбит метал и натрошено стъкло — и преминах през Мапълтън, натъкнах се на приятно местенце край река Мапъл, недалеч от Алис (какво хубаво име за селище — Алис!). Градчето имало 162 жители през 1950 г. и 124 при последното преброяване. За увеличаването на населението в Алис може да се каже само това. Край реката попаднах на гъстак от, струва ми се, чинари, надвесени над водата, и спрях да изцеля митологичните си рани. С радост установих, че истинският Фаргоу съвсем не беше нарушил моите илюзии. Виждах го такъв, какъвто винаги съм си го представял: разкъсан от неочаквани вихрушки, подут от жега, затрупан от прах. Щастлив съм да докажа, че в борбата между действителността и романтиката действителността невинаги е по-силната страна.

Макар и да не беше още пладне, сготвих си разкошен обяд. А Чарли, който все още носеше някои белези от чикагското си разкрасяване, нагази във водата и отново се превърна в своето старо и мръсно „аз“.

След удобствата и средата в Чикаго отново ми се наложи да се примирявам със самотата. Това не става бързо. Но тук, на река Мапъл, недалеч от Алис, като че започнах да свиквам. Чарли ми бе простил по отворително високомерен начин, но сега и той си имаше работа. Мястото край реката беше приятно. Извадих боклукчийската си перална машина и изплакнах дрехите, които два дни се подмятаха в сапунена пяна. Като реших да се възползувам от лекия ветрец, проснах чаршафите да съхнат на някакви ниски храсти. Не помня що за храсти бяха, но листата им издаваха тежката миризма на сандалово дърво, а аз от всичко най-много обичам чаршафите ми да са ароматизирани. На лист жълта хартия надрасках някоя и друга забележка относно естеството и качествата на самотата. При нормално протичане на събитията тези бележки щяха да се изгубят, както изобщо става с бележките, но те излязоха на бял свят дълго след пътуването ми — бяха навити около едно шише с доматиен сок и прихванати с ластик. На първата пишеше: „Отношението Време — Самота“. Спомням си. Имаш ли спътник, той те определя по време, свързва те с настоящето. Но когато самотата е пълна, миналото, настоящето и бъдещето се

сливат. Споменът, днешното събитие и предвиждането — всичко става настояще.

Втората бележка бе замазана с доматен сок, но на третата пишеше: „Връщане към състоянието на радостна болка.“ Това се отнася до мои наблюдения, правени друг път.

Преди години също имах възможност да бъда сам. Две поредни зими по осем месеца прекарвах в планините Сиера Невада, край езерото Таху. Работех като зимен пазач на лятна хижа и постъпвах с падането на снега. Тогава направих някои наблюдения. С течение на времето открих, че започвам да ставам по-задълбочен. Обикновено свиркам с уста. Спрях да свиркам. Спрях да разговарям с кучетата и, струва ми се, дребните подробности в чувствата започнаха да изчезват, докато най-сетне изпаднах в положението на радостната болка. Тогава ми хрумна мисълта, че деликатните отсенки на чувствата, на реакциите, са резултат на връзката с другото, а когато връзката липсва, те също почват да изчезват. Човек, който няма какво да каже, не намира и думи. Не е ли вярно и другото — че човек, който няма кому да каже нещо, няма и думи, тъй като не се нуждае от тях? Сегиз-тогиз четем за деца, отгледани от животни — вълци и пр. Съобщават, че такива деца пълзели на четири крака и издавали само звуците, научени от своите втори родители. Може би и мислите им са вълчи. Ние се развиваме само по пътя на подражанието. Вземете например Чарли. Винаги е живял с начетени, възпитани и образовани хора — и във Франция, и в Америка. И прилича на куче толкова, колкото кучето прилича на котка. Представите му са ярки и изтънчени, може да отгатва мислите. Не зная дали разбира мислите на другите кучета, но моите чете. Още планът не се е оформил в главата ми и Чарли вече го знае, знае и дали сам той участва в него. Познавам много добре отчаяното му изражение и несъгласие, когато съм решавал да тръгна нанякъде без него.

Толкова по въпроса за трите бележки под червеното петно на доматения сок.

Чарли тръгна по реката, скоро откри няколко захвърлени кесии смет и обстойно ги прегледа. Завря нос в една празна кофа за боклук, подуши я отвсякъде и я заряза. След това ухапа книжната кесия и леко я разтърси — отвътре изпаднаха още богатства, между които и топче смачкана твърда хартия.



Разгънах я и поопънах упоритите гънки. Беше съдебно нареждане, адресирано до Джак еди-кой си, с което го уведомяваха, че ако не плати старите си задължения, ще бъде обвинен в неуважение на съда и наказан. Съдът бе заседавал в някакъв източен щат, а тук се намирахме в Северна Дакота. Бедният човечец, бягаше. Не е трябвало да захвърля тази следа, защото може би го преследваха. Щракнах запалката марка „Зипо“ и изгорих вещественото доказателство с пълното съзнание, че усложнявам вината му. Ах, тия следи, които оставяме подире си! Представете си, че някой, който намери бутилката от доматения сок, се помъчи да изгради образа ми от моите бележки. Помогнах на Чарли да сортира отпадъците, но други писмени доказателства не намерих, ако не се смятат опаковките на готовите храни. Човекът не е бил с готварски способности. Прехранвал се е с консерви.

Беше рано следобед, чувствавах се тъй удобно и тъй отпуснат, че не ми се мърдаше.

— Да останем тук да спим, а Чарли?

Той ме изгледа и махна с опашка като професор, който размахва молив — веднъж наляво, веднъж надясно, после в средата. Седнах на брега, събух обувката и чорапите си и натопих крака във водата — беше толкова студена, че преди да ме вледени и умъртви, просто пареше. Майка ми казваше, че като си натопиш краката в студена вода, кръвта нахлувала в главата и помагала да мислиш по-добре.

— Дойде време да опитаме, *стара ми майчице* — казах на глас, — което ще рече, че ме е налегнал мързел, но и така ми е добре. Започнах това пътуване с намерението да науча нещо за Америка. Научавам ли? И ако съм научил нещо, какво е то? Мога ли да се върна и да кажа, че нося цяла торба заключения, букет от отговори и гатанки? Съмнявам се, но кой знае. Ако отида в Европа и ме попитат за Америка, какво ще им кажа? Не знам.

Ами ти, с твоя обонятелен метод на изследване, ти какво научи, приятелю?

Две пълни поклащания на опашката. Най-малкото не остави въпроса ми без отговор.

— Дотук Америка все на едно и също ли ти мирише? Или всеки район си има своя миризма?

Чарли почна да се върти наляво, после спря и взе да се върти надясно; обърна се осем пъти и най-накрая легна, като подпря нос на лапите си, току под ръката ми. Трудно му е да сяда. Като млад го блъсна автомобил и му счупи едното бедро. Дълго време беше в гипс. А сега, на стари години, счупеното бедро го мъчеше всеки път, когато е уморен. След продължително ходене започва да накуцва с десния заден крак. Наричахме го „въртопудел“ (какъв срам!), защото, преди да клекне, винаги се върти.

Мисълта ми течеше добре, значи майка ми е била права. Тя казваше: „Студени нозе, горещо сърце.“ Но това е нещо друго.

Бях изтеглил камиона далеч от пътя и движението, за да си почина и събера мислите си по-добре. Въпросът беше сериозен: не бях се отказал от бездействието си заради шепа забавни вицове. Дойдох с желание да разбере какво е това Америка. А не бях сигурен дали съм научил нещо. Улових се, че приказвам с Чарли на глас. Допадаше му, но и му се dospиваше.

— Хайде, ей тъй, на смях, да поприказваме малко! Синовете ми сигурно пак ще ме обвинят, че бръщолевя глупости. Но да говорим за всяко нещо едно по едно. Да вземем например храната, такава, каквато ни я предлагат. Не мога да си представя, че в суетнята на градовете, през които минахме, няма добри, известни ресторанти с меню, което да доставя удоволствие. Но в подкрепителните пунктове по шосетата храната беше чиста, безвкусна, безцветна и поразително еднаква. Излиза, че хората не се интересуват какво ще ядат, стига само да не им се поднася нещо, което има свой определен вкус. Това е вярно за всичко, но не и за закуските, които, освен ако човек не предпочита шунка с яйца и пържени картофи, са еднообразно чудесни. В крайпътните пунктове нито веднъж не получих истински добра вечеря и истински лоша закуска. Шунката и саламът биваха добри, фабрично опаковани, а яйцата пресни или поддържани в прясно състояние в хладилник. Хладилникът беше универсално средство.

Мога да кажа, че Америка на пътищата е раят на готовите закуски, с изключение на едно: от време на време виждах табела, която оповестяваше „домашни наденици“, „домашно пушена сланина и шунка“ или „току-що снесени яйца“. Спирах и попълвах запасите си. После, когато сам си приготвях яденето и кафето, разликата веднага се усещаше. В току-що снесеното яйце нямаше и помен от

вкуса на бледото хладилниково яйце. Надениците бяха апетитни, пикантни, налютяваха от подправки, а кафето с цвета на черно вино ми се струваше цяло щастие. И така, мога ли да заключа, че Америка, която видях, бе поставила на първо място чистотата за сметка на вкуса? И още нещо — тъй като всички наши нервни възли, в това число и вкусовите клетки, не само подлежат на усъвършенствуване, но и на притъпяване — бих ли могъл да отсъдя, че чувството за вкус постепенно изчезва, че силните, остри и екзотични усещания събуждат съмнение и неудоволствие и поради това се избягват?

— А сега да минем на друга тема, Чарли. Да вземем книгите, списанията и вестниците, които се продават навсякъде, където спирахме. Преобладаваше лекото четиво. Издаваха се местни вестници, купувах ги, четях. Лавиците са пълни с евтини джобни издания — някои носеха известни, хубави заглавия, но се губеха в морето от томчета със секс, садизъм и убийства. Вестниците на големите градове хвърлят сянката си върху огромни области — *Ню Йорк Таймс* чак до Големите езера, а *Чикаго Трибюн* — и дотук, до Северна Дакота. Чарли, предупреждавам те, внимавай, когато правиш обобщения! Ако този народ е атрофирал чувството си за вкус и намира безвкусната храна не само приемлива, но и желателна, тогава какво остава за емоционалния живот на нацията? Нима хората считат духовната си храна тъй бедна, та я подправят със секс и садизъм посредством джобните книжки? А ако това е така, защо няма други подправки за подсилване на храната, освен доматения сок и горчицата?

Слушахме местните радиостанции навсякъде по пътя. И ако се махнат шепата репортажи за футболните мачове, духовната храна бе тъй уеднаквена и опакована, че приличаше на обикновената.

Сритах Чарли да не заспива.

Много исках да разбера какво мислят хората в областта на политиката. Тия, които срещях, не приказваха по тези въпроси, направо нямаха желание. Стори ми се, че това се дължи отчасти на предпазливост и отчасти на липсата на интерес, но все пак никъде не чух ясно изразено мнение. Един продавач ми призна, че трябвало да търгува и с двете страни и затова не можел да си позволи лукса да има мнение. Беше човек с посивяваща коса в малко безцветно магазинче на един кръстопът, където се отбих за кутия кучешки сухар и пакет тютюн за лула. Този човек и това магазинче можеха да се намират,

където и да било в Съединените щати. Истинското им място бе в Минесота. В очите на човека имаше някакъв сив, омърлушен блясък, сякаш си спомняше нещо смешно от времето, когато смехът не е бил противозаконен. Ето защо се реших да го заговоря. Казах:

— В такъв случай трябва да приемем, че естественото политиканство на хората е загинало. Не ми се вярва. То просто е тръгнало в друга посока. Кажете, сър, не предполагате ли каква ще да е тя?

— Искате да кажете, накъде ще избие?

— Да, накъде?

Не бях сбъркал — блясъчето, скъпоценното насмешливо блясъче трептеше в погледа му.

— Вижте какво, сър — почна той, — днес ще убият някого, утре ще прочетем за това във вестниците. Имаме си комикси. Палим се от мачовете на *Пиратите* и *Янките*<sup>[5]</sup>. Но мен ако питате, най-хубаво е, дето имаме русите.

— Силни страсти, а?

— И то какви! Ден не минава някой да не ги спомене. — Лека-полека той се отпущаше и дори си позволи да се засмее — смях, който лесно можеше да премине в покашлюване, ако забележеше неодобрение от моя страна.

— А има ли някой тукашен да е срещал русин?

Сега вече той избухна в смях:

— Отде ще има! Нали затуй все за тях говорим. Да кажеш нещо лошо за тях, никой нищо няма да ти стори.

— Дали защото не търгуваме с тях?

Той взе ножа за сирене от тезгяха и внимателно прокара палеца по острието.

— Това ще е. Само това! Защото не търгуваме.

— Значи мислите, че можем да използваме русите като оправдание?

— Не съм мислил, сър, но почвам да мисля. Нали помня, по едно време хората за всичко обвиняваха Рузвелт. Анди Ларсън люто му се канеше само защото неговите кокошки се изпотръшкали от лошо гърло. Така е, сър — каза продавачът с растящ ентузиазъм, — не им е леко на русите. Човек вземе, че се скара с жена си, русите му виновни!

— Изглежда всеки има нужда от русите. Бас държа, дори в Русия имат нужда от тях и сигурно ги наричат американци.

Той отрязва резенче сирене и ми го подаде на върха на ножа.

— Накарайте ме да размишлявам и то по най-подъл начин.

— Аз пък мисля, че вие ме накарайте.

— Как тъй?

— Ей тъй, за търговията и мненията.

— Може. Знаете ли, ако видя утре-вдругиден Анди Ларсън ядосан, ще го питам дали русите не му смущават кокошките. Той много тежко понесе смъртта на Рузвелт.

Не казвам, че кой знае колко хора разсъждават като този човек. Може би не всички мислят така, а може би повечето са на това мнение — насаме, когато не се засягат финансовите им въпроси.

Чарли надигна глава и предупредително изръмжа, без да си прави труд да се изправя. Дочух приближаващ се мотор и като понечих да стана, разбрах, че краката ми твърде дълго са спали в студената вода. Просто не ги усещах. Залових се да ги разтривам и масажирам, те се пробудиха, болезнено пронизани от хиляди игли, и в това време от пътя кривна един виненочервен автомобил с късо, подобно на костенурка ремарке и спря до водата на не повече от петдесетина метра. Подразни ме това нарушение на моята усамотеност, но Чарли беше във възторг. Направи с вдървените си крака няколко внимателни и ситни крачки да провери що за човек е новодошлият, но според етикецията на хората и кучетата не погледна пряко към предмета на своето любопитство. Ако ви се струва, че се подигравам на Чарли, трябва да ви кажа, че в продължение на половин час същото правехме и ние — аз и новият ни съсед. Всеки уж си гледаше работата, бавно и умишлено, всеки внимаваше да не зяпа към другия и същевременно хвърляше по някой кос, преценяващ поглед към другата страна. Съгледах мъж, ни млад, ни стар, но с жизнерадостна, подскачаща походка. Носеше маслиненозеленикави панталони и кожено яке, каубойска шапка със сплеснато дъно и подвита периферия, пристегната под брадата с ремък. Имаше класически профил и отдалече личеше, че си е пуснал брада, която се преливаше в бакенбардите и преминаваше в косата. Моята пък е съвсем къса и подрязана. Бързо се застудяваше. Не мога да кажа дали ми стана студено на главата или не исках да остана незабелязан в присъствието

на чужд човек. Както и да е, наложих старата морска фуражка, сварих си кафе и седнах на задното стъпало. Заразглеждах с огромен интерес всичко останало, само не и своя съсед, който помете ремаркетото си и изхвърли цяло ведро сапунена вода, без да ме погледне нито веднъж. Вниманието на Чарли бе привлечено и приковано от ръмженията и лая, които се раздаваха от вътрешността на ремаркетото.

У всекиго изглежда живее чувството на съответното учтиво изчакване, защото току-що се реших да заговоря съседа, бях дори станал вече и се готвех да тръгна към него, когато той закричи към мен. И той бе разбрал, че периодът на изчакване е минал. Вървеше с чудновата походка, която ми напомняше нещо познато. От него лъхаше някакво жалко величие. В епохата на рицарските легенди това можеше да бъде просякът, който в края се оказва царският син. Като наближи, аз се надигнах от стъпалото да го посрещна.

Той не се поклони доземи, но останах с впечатлението, че би могъл да го стори, а дори и военни почести да отдаде.

— Добър ден! — рече той. — Разбрах, че и вие сте професионал. Зяпнах. От години не бях чувал тази дума.

— Не, не съм.

Сега бе негов ред да се смае.

— Не сте? Но... драги приятелю, щом не сте, отде разбрахте за какво става дума?

— Може да се каже, че съм се навъртал около театъра.

— А, навъртал! Ясно! Задкулисно. Режисьор, собственик на сцена?

— Неуспехи — казах аз. — Ще пиете ли чаша кафе?

— С удоволствие. — Той нищо не отказваше. Това им е хубавото на професионалистите — рядко отказват. Сви се на седалката зад масичката ми с изящество, каквото аз не успях да постигна в цялото си пътуване. Наредих две пластмасови и две стъклени чаши, налях кафето и поставих бутилка уиски. Стори ми се, че очите му се позамъглиха от сълзи, а не е изключено тази мъгла да е била и в моите очи.

— Неуспехи — каза той. — Само който не е играл на сцената, той не ги познава.

— Да ви наля ли?

— Да, моля, само че без вода! — Изплакна небцето си с кафе, учтиво млясна след уискито и обиколи с поглед бърлогата ми. —

Хубаво ви е тука, никак не е лошо.

— Кажете, защо помислихте, че съм театрал?

— Много просто, Уотсън<sup>[6]</sup> — сухо се закиска той, — тази пиеса ми е позната. И в двете роли съм играл. Най-напред забелязах вашия пудел, после брадата ви. На идване видях, че носите морска фуражка с британския кралски герб.

— Затова ли взехте да проточвате гласните звуци?

— Сигурно, стари приятелю. Сигурно затова. Случват ми се такива работи. Без да искам.

Сега, когато го гледах отблизо, видях, че не е млад. От движенията му дишаше чиста младост, но в кожата и в ъглите на устните му имаше бръчки, които издаваха средна, ако не и напреднала възраст. Големите му и топли кафяви очи с бяло, което бе почнало да жълтее, потвърждаваха същото.

— Наздраве! — извиках аз. Изпразнихме пластмасовите чаши, проядени от кафето. Допълних ги.

— Ако въпросът не е много личен или болезнен, мога ли да зная какво сте правили в театъра? — попита ме той.

— Написах няколко пиеси.

— Поставиха ли ги?

— Да. Провалиха се.

— Мога ли да зная името ви?

— Няма да може. Никой не го знае.

— Тежка ни е работата! — въздъхна той. — Но хване ли се веднъж човек, край! Още дядо ми и баща ми са били жертва.

— И двамата актьори?

— Че и майка ми, и баба ми.

— Господи! Цял театър! Вие сега... — помъчих се да си спомня старата дума — във ваканция ли сте?

— Съвсем не. Играя.

— Какво, за бога? И къде?

— Навсякъде, дето мога да събера публика. Училища, църкви, войнишки клубове. Разнасям култура, устройвам четения. Предполагам, вече сте чули роптанията на моя партньор. И той е много добър. Полуеърдейл<sup>[7]</sup>, полукойот. Когато има настроение, обира лаврите.

Този човек взе да ми става приятен.

— Не знаех, че ги има и такива.

— Има ги, но невинаги.

— Отдавна ли я карате така?

— Три години без два месеца.

— Из цялата страна?

— Дето двама, аз трети. Не бях работил повече от година. Обикалях театрите, подавах заявления и живеях от милостиня. Не мога и да помисля за друга работа. Нищо друго не разбирам. Едно време на остров Нантъкет се бяха събрали все театрали. Баща ми купи там място и построи дървена къщичка. Продадох я, купих тия колички и оттогава съм в движение. Харесва ми. Не мога и да помисля за връщане обратно на сцената. Е, ако ми дадат роля, да, разбира се, но, дявол да го вземе, кой ще се сети за мен! Роля!

— Прав сте. Тук сте прав.

— Никак не е леко.

— Надявам се, че няма да ме вземете за следовател, дори и да съм. Бих искал да зная как работите. Какво играете? Как ви посрещат хората?

— Посрещат ме много добре. А да ви кажа, и аз не зная какво правя. Някой път се налага да вземам зала под наем, да подготвя реклама, друг път уреждам всичко с директора на училището.

— А хората? Не се ли страхуват от цигани, скитници и актьори?

— Малко, но в началото. Най-напред ме вземат за нещо като безобиден чудак. Но аз съм честен, не им взимам много и след малко материалът ги завладява. А аз уважавам материала. Там е разликата. Не съм шарлатан, а актьор — добър или лош, няма значение. Актьор! — Цветът на кожата му потъмня от уискито и разпалеността, а може би и от това, че имаше възможност да се изприказва пред човек със сродна съдба. Този път напълних чашата му повече и с радост видях, че той остана доволен. Отпи и въздъхна. — Такова нещо не ми се случва често. Надявам се, не сте останали с впечатлението, че се въргам в пари, нали? По някой път е доста зле.

— Продължавайте, разказвайте!

— Докъде бях стигнал?

— Казахте, че уважавате материала си, че сте актьор.

— А, да. Но има още нещо. Нали знаете, като тръгнат на турне, всички актьори гледат на хората от провинцията като на селяндури. И



с мен беше същото, докато не разбрах, че селяндури не съществуват, и почна да ми олеква. Научих се да уважавам публиката си. Те разбират това и ми помагат, не са ми противници. Уважаваш ли ги, ще почувствуват всичко, което им кажеш.

— Поговорете ми за материала си. Какво използвате?

Актьорът погледна ръцете си. Видях, че са добре поддържани и много бледи, сякаш винаги ги крие в ръкавици.

— Дано не си помислите, че подражавам — поде той. — Възхитен съм от майсторството на сър Джон Гилгуд<sup>[8]</sup>. Чувал съм го как прави монолога на Шекспир — *Възрастите на човека*. Купих изпълнението му на плоча да го разуча. Да знаете само как произнася думите, с какъв тон, с каква дикция!

— И вие използвате тая плоча?

— Да, но не крада от Гилгуд. Казвам на публиката, че съм слушал сър Джон, че ми е подействувал, и след това обявявам, че ще се опитам да породя в тях същото впечатление.

— Умно.

— Да, и много помага, защото придава авторитет на спектакъла. А Шекспир не се нуждае от афиши. Затова никой не може да каже, че съм подражавал на Гилгуд. Все едно че празникът е в негова чест. Пък и така си е.

— А хората как посрещат това?

— Мога да твърдя, че вече свикнах, защото сега наблюдавам как думите ми проникват в тях, забравят, че съм пред очите им, мислите им се насочват някъде в собствените им души и аз преставам да бъда чудак. Така е. А вие как мислите?

— Мисля, че Гилгуд би останал доволен.

— О! Писах му, разказах му какво правя и как го правя. Беше дълго писмо. — Той извади от задния си джоб набъбнал портфейл и измъкна от него грижливо сгънато парче станиол, разтвори го и внимателните му пръсти разгънаха малко късче хартия, в горния край на която бе напечатано името на изпращача. Писмото бе написано на машина:

„Уважаеми..., благодаря за любезното и интересно писмо. Нямаше да бъда актьор, ако не можех да усетя искрения комплимент, съдържащ се във Вашата работа. Желая Ви щастие и бог да Ви благослови! Джон Гилгуд.“

Въздъгнах, вперил поглед в пръстите му, които страхопочитателно сгънаха писъмцето, затвориха го в бронята му от станиол и пак го скътаха.

— Никога не си служа с това листче, когато уреждам представленията си — каза той. — Не мога и да помисля.

Бях сигурен, че е тъкмо така.

Той завъртя пластмасовата чаша в ръка и погледна остатъка уиски на дъното — жест, който обикновено има за цел да привлече вниманието на домакина към празната чаша. Отпуших бутилката.

— Не! — рече той. — За мен повече не! Отдавна съм разбрал, че най-важното и най-ценното в актьорската техника е да излезеш от сцената в най-подходящия момент.

— Но аз имам още въпроси!

— Толкова по-основателно ще си изляза. — Пресуши чашата си и добави. — Накарай ги да питат и си излез, без никой да те усети. Благодаря и довиждане!

Гледах го как се клатушка леко към ремаркетото си и съзнавах, че има един въпрос, който няма да ме остави на мира. Извиках:

— Почакайте за минутка!

Той се спря и се извърна.

— А какво изпълнява кучето ви?

— То ли? Два-три глупави трика. Просто обединява представлението. Почне ли да става скучно, идва неговият ред. — И продължи към подвижния си дом.

Така е открай време — това бе професия, по-стара от писателската, професия, която сигурно ще съществува и тогава, когато писаното слово изчезне. Нищо не ще бъде в състояние да я унищожи, нищо не ще замени живия човек, докоснал се до сърцата на живата публика. Как ли живееше той? Кой са му приятелите? Какъв ли е вътрешният му свят? Той беше прав. Излизането му изостри моите въпроси.

---

[1] Голямата икономическа криза през 30-те години. — Б.пр. ↑

[2] Сър Джон Мандевил — псевдоним на неизвестен автор от XIV в., издал между 1357 и 1371 г. компилация от пътни бележки за Изтока. — Б.пр. ↑

[3] Катай — старото име на Китай, дадено от Марко Поло. — Б.пр. ↑

[4] Сипанго — вълшебен остров от средновековните легенди, днешна Япония. — Б.пр. ↑

[5] Известни бейзболни отбори в САЩ. — Б.пр. ↑

[6] Д-р Уотсън — довереникът на Шерлок Холмс от романите на А. Конан Дойл. — Б.пр. ↑

[7] Еърдейл — порода кучета. — Б.пр. ↑

[8] Джон Гилгуд (1904) виден английски драматичен актьор и постановчик. — Б.пр. ↑

Нощта бе пълна със знамения. Посърналите небеса превърнаха водата в страховит метал. Тогава се надигна и вятърът — не онзи поривист, бягащ вятър на морския бряг, който познавах, а силният буреносен, помитащ вятър, който на хиляди мили, във всички направления не съзира нищо, което може да го спре. Непознат и поради това загадъчен, този вятър събуди в мен тайнствени мисли. А като помислиш трезво, той ми изглеждаше необикновен само защото аз самият не бях го изпитвал. Така е сигурно и с голямата част от нашите преживелици, които считаме за необясними. Зная с положителност, че мнозина ги скриват, за да не им се присмиват другите. И колко много са ония, които са видели, чули или усетили неща, които са смутили чувството им на реалност до такава степен, че бързо са предпочели да го скрият, както скриваме сметта под чергите.

Що се отнася до мен, мъча се да чопля дори онова, което не разбирам и не мога да обясня, но в този страшен час това ми бе трудно. В този миг, там някъде в Северна Дакота, аз се съпротивлявах на мисълта да продължа пътя си и това съпротивление граничеше със страх. Чарли пък искаше да тръгнем. Вдигна такава олелия, че се наложи да поспорим.

— Слушай, куче! — рекох му аз. — Имам страшното предчувствие, че трябва да останем, и то се равнява на небесна заповед. Представи си, че го превъзмогна, че тръгнем и ни засипе сняг по пътя — това ще бъде наказание за пренебрегнатото предупреждение. А ако останем и снегът натрупа, ще бъда поне сигурен, че нещо ме свързва с пророците.

Чарли кихна и разтревожено се завъртя.

— Добре, моето момче, да приемем твоето. Искаш да вървим? Хубаво, ще тръгнем. А ако през нощта тук, където сме сега, падне прекършено дърво, значи ти си бил тоя, който е получил благоволението на боговете. Тази възможност винаги съществува. Мога да ти разкажа не една история за верните животни, които са спасявали господарите си, но ми се струва, че ти просто си отегчен.

Чарли ме погледна с най-циничния си поглед. Мен ако питате, той не е нито мистик, нито романтик.

— Знам какво искаш да кажеш. Искаш да кажеш, че ако тръгнем и не падне дърво, или ако останем и не навали сняг, тогава... Ще ти кажа какво тогава: Ще забравим всичко и с това няма с нищо да накърним пророчествата. Аз гласувам да останем. Ти гласуваш да тръгнем. Но тъй като съм по-близо до съвършенството на творението от тебе, а освен това съм и председател на нашето сдружение, решаващият глас е моят.

Останахме. Ни сняг валя, ни дърво падна. Естествено забравихме всичко и бяхме отново готови да изпитваме мистични чувства. В ранната, изчистена от облаци, телескопично ясна утрин, ние захрущяхме по дебелия слана, покрила земята, и потеглихме. Керванът на изкуството още спеше, но като се изкачвахме на шосето, кучето изджавка.

Дали някой ми е разказвал за река Мисури при Бисмарк, Северна Дакота, или може би съм чел? И в двата случая не съм внимавал. Удивен заставах на брега. Тук, на това място, би трябвало да минава границата между източните щати и Запада. Брегът, на който е Бисмарк, има източен пейзаж, източна трева, миришеше на изток. Отвъд Мисури, на брега, дете е разположен Мандън, е вече Запад, чист Запад, с кафяви треви, с капризите на водата и оголените земни пластове. Като че двата бряга на реката са хиляди мили един от друг. И както не бях подготвен за границата при Мисури, тъй не бях подготвен и за Злите полета. Те заслужаваха това име. Сякаш творение на зло дете, те можеха да минат за царството, създадено от прогонените ангели, напук на Небето — сухи и сурови, пустинни и опасни, за мен изпълнени с лоши предчувствия. Разбираш, че човекът тук не е обичан и не е желан. Но нали бях човек, а хората са такива, каквито са, отбих се от шосето по един каменист път и тръгнах между стръмните склонове, вълнувайки се, като че нарушавах нечие спокойствие. Пътят злостно се нахвърли върху гумите и застави претоварените ресори на „Росинант“ да заплачат от остра болка. Що за място — достойно за колония на троглодити или по-скоро зли джуджета! Тази земя не ме искаше. И аз не изпитвам особено желание да пиша за нея.

Ненадейно съзрях човек, облеган на ограда от два реда бодлива тел. Вместо на колове, оградата се крепеше на криви клони, забити в

земята. Човекът бе с тъмна шапка, дочени панталони и дълго палто, поизбелели на лактите и коленете от пране. В погледа му бе застинала светлината на слънцето, а устните му бяха попукани като кожа на змия. До него, също подпряна на оградата, почиваше пушка, а на земята се издигаше купчина кожи и пера — зайци и дребни птици. Спрях да го заговоря, видях го, че огледа „Росинант“, не пропусна нито една подробност и отново скри очите си в орбитите им. Стана ми ясно, че няма какво да му кажа. При него нямаше да мине нито „Зимата дойде рано, а?“, нито „Къде тук ловите риба?“. Гледахме се.

— Добър ден!

— Вярно е, сър — отвърна той.

— Да знаете къде мога да купя яйца?

— Никъде наблизко, освен ако не ви се ходи до Галва или до Бийч.

— Исках малко пресни яйца.

— В туршия — каза той. — Жена ми прави от тях туршия.

— Отдавна ли живеете тук?

— Да.

Изчаках го да зададе въпрос, да каже още нещо, но той мълчеше. Тишината продължи, ставаше все по-трудно да измисля нови реплики. Направих последен опит.

— Става ли тук много студено през зимата?

— Доста.

— Много сте приказлив.

— И жена ми казва същото — ухили се той.

— Довиждане — рекох, включих на скорост и потеглих. Не успях да видя в задното огледало дали гледа след мен. Може би не беше типичен жител на Злите полета, но бе един от малцината, които застигнах по тия места.

Малко по-нататък спрях пред една къщица, остатък от бивша военновременна казарма, но боядисана в бяло с жълти ивици. Пред нея се виждаха умиращи останки от градина с измръзнали божури и няколко снопчета хризантеми — дребни, топчести, жълти и кафеникавочервени цветя. Отправих се към вратата, сигурен, че ме наблюдават иззад белите завески на прозорците. На почукването ми се обади една старица, даде ми глътка вода и заприказва. Жадна, болна за разговор, тя почна да разправя за роднините си, за приятелките си, за

това, че не могла да свикне с тоя край. Не била оттук и се чувствувала зле. Родината ѝ била страна на млякото и меда, там имало маймуни, слонова кост и петли. Гласът ѝ звънтеше и в него долавях страха, че отида ли си, тишината отново ще се върне. Разбрах, че се бои от тия места и нещо повече — че и мен ме е страх. Признавам, не ми се щеше нощта да ме сварва тук.

Едва ли не полетях, бързах да се махна от този нечовешки свят. Но късният следобед промени всичко. Слънцето падна ниско, стръмните хълмове и дълбоките ждрела, скалите и изваяните върхове загубиха своя обгорял и ужасяващ вид и заблестяха в жълто и наситено кафяво, в хиляди оттенъци на червеното и сребристосивото, прорязани от катраненочерни ивици. Беше тъй красиво, че спрях до шубраците на смачкани и разкривени от вятъра кедри и смрики. Бях пленен от багрите и очарован от чистотата на светлината. Планинските очертания тъмнееха, изрязани върху залеза, а на изток, там, дето светлината безпрепятствено струеше в полегати лъчи, необикновенният пейзаж крещеше от цветове. Нощта, далеч не страшна, стана невъобразимо хубава — звездите бяха ниско и тяхната светлина изпълваше безлунното небе със сребърно сияние. Леденият въздух просто режеше ноздрите. Сбрах наръч сухи кедрови клони и ей тъй, за удоволствие, запалих малък огън — исках да усетя аромата на горящо дърво и да чуя припряното пращане на клоните. Огънят ме обви в купол от жълта светлина, наблизко чух кукумявка и лай на койоти — не вой, а лай, на пресекулки. Това бе едно от малкото места, където нощта бе по-дружелюбна от деня. Сега вече ми стана ясно защо хората се връщат в Злите полета.

Преди да заспя, разтворих картата на леглото. Бийч не бе далеч оттук — там свършваше Северна Дакота. И оттам започваше Монтана, където не бях стъпвал никога през живота си.

Нощта бе много студена. След като Чарли изпълни задълженията си, изяде сухара и изпи обичайния галон вода и най-после се сви на мястото си под масата, измъкнах одеяло и го покрих — навън остана да се подава само носът му. Той въздъхна, сгуши се и гръмко измърка от удоволствие. А аз си мислех как всяко обобщение, направено по време на пътуването, се опровергава от следващото. През нощта Злите полета се бяха превърнали в Добри полета. Не мога да обясня защо. Тъй беше.

Следващият епизод от пътешествието ми беше любовна история. Влюбен съм в Монтана. От другите щати се възхищавам, уважавам ги, към някои съм дори сантиментален, но Монтана обикнах и както става, когато човек е влюбен, не съм в състояние да анализирам тази любов. Като малък на едно училищно представление бях запленил от виолетовото сияние, което се излъчваше от Царицата на земното кълбо. Баща ми поиска да узнае защо, а аз го взех за луд — нима не виждаше защо! Сега, естествено, зная — тя беше момиченце с миши коси, луничаво носле, изподраскани колена, с пискливо като на прилеп гласче и любещата нежност на гуцер, но на времето изпълваше и света, и мен със светлина.

Монтана (сравних ги на ум) беше като разточителство на величието. Мащабите ѝ бяха огромни, но не потискащи. Земята богата, покрита с трева и багри, а планините... точно такива планини бих издигнал и аз, ако някой ми възложеше това. Монтана е тъкмо представата, която малчуганът получава за Тексас, ако слуша тексасци да говорят за родния си щат.<sup>[1]</sup> Тук за пръв път чух определено местно наречие, още незасегнато от телевизията, реч топла и бавна. Бяската гоненица на Америка в Монтана беше непозната. Хората тук не се страхуваха от сенките си, нямаше нищо подобно на дружеството *Джон Бърч*<sup>[2]</sup>. Спокойствието на планините и на заоблените пасбища бе завладяла и душите на хората. Минаването ми през щата съвпадна с тукашния ловен сезон. Мъжете, с които разговарях, явно не бяха обхванати от сезонната лудост да избиват, а просто диреха месо за ядене. Може би се обажда пак любовта ми, но трябва да кажа, че тук градовете бяха места за живеене, а не кошери от неврастеници. Хората имаха време да прекъсват за малко работата си и да се отдават на изчезващото изкуство — добросъседството.

Сега вече не фучах из градовете само и само по-скоро да ги отмина. За да оставам по-задълго, решавах, че трябва да купя било шапка (в Билингз), било жилетка (в Ливингстън), било пушка *Ремингтън*, каквато не ми трябваше (в Бът) — взех я на вехто, ала в



чудесно състояние. После купих телескопичен мерник, почаках да го монтират на пушката и в това време се запознах с всички в магазина, плюс купувачите, които *влизаха и излизаха*. Както беше стегната в менгеме, със свален приклад, прицелихме пушката към един комин на три преки разстояние; по-късно, когато почнах да я употребявам, се уверих, че мерникът е бил отлично нагласен. Кажих-речи цялата ми сутрин хвъркна около пушката, но нямах нищо против, защото не ми се тръгваше. Убедих се, че както винаги, за любовта няма думи. Монтана ме омагьоса. С величие и с топлина. Ако Монтана беше край море или ако можех да живея далеч от морето, незабавно бих се пренесъл тук и бих поискал разрешение да остана. От всички щати Монтана си остана моя любимка, моя обич.

При Къстър се отбихме на юг да отдадем почит на генерал Къстър<sup>[3]</sup> и Седящия бик<sup>[4]</sup>, прославили се от битката при Литъл Биг Хорн. Не вярвам да има американец, който да не носи в паметта си картината на Ремингтън<sup>[5]</sup>, изобразяваща последната отбрана на средната колона от Седма кавалерийска дивизия. Свалих шапка за смелите мъже, Чарли ги поздрави по своя обичай, но, стори ми се, извърши това с много голямо уважение.

Цяла Източна Монтана и западните краища на двете Дакоти са известни всекиму като земя на индианците. Спомените от ония времена не са и много стари. Преди няколко години мой съсед беше Чарлз Ърскин Скот Ууд, който написа „Небесни разговори“. Когато се запознахме, беше вече много стар, но като младо лейтенантче, току-що завършило военната академия, бил изпратен във войските на генерал Майлз<sup>[6]</sup> и участвувал в кампанията срещу главатаря Джоузеф<sup>[7]</sup>. Той всичко помнеше — много ясно и с много печал. От него знаех, че битката представлявала едно от най-достоините и храбри отстъпления в историята.

Джоузеф и племето му — Пробитите носове — заедно с жените и децата, с кучетата и всичката покъщнина отстъпвали под ожесточения огън повече от хиляда мили, като се мъчели да преминат в Канада. Ууд разправяше, че продължавали отбраната на всяка стъпка, докато най-сетне били обградени от кавалерията на генерал Майлз и в по-голямата си част избити. Това, признаваше Ууд, била най-тъжната му военна операция. Бойните качества на Пробитите носове спечелили възхищението му. „Ако не бяха със семействата си, казваше той,

никога нямаше да ги настигнем. И ако бяхме с равни сили в хора и оръжие, никога нямаше да ги избием. Мъже, истински мъже!“

---

[1] Ирония по адрес на тексасците, които смятат щата си за единствен по рода си в целите САЩ. — Б.пр. ↑

[2] Джон Бърч, „бърчизъм“ — съвременно ултрадясно профашистко движение в САЩ. — Б.пр. ↑

[3] Генерал Къстър (1839–1876), известен пълководец от Гражданската война и експедициите срещу индианците. — Б.пр. ↑

[4] Седящият Бик (1834–1890) — главатар на Сиуксите, съсича Къстър и разбива армията му при Литъл Биг Хорн (25.6.1876). — Б.пр. ↑

[5] Фредерик Ремингтън (1861–1909) — американски художник. — Б.пр. ↑

[6] Нелсън Майлз (1839–1925) — американски генерал, водил жестоки военни действия против индианците. — Б.пр. ↑

[7] Главатарят Джоузеф (Хинматон Ялактит) — (1840–1904) — главатар на Пробитите носове (индианско племе), сразен и пленен от Майлз. — Б.пр. ↑

Трябва да призная, че не обръщах особено внимание на националните паркове. Много от тях не познавам. Може би тъкмо затова в тях се намира неповторимото, грандиозното, смайващото — най-големият водопад, най-дълбокият каньон, най-високата скала, най-необикновеното творение на човека или природата. Предпочитам да разглеждам снимките на Бради<sup>[1]</sup>, отколкото да се дивя от Ръшмор. Ние имаме обичая да изтъкваме и величаем чудноватостите на своята нация и цивилизация. Йелоустоуновият парк не е по-представителен за Америка от Дисниланд<sup>[2]</sup>.

Така разсъждавах по начало, но кой знае защо, нещо ме накара рязко да променя посоката на юг и да прекося една щатска граница, за да надникна в Йелоустоун. Може би ме тласкаше страхът от съседите. Щяха да разправят: „Бил си толкова близо до Йелоустоун и не си отишъл? Ти си луд!“ А може би причината бе традиционната американска жажда да се скита. Човек пътува не толкова да види нещо, колкото да разказва след това. Но независимо от причините, доволен съм, че отидох, защото иначе никога нямаше да разбера една подробност около Чарли.

Един от пазачите на парка, приятен на вид мъж, ме спря на входа и рече:

— Ами кучето? Може да влезе, но само ако е вързано с каишка.

— Защо? — попитах аз.

— Заради мечките.

— Сър — почнах аз, — това куче е единствено по рода си. Не признава силата на зъбите. Уважава правото на котките да бъдат котки, макар че не ги зачита. На гъсеницата път прави. От всичко най-много се бои да не го накараш да гони заек. Куче на спокойствието и мира, това е! Според мен най-голямата заплаха за вашите мечки е, че Чарли няма да им обърне внимание.

Младият мъж се засмя:

— Мен за мечките много не ме е страх. Работата е там, че не могат да понасят кучета. Току-виж някоя показала предразсъдъците си

с един удар по брадата и край на кучето!

— Ще го заключа във фургона. Обещавам ви, Чарли няма да причини никакви смутове в мечешкия свят, а и аз, каквато съм мечка, едва ли ще ги разтревожа.

— Само ви предупреждавам — рече човекът. — Не се съмнявам в добрите намерения на кучето ви. Но мечките не са от най-кротките. Не оставяйте никъде храна. Не само крадат, ами се отнасят критично към всеки, който се опита да ги превъзпитава. С една дума, не вярвайте на приятните им физиономии, за да не ви разкъсат. И не пущайте кучето да скита! С мечките спор не бива!

Впуснахме се в този кът на чудесата, където природата беше полудяла. Ако щете вярвайте на това, което се случи. Мога да го докажа само, ако ми дадете мечка.

Не по-малко на миля от входа на парка край пътя забелязах мечка — тя тръгна към нас, сякаш искаше да ме повали на земята. В този миг Чарли стана неузнаваем. Бясно изрева. Муцуната му пламна и оголи развалените от кучешките сухари зъби. Той изсипа цял поток оскърбления по адрес на мечката, а тя, като го чу, се вдигна на задните си крака и, стори ми се, щеше да смачка „Росинант“. Изгубил ума и дума, затворих стъклата на прозорците, бързо свих вляво, блъснах животното и дадох газ, а Чарли продължи да беснее до мен и в подробности ми показва какво би сторил на мечката, ако го бях пуснал вън. Никога в живота си не бях изпитвал такава изненада. Доколкото знаех, Чарли нямаше никаква представа от мечка и винаги досега бе показвал неимоверна търпимост към всички живи същества. На всичко отгоре Чарли бе страхливец — страхът бе тъй дълбоко залегнал в душата му, че си бе изработил и метод да го прикрива. А сега с всичко даваше да се разбере, че иска да излезе и да усмърти звяр, който го превъзхожда по килограми хиляда към едно. Нищо не разбирах.

Малко по-нататък се показаха още две мечки. Ефектът беше двойно по-силен. Чарли бе обзет от маниакален пристъп. Нахвърли се отгоре ми, ругаеше и ръмжеше, джавкаше и ревеше. Не знаех, че може да ръмжи. Откъде ли се беше научил? Мечки имаше колкото щете и пътят се превърна в един малък кошмар. За първи път в живота си Чарли се противопоставяше на разума и дори отказа да му сложа усмирителна щипка на ухото. Беше див убиец, който жадува кръвта на своя неприятел. Досега не бе имал неприятели. На едно място, където

мечки не се виждаха, отворих кабината, хванах Чарли за гerdана и го заключих отзад, във фургона. Но и това не помогна. При следващата среща с мечка той скочи на масата, дращеше по прозорците и се стремеше да излезе навън. Чувах как консервите ми падат в бурята на беса му. Мечките чисто и просто предизвикаха появата на второто „аз“ у Чарли. Защо стана тъй? Не беше ли това някакъв първобитен спомен от времето, когато Чарли е бил вълк? Познавам го добре — сегиз-тогиз ще се възгордее, но това бяха чисти блъфове. Кълна се, този път Чарли не лъжеше. Сигурен съм, че ако не беше затворен, би се спуснал срещу всяка срещната мечка в борба на живот или смърт.

Гледката беше потресаеща, все едно че гледаш как полудява стар приятел. Никакви природни чудеса, никакви отвесни чукари и пенещи се води, никакви гейзери — нищо не беше в състояние да откъсне вниманието ми от ада, който се разиграваше около мен. След петата среща с мечка се отказах, обърнах „Росинант“ и се върнах. Не смея да си помисля какво би станало, ако бяхме останали да ноцуваме и гозбата ми привлечеше мечките на парка. На изхода пазачът ме спря.

— Малко стояхте. Къде е кучето?

— Отзад, заключено. Дължа ви извинение. Тоя пес имал сърце и душа на боримечка, а аз да не знам. До днес се зъбеше само на недопечени пържоли.

— Става — рече той, — и това става. Затуй ви предупредих.

Върнах се по същия път и дори не пожелах да ноцувам наблизко, от страх да не би наоколо да се разхождат незарегистрирани от парковата управа мечки. Нощта прекарахме в един красив автостан край Ливингстън. Вечерях в ресторант и след като се опънах в креслото, стъпил с боси къпани крака върху килима на червени рози, загледах се в Чарли. Беше смутен. В погледа му светкаше далечно пламъче, но без съмнение емоционално бе разсипан. Поразително приличаше на човек, който се съвзема след продължително и упорито пиянство — изхабен, изчерпан, без капка сила. Не можа да яде, отказа вечерната разходка й щом се прибрахме, се строполи на пода и заспа. През нощта го чух да скимти и лае и когато запалих лампата, видях, че краката му се движат, сякаш тича, цялото му тяло се тресеше, а очите му бяха широко отворени — мечката бе дошла на сън. Събудих го и му дадох вода. Този път заспа и до сутринта не мръдна. Умората му

личеше и на другия ден. Чудно, защо мислим, че разсъдъкът и чувствата на животните са проста работа.

---

[1] Матю Бради (1823–1896) — фотограф, заснел сцени от действията на Федеративната армия (1861–1865). — Б.пр. ↑

[2] Дисниланд — „Земята на Дисни“ — парк за развлечения в Анахайм, Калифорния, създаден от Уолт Дисни. — Б.пр. ↑

Помня, като малък бях чел и слушал за „Великата стена“; поразил ме това славно име, това звукосъчетание, достойно за гранитния гръбнак на континента. В представите си виждах отвесни грамади, извисили се до облаците, нещо като Великата китайска стена, само че създадена от природата. Скалистите планини са твърде големи, твърде дълги и твърде представителни, за да бъдат внушителни. В Монтана, където се върнах да продължа пътя, те се издигат постепенно и ако не беше надписът, никога нямаше да разбера, че съм ги прекосил. Височината не изглеждаше голяма. Преподобна я и когато забелязах надписа, се върнах назад, спрях, слязох и седнах, обкравил билото. Застанал с лице на юг, неочаквано изпитах странното чувство, че дъждът, който пада от дясната ми страна, се излива в Тихия океан, а дъждът отляво, след като измине безброй мили, в края на краищата стига до Атлантика. Мястото съвсем не правеше кой знае какво впечатление, за да оправдае този странен ефект.

Невъзможно е да се намираш тук, без да си спомниш първите, които са преминали този гръбнак — френските изследователи Луи и Кларк. Сега прелитаме континента за пет часа, прекосяваме го с автомобил за една седмица, скитаме се из него месец-два, както правех аз. А Луи, Кларк и тяхната експедиция тръгнали от Сент Луис в 1804 година и се върнали в 1806. И ако сега от време на време се мислим за мъже, не трябва да забравяме, че в онези две години и половина издивата и непознатата страна до Тихия океан и обратно загинало само един мъж и само един се отказал. Сега се поболяваме, ако сутрин млекарят закъснее, и едва ли не умираме от сърце, ако се случи работниците по асансьорите да обявят стачка. А какво са си мислели ония мъже, пред които се е разкривал един истински нов свят? Или предвиждането им е било толкова бавно, че впечатленията са избледнявали? Не мога да повярвам, че не са останали поразени. Положително техният доклад до правителството представлява сериозен и вълнуващ документ. Но те не са били смутени. Защото са разбрали това, което са намерили.

Преминах северния израстък на Айдахо през истински планини, които се издигаха право нагоре, осеяни с борови гори и дълбоки снегове. Радиото ми замлъкна — помислих, че се е повредило, но се оказа, че високите била са ме откъснали от радиовълните. Започна да вали сняг, но щастие то и този път ми се усмихна — снегът беше мокър и нетраен. Въздухът тук беше по-мек, отколкото от другата страна на „Великата стена“, и аз като че си припомних, че топлият въздух, който прониква далеч навътре в континента, идва чак от Япония. Храстите бяха почти непроходими и яркозелени, навсякъде шумяха води. По пътищата не срещнах никого, ако не се смятат ловните дружини червеношапковци с жълти якета, по капациите на автомобилните им мотори имаше изрисувани елени и лосове. Тук-таме по главоломните рътове видях накацали хижи, но и те не бяха много.

Трябваше често да спирам заради Чарли. Ставаше му все по-трудно да освобождава събраните в себе си течности. Понякога това го измъчваше и винаги се съпровождаше от пълна обърканост. Представете си — такъв пес, с такава енергия, с безупречни маниери, възпитан в добрия тон, на последно място с такава царственост! Не само че го болеше, но накърняваше самочувствието му! Спирах встрани от пътя, пусках го да скита и тактично се обръщах с гръб.

И тъй, докато го чаках и се правех, че разглеждам растенията и поточетата, се помъчих да възстановя пътуването си като нещо цяло, а не като поредица от инциденти. Къде бях сгрешил? Вървеше ли всичко тъй, както го исках? Преди да тръгна, много от моите приятели ме инструктираха, напътиха и подготвиха. Един от тях, широко известен и почитан журналист, бе обикалял страната с президентските кандидати и като се видяхме, ми се стори унил — той обичаше отечеството си, ала бе доловил в него някаква болест. Мога да добавя още, че е напълно честен човек.

— Ако някъде видиш човек куражлия, запомни къде е било! — каза ми той. — Искам да го намеря. Защото никъде не видях друго, освен страх и егоизъм. Нали сме уж страна на гиганти! Къде са те? Нима можеш да защитаващ родната си страна с дирекционните съвети на компаниите? За това се искат хора. А къде са те?

— Все трябва да са някъде — казах аз.

— Добре де, я се помъчи да ми изкопаеш някой! От такива имаме нужда. Кълна се в бога, че единствените смели хора у нас са



негрите. Имай предвид, че признавам техния героизъм. Но ти ми намери десет бели, здрави американци, които не се страхуват да имат свои убеждения и свои идеи, и аз ще имам ядрото на цяла една армия.

Очевидната му тревога в това отношение ми направи силно впечатление и по целия път слушах и се отглежах. И, наистина, много убеждения не срещнах. Видях само две мъжествени сбивания с голи юмруци и патетична неточност в ударите, но и двете бяха за някаква жена.

Чарли се върна, извинявайки се, че се е забавил повече от необходимото. Искаше ми се да му помогна, но той държеше да страда сам. Спомних си, че моят приятел беше казал и друго:

— Едно време имаше една стока, на която много залагахме. Тя се наричаше Народ. Разбери къде се е дянал този народ! Нямам предвид хората, дето употребяват новите пасти за зъби и се пукат откъм гърба, ако не си купят нова кола, нито преуспелите, но вече с болни сърца. Те може и въобще да не са съществували. Ако някога е ставало дума за народ, това са ония хора, за които се говори в Декларацията на независимостта, за които говори Линкълн. Помисли, познавам малко такива, съвсем малко.

Помня, че отговорих:

— Може би Народ във всички случаи наричаме ония, живели едно поколение преди нас?

Чарли се беше вдървил. Помогнах му да се качи в кабината и продължихме нагоре. По шосето забръска ситен сух снежец като бял прах. Вечерта падна рано. Спрях за бензин точно под билото на някакъв проход, сред сглобяеми дървени хижички, представляващи квадратни сандъчета с остри покриви, врата, прозорец и без никакъв намек за градинка или чакълеста пътека. Малкият смесен магазин с гостилница зад бензиновата помпа беше най-безличният от всички, които бях виждал. Сините фирми на ресторантчето бяха стари, богато запълнени с автографите на мухите от много минали лета. „Пандишпан, какъвто би направила мама, ако знаеше да готви“, „Не надничаме в гърлата ви и вие не надничайте в кухнята ни!“, „Не се приемат чекове без отпечатък от пръстите“ и др. — все старите и стандартни надписи. Храната тук не беше обвита в целофан.

При бензиновата помпа нямаше жив човек. Влязох в гостилницата. От задната стаичка, може би кухнята, долиташе

гльчката на кавга — някакъв нисък и един висок мъжки глас си разменяха остроти.

— Има ли тук хора? — извиках аз и гласовете млъкнаха. На вратата се показа набит, все още разгневен от спречкването мъжага.

— Искате ли нещо?

— Бензин. Но ако имате стая, може и да преспя.

— Изберете си. Тук няма жива душа.

— Ще мога ли да се окъпя?

— Ще ви дам ведро гореща вода. Зимно време струва два долара.

— Добре. А нещо за ядене?

— Печена шунка, зелен фасул и сладолед.

— Окей. Имам и куче.

— Тук всичко може. Хижите са отворени. Изберете си. И ако имате нужда от нещо, извикайте!

Без да е полагано каквото и да било усилие, хижите бяха неприветливи, грозни. Леглото беше хлътноло, стените — мръсножълти, пердетата — като бельо на разпуснатата жена. В стаята тегнеше смесената миризма на мишки и влага, на плесен и стар, отдавнашен прахоляк. Но чаршафите бяха чисти и краткото проветряване прогони спомена за предишните обитатели. От тавана висеше гола крушка, а стаята се отопляваше от петролна печка.

На вратата се похлопа и при мен влезе младо момче на около двайсет години, навлякло сини панталони от трико, двуцветни обуца, риза със знака на някакво училище в Спокейн и шалче на точки. Черната му блестяща коса представляваше шедьовър на фризьорското изкуство — горната ѝ част бе обърната назад, а върху нея се кръстосваха дългите странични кичури, които покриваха и ушите. След чудовището от гостилницата този бе истинска изненада.

— Ето ви горещата вода — рече той. Познах гласа на другия кавгаджия. Вратата бе останала отворена и забелязах, че погледът му се плъзна към „Росинант“ и се задържа върху табелата с номера.

— Ама вие наистина ли сте от Ню Йорк?

— Аха.

— Ще ми се да ида някой ден.

— А там всеки иска да дойде тук.

— За какъв дявол? Тук няма нищо. Да изгниеш!

— Ако е до изгниване, можеш да изгниеш навсякъде.

— Искам да кажа, тук нямаш възможност да се издигнеш.  
— А ти какъв искаш да станеш?  
— Тук няма ни театър, ни музика, няма с кого да разговаряш. Не можеш и стари списания да получаваш. Трябва да се абонираш.  
— Но нали четеш *Ню Йоркър*?  
— Как познахте? Абониран съм.  
— И *Тайм*?  
— Разбира се.  
— Тогаз не ти трябва никъде да ходиш.  
— Какво казахте?  
— Казах, че тъй имаш целия свят под ръка. Света на модата, на изкуството, света на мисълта — всичко ти е в задния двор. Отидеш ли в Ню Йорк, всичко ще ти се обърка.  
— Човек иска сам да види — каза той. Той го каза, не аз, кълна се!  
— Оня баща ли ти е?  
— Да. Но съм като сирак. Дай му риболов, пушки и пиене!  
— А ти какво искаш?  
— Искам да напредна. Сега съм на двайсет. Нали трябва да мисля за бъдещето си? Ето го, пак вика по мене. Все вика. С нас ли ще вечеряте?  
— Естествено.  
Окъпах се бавно в емайлiranото ведро. За миг ми се дощя да си извадя градски дрехи, та да смая момчето, но се отказах и нахлузих чисти жълтеникави панталони и плетена риза.  
Лицето на набития стопанин беше зачервено като зряла малина. Посрещна ме с издадената си челюст.  
— Малко са ми на мен грижите, ами и вие сега — от Ню Йорк!  
— Какво лошо в това?  
— За мен много. Едва го успокоих тоя и сега вие му набутахте нови фитили.  
— Нищо хубаво не съм казал за Ню Йорк.  
— Не сте, ама идвате оттам и главата му пак се разбърква. И каква, дявол го взел, е ползата? И тук за нищо не го бива. Елате отзад, ще ядем заедно.  
Това „отзад“ беше и кухня, и склад, и мазе, и трапезария. Кушетката, покрита с войнишки одеяла, го правеше и спалня. От

грамадната готическа печка за дърва долиташе пукане и тихо пърпорене. Щяхме да се храним на четвъртита маса, застлана с бяла, нарязана с нож мушама. Момчето-пленник пълнеше паници с врящ фасул и сланина.

— Ще може ли да ми дадете лампа за четене?

— Къде ти! Щом си легнем, спирам генератора. Но мога да ви дам газена лампа. По-живо! Отвори фурната, има свинско печено!

Намусено, момчето безшумно ни сервира.

Мъжагата с червеното лице заговори:

— Мислех си, ще свърши гимназия и толкоз! Ама Роби — не! Взе, че се записа във вечерни курсове, чувате ли? Не в гимназия! И си е платил. Кой го знае отде е намерил пари!

— Амбициозно момче.

— Вятър амбициозен! Знаете ли за какво са тия курсове? По фризьорство! Женски работи! Ясно ли ви е защо се ядосвам?

Роби се обърна и спря да реже месото. Хванал здраво тънкия нож в дясната ръка, той изпитателно ме погледна, за да види презрението, което очакваше.

С мъка запазих сериозен, замислен и уж безучастен израз. Погладих брада, което, както казват, означавало дълбоки разсъждения, и рекох:

— Каквото и да кажа, единият от вас ще реши, че не съм прав. Хванахте ме натясно.

Таткото пое дълбоко дъх и изпусна една дълга въздишка.

— Ей богу, така е — рече той, закиска се и напрежението в стаята се изпари.

Роби донесе чиниите със свинското и ми се усмихна както си въобразих, с благодарност.

— И тъй сме с открити карти — каза таткото, — ами я ми кажете какво мислите вие за тая фризьорско разкрасителна история?

— Моето мнение едва ли ще ви допадне.

— Кажете, да чуем.

— Добре, но ще се налапам набързо, че не се знае дали няма да ме изгоните. — Изядох фасула и част от свинското и чак тогава продължих: — Там е работата, че на тая тема и аз много съм мислил. Познавам доста жени и момичета — на всякаква възраст, всякакви, тънки, дебели — една с една не си приличат, освен по едно, по

фризьора. И тежкото ми мнение е, че фризьорът е най-влиятелният човек в обществото.

— Вие се шегувате!

— Не се шегувам. Този въпрос ме е занимавал. Отидат ли на фризьор, а те до една ходят, ако имат възможност, жените се променят. Чувствуват се по-сигурни, по-спокойни. Вече нямат за какво да се правят на такива или онакива. Фризьорът познава каква им е кожата, макар че е наплескана с пудри, знае на колко са години. Ето защо жените поверяват на фризьорите неща, които не биха казали и на проповедника, не крият ония подробности, които биха се помъчили да спестят пред лекаря.

— Бре, не думайте!

— Честна дума! Само с това се занимавам. И щом жените поверят личния си живот в ръцете на фризьора, той придобива авторитет, какъвто малцина мъже могат да имат. Чувал съм да цитират фризьорите и в литературата, и в изкуството, и в политиката, и в икономиката, къде ли не!

— Сигурен съм, че се шегувате, ама добре го правите.

— Казвам ви това, без да се смея. Разберете, умният, амбициозният фризьор притежава сила, за каквато повечето мъже не могат и да сънуват.

— Боже мой! Чуваш ли, Роби? Това известно ли ти е?

— Някои работи. В нашия курс учим и психология.

— Никога не съм се замислял — рече таткото. — Ей, вие, да пийнем, а?

— Благодаря. Тази вечер не! Кучето ми не е добре. Ще тръгна рано, искам да намеря ветеринарен лекар.

— Вижте какво, Роби ще ви намери някаква лампа. Ще оставя генератора. А закуска ще искате ли?

— Няма нужда. Ставам рано.

Когато се върнах в хижичката, след като бях сторил всичко да помогна на Чарли, видях Роби да привързва нощна лампа о железната табла на леглото ми.

— Не знам дали вярвате на всичко, което казахте — рече той, — но ми подадохте ръка.

— Как да ти кажа, струва ми се, че повечето е вярно. И ако е тъй, то ти придава голяма тежест, нали, Роби?

— Разбира се! — тържествено каза той.

Нощта ми бе неспокойна. Бях наел хижа, която не беше достатъчно удобна като моята собствена, с която пътувах, че на всичко отгоре се бях наврял и в неща, които не са моя работа. И макар че хората рядко се вслушват в съвета на другите, освен ако не са решили да постъпят именно тъй, съществувахе малката възможност със своя фризьорски ентузиазъм да съм помогнал тук за прогонването на един кошмар.

Беше полунощ, когато Чарли ме събуди с тихо, виновно скимтене. И понеже Чарли не е от скимтящите, веднага се надигнах. Не беше добре — стомахът му подут, а муцуната и ушите горяха в огън. Изведох го вън, но пак не успя да се облекчи.

Съжалявах, че нямам никакво понятие от ветеринарна медицина. Болното животно те кара да се чувствуваш безпомощен. Не може да обясни какво му е, да каже симптомите и макар че не би излъгало — да се отдаде на удоволствието на хипохондрията. Не искам да кажа, че животното не би се присторило. Дори Чарли, който е по кучешки честен, дори той почва да накуцва, когато го оскърбиш. Защо не седне някой да напише една хубава, изчерпателна книга за болестите и лечението на домашните кучета? Да можех, сам щях да напиша!

Тогавя си спомних, че налягането на течността причинява мускулно напрежение, което от своя страна усилва налягането. Следователно първата задача трябваше да бъде отпускането на мускулите. Моята аптечка не беше пригодена за обща медицина, обаче имах туба Секонал, приспивателно, от което беше останала капсула и половина. Но колко да му дам? Точно тук можеше да помогне наръчникът. Напъхах половин капсулка зад езика на Чарли, да не я изплюе, улових главата му и почнах да го масажирам по гърлото. После го сложих на леглото и го покрих. Мина цял час, но в състоянието му не настъпи промяна. Дадох му още половин капсула. Мислех, че спрямо теглото му дозировката ще се окаже прекомерно голяма, но Чарли очевидно имаше неподозирана издръжливост. Едва след три четвърти час дишането му се успокои и той заспа. Трябва и аз да съм задрямал. Стреснах се от падането му на пода. Краката му се подвиха под корема. Изправи се, препъна се, залитна, но пак се изправи. Отворих вратата и го пуснах да излезе. Лечението помогна, само не можах да разбера къде в това кучешко тяло се бе събрала

толкова вода. Най-после, едва довякъл се обратно, Чарли се катурна на килимчето и моментално се унесе в сън. Беше тъй изтощен, че сега ме хвана страх за дозата. Но температурата бе спаднала, дишането — нормализирано, а пулсът — силен и равномерен. Сънят ми беше тежък. На утрото установих, че Чарли не се е помръднал от мястото си. Събудих го — щом ме позна, веднага се развесели. Усмихна се, прозина се и пак заспа.

Пренесох го на ръце до кабината и препуснах презглава за Спокейн. Сега не помня нищо от пътя. Още в покрайнините на града поисках телефонен указател и потърсих ветеринар, помолих да ме упътят и връхлетях с Чарли в кабинета на някаква лечебница. Няма да споменавам името на доктора, но в негово лице видях още една причина, налагаща написването на книга за болестите на кучетата. Ако не поостарял, докторът поне не си даваше много труд. Имам ли право да твърдя, че беше махмурлия? Той подигна с разтреперана ръка устната на Чарли, обърна единия му клепач и попита с пълно безразличие:

— Какво му е?

— Нали затуй съм дошъл, да узная.

— Малко е замаяно. Дърто куче. Може и удар да е получило.

— Беше му се подул мехурът. А ако е замаян, то е, защото му дадох капсула и половина Секонал.

— Защо?

— Да се поотпусне.

— Е, нали се е отпуснал?

— А дозата не е ли голяма?

— Отде да знам.

— Добре де, вие колко бихте дали?

— Не бих му дал.

— Чакайте да се разберем! Какво му е?

— Сигурно настинка.

— От това подува ли се мехурът?

— Ако е било настинка, да, сър.

— Вижте, аз пътувам. Искам по-точна диагноза.

— Какво да ви кажа — изсумтя оня, — дърто куче. Като одъртеят, боледуват. Това е.

Изглежда неспокойната нощ ме бе направила сприхав:

— И с дъртите мъже става същото — изсъсках аз, — ама това не им пречи да се грижат за себе си. — Този път той ме разбра.

— Ще ви дам нещо да му се прочистят бъбреците. Настинка.

Взех хапчетата, платих и дим да ме няма. Не че лекарят не обичаше животните. Той не обичаше себе си, а в такъв случай човек обикновено се стреми да пренесе тази омраза върху другите. Нали в противен случай би трябвало да си признаеш, че се презираш!

Не мога да търпя и ония самозвани кучелюбци, които трупат собственото си отчаяние на камара и принуждават кучето им да я мъкне насам-натам. Разговарят със зрелите и разумни животни като с бебета и им приписват своя собствен неуравновесен характер, докато накрая кучетата загубят индивидуалността си. Такива хора, както подозирам, си въобразяват, че са мили и нежни, ала могат тъй продължително и системно да тероризират слабохарактерното животно, че лишавайки го от естествените му стремежи, го превръщат в един затлъстял, астматичен и рунтав вързоп от неврози. Чарли отбягва всеки непознат, който го заговаря с галени думи. Чарли не е човек, а куче и харесва това. Той разбира, че е първокласно куче, и няма никакво желание да го считат за второстепенно човешко същество. Когато алкохолизиращият ветеринар го докосна с несигурната си и неспособна ръка, в очите на Чарли забелязах едва прикрито презрение. Позна го що за човек е, а май че и докторът разбра това. Кой знае, може би в това се крие обяснението за лошото му настроение. Сигурно е доста неприятно да съзнаваш, че пациентите ти нямат никакво доверие в теб.

След Спокейн премина и опасността от ранните снегове. Въздухът беше друг, подсладен от могъщия дъх на Пасифика. Времето, за което дойдох от Чикаго, беше кратко, но грамадните разстояния и разнообразието на пейзажа, многото инциденти и срещи по пътя го бяха удължили до непоносимост. Не е вярно, че безметежното минало се запомняло по-добре. Напротив, ако ги няма крайъгълните камъни на събитията, човек не би могъл да възстанови миналото. Безметежността унищожава времето.

Тихият океан е моят роден океан. Той бе първото море, което видях, израснах край него, събирах по бреговете му морски животинки. Познавам всичките му настроения, всичките му багри, цялата му природа. Затова усетих първия му полъх още дълбоко в



сушата. Когато човек дълго е бил по море, дъхът на сушата го посреща далеч преди брега. Същото е и когато човек дълго е бил на суша. Стори ми се, че усетих миризмата на морските скали, на водораслите, възбудата на кипящата морска вода, острия дъх на йод и тънкия аромат на изхвърлените мидени черупки. Това далечно ухание идва тъй незабелязано, че всъщност човек не го усеща съзнателно; обзема те по-скоро вълнение, причинено сякаш от електрически шок, нещо като несдържана радост. Впуснах се по пътищата на щата Вашингтон, закопнял за морето като прелетна птичка.

Спомнях си пищните и живописни източни краища на Вашингтон, помнех благородната река Колумбия, до която бяха стигнали Луи и Кларк. И като се махнат язовирите и далекопроводите, които по-рано не съществуваха, всичко си беше такава, каквото го виждах в спомените си. Едва когато приближих Сиатъл, усетих и невероятната промяна.

Бях чел за бурното нарастване на населението по Западния бряг, но под Западен бряг повечето хора разбират Калифорния. Хората се тълпяха в градовете, градовете удвояваха и утрояваха броя на жителите си, а финансовите инспектори пъшкаха под тежестта на проектосметните документации и необходимостта от грижи за грамадната нова вълна от бедняци. За първи път се сблъсках с това явление тук, във Вашингтон. Спомням си Сиатъл като град, застроен на хълмове покрай неповторимо пристанище, като малък град с много въздух, дървета и градини. Но той вече не е такъв. Върховете на хълмовете са очистени от всякакви дървета, за да се отвори място за зайците на новото време. Притеснената земя се прорязва от широки, ледникоподобни супершосета от по осем платна. Този Сиатъл нямаше нищо общо с оня от миналото. Превозните средства се тълпяха със смъртоносна съсредоточеност. Още в предградията на града отлично разбрах, че ще загубя пътя. Покрай едновременните, обрасли с къпини селски пътища, сега се издигаха високи телени огради и километрични фабрики, а жълтият дим на прогреса тегнеше отгоре, хванал се гуша за гуша с морските ветрове, които искаха да го прогонят.

Може би ще си помислите, че плача за старото време — нещо свойствено на старците, или пък че се опълчвам срещу промяната, което е характерно за богатите и глупавите. Не. Този Сиатъл не беше промененият стар град, а нещо съвсем ново. Да ме бяха пуснали в

него, никога не бих могъл да кажа къде се намирам. Навсякъде бясно развитие, ракоподобен растеж. Булдозери разораваха зелените гори и трупаха ненужното на клади, да бъде изгорено. Старите кофражи, в които са изливали бетона, се издигаха на купища от сиви стени. Защо напредъкът прилича толкова много на разрушение?

На следния ден отидох в старата част на Сиатъл — тук, върху корита от издълбан лед, в красиви редици се мъдреха риби, раци и скариди, а измитият зеленчук на сергиите покрай брега бе подреден в цветни фигури. Пих сок от миди, ядох лют миш-маш от раци. Промяната не беше много голяма. Беше само по-многолюдно и по-шумно, отколкото преди двайсет години. Така стигнах до едно обобщение за развитието на американските градове. Когато градът почне да расте и да се разпростира встрани, центърът, който едно време е бил неговата слава, в известен смисъл се предоставя на времето. Сградите потъмняват и заприличват на полусрутени. Наемите падат и в старите къщи се нанасят по-бедните. Мястото на едновременните цъфтящи предприятия се заема от дребни търговци. Центърът е все още твърде поносим, за да бъде разрушен, и твърде старомоден, за да е все още търсен. Цялата енергия се пренася в покрайнините, при новите строежи и универсалните магазини вън от границите на града, при кината на открито, при новите къщи с обширни градини и при циментовите училища, в които се укрепва невежеството на децата. Старото пристанище и тесните калдъръмени улички, почернели от пушека, изпадат в забрава и нощем се населяват от обезличените човеци-развалини, празните мечтатели, които от сутрин до вечер се стремят към безсъзнателното по пътя на алкохола. Почти всеки град, в който съм ходил, има по един квартал-майка, умираща от насилие и отчаяние, в чиито пазви нощно време блясъкът на уличните фенери се размива в мрака, а полицаите ходят по двама. Дано един ден градовете се върнат там, дето са били — да изхвърлят язвите и да издигнат паметник на своето минало.

Почивката в Сиатъл укрепи здравето на Чарли. Замислих се: дали пък безкрайното друсане в камиона не беше причина за неговите старчески главоболия?

С движението ни по красивия бряг съвсем естествено се промени и начинът на пътуване. Всяка вечер намирах по някой приятен автостан — хубави нови постройки, изникнали през последните

години. Усетих тукашната, западноамериканска тенденция, за която, както изглежда, бях вече твърде стар, да я приема. Това бе принципът „направи всичко сам“. На закуска върху масата слагат нагревател за препечен хляб. Сам си го препичаш. Веднъж спрях в един такъв бисер на удобствата и разкоша, вписаха името ми, платих си предварително и ми показаха стаята — и с това се сложи край на връзките ми с управата на хотела. Нямаше нито келнери, нито прислуга по асансьорите. Камериерките влизаха и излизаха, без никой да ги чуе и види. Искях ли лед, получавах свой собствен от машината до канцеларията. Всичко беше удобно, организирано както трябва, скучно. Живеех в пълен комфорт. Посетителите идваха и нечуто си отиваха. Когато ги поздравявах с „добър вечер“, те смутено ме поглеждаха и едва тогава отвърщаха. Имах чувството, че по мен търсят дупчица, през която се пуска монетата.

Някъде в Орегон, в един дъждовен неделен ден храбрият „Росинант“ пожела да му обърне внимание. За верния си камион досега не бях казвал нищо освен хвалби. Но заслужаваше ли ги той? Ние, хората, ценим добродетелта, но рядко говорим за нея. В сравнение с крадеца, скитника и измамника, честният книговодител, вярната съпруга и почтеният учен почти не влизат в обсега на нашите интереси. И ако за „Росинант“ не писах нищо, то е, защото се държеше отлично. Пренебрежението ми обаче не засягаше техническата страна на нещата. Най-редовно сменях маслото и го смазвах. Не мога да понасям изоставен мотор, двигател, на който не се обръща внимание или който се изтощава пряко силите му.

„Росинант“ откликваше на грижите ми, както трябва — моторът пееше и си гледаше работата чудесно. Само в едно отношение като че проявих безразсъдство. Носех прекалено много багаж — и много храна, и много книги, и толкова много инструменти, че с тях можех да разглобя цяла подводница. При всеки източник на прясна вода пълнех резервоара с по сто и петдесет литра. Резервната бутилка бутанов газ тежеше 38 кг. Ресорите бяха здравата подгънати, но не издаваха, че страдат. По лошите пътища намалявах скоростта, но тъй като „Росинант“ с готовност приемаше всичко, отнасях се към него като към честния книговодител и вярната съпруга — не му обръщах внимание. И ето че в тази дъждовна неделя в Орегон, както минавах през някаква безкрайна кална локва, една от десните задни гуми

гръмна. Имал съм и познавах всякакви подли и злонравни автомобили, които вършеха тия пакости от чиста злоба, но „Росинант“ не беше такъв.

Ето ти сега работа за цял ден, помислих си аз! Катастрофата бе станала в една педя кална вода и резервната гума, прикрепена под кабината, се намираше във водата. Инструментите бяха скрити в сандък на пода под масата, тъй че трябваше да разтоварвам целия си багаж. Новият крик, още неизползуван, с девствена фабрична боя, беше мъчноподвижен и едва ли щеше да се справи с товара на „Росинант“. Легнах по очи и доплувах под камиона, вдигнал ноздри над повърхността на водата. Дръжката на крика се плъзгаше в мазната мръсна вода. Кални зрънца полепнаха по брадата ми. Лежах и пъшках като ранена патица, тихо ругаех и се мъчех да наместя крика под оста. Това ставаше пипнешком, защото и оста беше затънала. И тогава, след свръхчовешко пъхтене и плюене, след като очите ми щяха да изхвъркнат, успях да подигна грамадната тежест. Усещах как мускулите ми се късат и се отлепват от придържащите ги кости. Всъщност поставянето на новата гума ми отне не повече от час. Покрит с тази жълта кал, бях станал неузнаваем. Изпорязах си ръцете, кървяха. Изтъркалях спуканата гума на сухо и я разгледах. Беше се разпрала цялата ѝ странична стена. После погледнах лявата гума и се ужасих — един до друг от външната ѝ страна се бяха издули два големи гумени мехура. Ясно, тя можеше да се спуска всеки момент, а беше неделя, валеше и се намирахме в Орегон. Ако и другата гума гръмнеше, щяхме да си останем наред пустия и мокър път с единствената възможност да избухнем в ридания и да зачакаме смъртта. Дано поне птиците изпитат състрадание и ни покрият с листа! Свалих мръсотията от себе си заедно с дрехите и облякох чисти, но докато ги облека, те също се изкаляха.

Не вярвам друга кола да е била тъй глезена и гледана както „Росинант“ след този случай. Всяка неравност на пътя ме пробуждаше в сърцето. Плъзяхме с не повече от пет мили в час. Влезе в действие древната закономерност, а именно че трябва ли ти градове, разстоянията помежду им изведнъж стават много големи. Имах нужда не само от град, имах нужда от две нови камионни задни гуми. Създателите на моя камион не бяха предвидили товара, който щях да помъкна.

Стори ми се, че се лутаме най-малко четирийсет години в тази безконечна и мокра пустиня, без нито едно късче небе денем и нито един запален огън нощем, който да ни насочи по правия път. Тъй стигнахме едно влажно малко градче със затворени магазини, чието име няма да спомена, защото не можах изобщо да го науча. Всичко беше затворено, с изключение на една малка автоработилничка. Нейният собственик бе гигант с осеяно от белези лице и зли белезникави очи. Ако беше кон, никога не бих си го купил. Мълчеше едва ли не през цялото време.

— Нещо сте загазили — посрещна ме той.

— Аз пък да не знам! Не продавате ли гуми?

— Не такъв размер. Но мога да изпиша от Портланд. Утре ще телефонирам и в други ден ще пристигнат.

— Няма ли тук друг сервис?

— Има още два. Но са затворени. И едва ли ще имат тоя размер. Вас ви трябват по-големички.

Той почеса брада, дълго разглежда подутините по лявата гума, натисна ги с показалец. Най-сетне влезе в малкото дюкянче, разбута по масата купчина каталози и радиаторни трансмисии и отдолу се показа телефон. И ако някога вярата ми в природната святост на човека се разклати, ще си спомня този мъж със зло лице.

На третото повикване той успя да се свърже с някого, който имал една-единствена гума с необходимите размери, но оня бил зает със сватба и не можел да се откъсне. След още три телефонни разговора той влезе в дирите на още една такава гума, но тя се оказа на осем мили оттук. Дъждът продължаваше. Всичко това се проточи безконечно, защото между всеки два разговора идваха дузина автомобили, които чакаха отвън за бензин и масло.

Най-накрая се намери някакъв зет. Зетят имал ферма извън града и не искаше да излиза в дъжда, но моят зъл светия упражни над него особено влияние. Роднината тръгна с колата си, отиде до двете места, дето имаше от скъпоценните гуми, взе ги и ги донесе. След четири часа бях готов, с грамадни и тежки гуми, каквито трябваше да сложа още в началото. Идеше ми да коленича в калта и да целувам ръцете на механика, но не го сторих. Дадох му повече, отколкото струваше поправката, а той рече:

— Нямахше нужда. Помнете едно — новите гуми са по-големи. Ще ви се обърка скоростомерът. Фактически ще се движите по-бързо, отколкото ще показва стрелката, и току-виж някой заядлив полицай ви спрял.

Бях тъй изпълнен със смирена благодарност, че дума не можах да изрека. Това се случи в една дъждовна неделя в Орегон. Пожелавам на този мъж със зло лице да живее хиляда години, а на поколението му — да напълни цялата земя!

Не можеше да има съмнение — за кратко време Чарли се превърна в специалист по дърветата, специалист с огромна ерудиция. Спокойно можеха да го назначат за консултант в Управлението на горите. Но до този момент бях крил от него само гигантските секвои. Струваше ми се, че пудел от Лонг Айлънд, който изпълни дълга си към секвоята, би се издигнал прекалено много над другите кучета, би станал нещо като Галахад, който намерил светата купа<sup>[1]</sup>. Мисълта за това ме тревожеше. След подобно преживяване той може би щеше да премине в друга плоскост на съществуване — точно тъй, както и самата секвоя е сякаш същество от друг свят, и не може да се побере в човешката мисъл. От такова приключение той можеше и да полудее. Допусках всичко. От друга страна, имаше вероятност да стане непоносимо скучен. Куче, изживяло такова прежеждие, можеше да се превърне в истински немил-недраг, отхвърлен от обществото.

Видиш ли веднъж секвоите, не можеш никога да ги забравиш — споменът за тях винаги ще те преследва. Никой досега не е успявал да нарисова или фотографира цяла секвоя. Чувството, което поражда в душата ти, не се поддава на разказ. От тях лъха тишина, обзема те страхопочитание. Те не се изчерпват само със своите невероятни форми и цветове, които видимо се менят пред очите ни, не, те не приличат на никое друго познато дърво. Те са посланици от друго време. В тях е скрита загадката на иглолистните, които преди милиони години са изчезнали във въглищните пластове на каменовъглената ера. Те притежават своя собствена светлина и сянка. Пред секвоята и най-гордият, и най-самодоволният, и най-нескромният се смаяват от магията на нейното чудо и от уважението, което внушава. Уважение — това е точната дума. Човек изпитва желание да се преклони пред тази безспорна царственост. Познавах секвоите от най-ранно детство, бях живял сред тях, бях спал до техните топли, чудовищни снаги, но уважението ми от това не се намали.

Преди много години в нашия край, близо до Монтъррей, се засели непознат човек. Сърцето му изглежда е било закоравяло и атрофирано

от парите и кроежите как да печели. Той купи един участък земя в дълбоката долина край брега, където растяха секвои, и, както повелява правото на собствеността, ги отсече и продаде за дървен материал. Останките от тази сеч останаха разпилени в долината. Градчето бе покрусено и се изпълни със смълчана ярост. Това бе не само убийство, то беше светотатство. От този ден го оградихме с презрение и то го съпътствуваше до края на живота му.

Разбира се, много от старите гори бяха изсечени заради дървения материал, но и много от тези паметници останаха и ще стоят и занапред. Причината не е безинтересна. Щатските власти не се наемаха да откупят и запазят тези свещени дървета. Тогава се надигнаха разни клубове, организации и дори частни лица, изкупиха ги и ги посветиха на бъдните поколения. Друг такъв случай не зная. Такова е впечатлението, което оставят секвоите в съзнанието на човека. Но как щеше да погледне на тях Чарли?

Приближавайки родината на секвоите в Южен Орегон, преместих Чарли отзад, на скрито. Отминах няколко групи дървета като недостатъчно внушителни, докато най-сетне, на една равна ливада, през която течеше поточе, видях дядото, сам-самичък, издигнал се на сто метра над земята върху дънер, в който можеше да се вмести малък апартамент. Клоните му, окичени с плоски, яркозелени листи, започваха на височина 45–50 метра. Дотам се издигаше права, постепенно изтъняваща колона, чийто червен цвят преминаваше в пурпур и после в синьо. Благородният връх бе прекършен от мълнията на някоя древна буря. Изкарах „Росинант“ от пътя и спрях на около двайсет крачки от този бог. За да видя клоните му оттук, трябваше да пречупя врат назад и да погледна право нагоре. Това беше моментът, който чаках. Отворих задната врата, пузнах Чарли и заставах мълчаливо встрани да го наблюдавам — кой знае, може би кучетата тъкмо тъй си представяха блаженството, като секвоя.

Чарли задуши и тръсна гердан. Разходи се до една трънка, разписа се при някаква фиданка, отиде до потока, пи и се заоглежда какво още може да стори.

— Чарли — извиках го аз, — погледни! — Показах секвоята. Той размаха опашка и пак пи вода. — Ясно — рекох си, — той не вдига глава достатъчно високо и не вижда клоните. Затуй не разбира, че това



е дърво. — Отидох при него и му дигнах муцуната. — Виж, Чарли! Дървото на всички дървета!

Чарли закиха — всички кучета кихат, като им стиснеш муцуната и я вдигнеш нагоре. Усетих гняв и омраза, каквито човек изпитва към профаните, към ония, чието невежество разваля всичките ти мечти. Завлякох го до дънера и натрих носа му о кората. Той студено ме погледна, прости ми и затича към близкия лещак.

— Да съм сигурен, че правиш това от злоба — заговорих на глас, — ще те убия още тази минута. Не разбера ли истината, ще умра!

Отворих джобното ножче и от брега на поточето отсякох едно малко чаталесто върбово клонче. Подстрих върха му и го забих в земята до дънера на секвоята тъй, че зеленината изпъкна на червената ѝ грапава кора. После свирнах на Чарли и той се завтече към мен. Нарочно не го гледах. След внимателна обиколка около мен той зърна върбовото клонче и силно се изненада. Подуши нежно подкастрената му кора и след като се оттегли на достатъчно разстояние, отговарящо на траекторията му, откри огън.

---

[1] Галахад — рицар на Кръглата маса (от легендата за крал Артър), който, благодарение на душевната си чистота, могъл да открие изгубената купа, в която Христос пил вино на Тайната вечеря. — Б.пр.

↑

Край снагите на гигантите останах два дни. Нямаше екскурзианти, нямаше бърбиви посетители с фотоапарати. Тук цареше тишина като в катедрала. Може би това се дължи на дебелите и меки кори, които поглъщат звуковете. Дърветата се извисяват право нагоре, хоризонт при тях не се вижда. Утрото настъпва рано и продължава, додето слънцето се издигне в зенита. Тогава иглолистните корони превръщат слънчевата светлина в зелено злато и я разхвърлят по земята на ивици от светло и тъмно. Когато слънцето прехвърли пладне, настъпва следобедът, а скоро след него и вечерта — нейният изпълнен с шепот сумрак продължава колкото утрото.

Тук времето и обикновеното разпределение на деня са други. За мен разсъмването и свечеряването са часовете на спокойствието. А в страната на секвоите едва ли не целият ден е наситен със спокойствие. Птиците ту се движат в мътната светлина, ту проблясват като искри под лъчите на слънцето, но не издават никакъв звук. Отдолу е постлан тюфлек от иглици, падали една връз друга повече от две хиляди години. Този дебел килим поглъща всяка стъпка. В този край ме обхваща старото чувство на усамотеност. Човек не смее да проговори от страх да не смути някого. Кого? От най-ранно детство ми се е струвало, че сред секвоите се извършва нещо твърде странно и чуждо. Макар и забравено, това чувство скоро се върна.

Нощем мракът е чер; само право нагоре се вижда къс сиво небе, а понякога и звездица. И това черно диша — тези огромни същества, които владеят деня и населяват нощта, са живи, със свои чувства, а може би и с дълбоко скрит, само техен език, който им помага да се разбират. С тези същества (странно, не мога да ги нарека „дървета“) се познавах отдавна. Възприемах ги, тях и тяхната сила и възраст, защото се сближихме отрано. Ала хората, които никога не са ги виждали, попаднат ли сред тях, почват да се озъртат, да се боят, чувствуват се затворени, потиснати. Плаши ги не само големината на секвоите, но и тяхната чудноватост. И защо не? Нали са последното поколение на една раса, която е процъфтявала в четири континента още в най-ранни

геологически времена, в ерата на Горната Юра. Намерени са техни вкаменелости, които датират от Кредата, а по време на Еоцена и Миоцена те били разпространени върху цяла Европа, Англия и Америка. Тогаз се спуснали ледниците и помели титаните. Останали само тези — смайващ спомен от миналото на света. Може би не ни се ще да ни напомнят, че сме твърде млади и зелени сред свят, който в деня на нашето раждане е бил вече твърде стар? А може би у нас говори и могъщата съпротива срещу неизбежността, че животът ще продължи своя величав път и тогава, когато вече няма да населяваме света.

Трудно ми е да пиша за родния си край, за Северна Калифорния. Би трябвало да ми е най-лесно, защото познавам по-добре от всичко на света тази ивица земя, притисната от Тихия океан. Но за мен тя не е едно, а много неща: едното се е отпечатало върху друго, то върху трето и в крайна сметка всичко се е сляло. То е обвито от спомените, които разказват какво е било, какво съм преживял. Но тази торба от спомени сега бе скъсана и обективността стана почти невъзможна. Знаех отпреди това шосе с четири платна и прелитащи автомобили като тесен, криволичещ планински път, по който мулетарите сваляха трупи. За пристигането си те съобщаваха със сладкия звън на вързаните охамутите хлопки. Градчето беше малко, съвсем малко, с едно-единствено смесено магазинче в сянката на клонесто дърво, с една ковачница, пред която бе стъкмена пейка — да седиш и да слушаш песента на чука и наковалнята. А сега на всички страни са се пръснали малки къщурки, досущ еднакви, понеже са искали да се различават. По онова време планината бе гориста и тъмнозеленото на дъбовете се открояваше върху жълти изгорели треви, дето в лунните нощи виеха койоти. Сега челото на хълма е обръснато и телевизионната станция, раздрала небето, излъчва подлудяващата си картина към хилядите къщи, струпани като листни въшки до стъблата на шосетата.

Като че ли пак се оплаквам. Никога не съм бил против промяната, дори когато я наричат „прогрес“, но въпреки това чувствавам неприязън към непознатите, които заливаха земята — моята родна земя — с шум и трясък, с неизбежния около градски пръстен от отпадъци. Разбира се, тези нови хора един ден щяха да ненавиждат следващите нови хора. Помня още от дете как изпитвахме естествена омраза към пришълците. Нашите родители и ние, които се бяхме родили тук, се отнасяхме към новите, към варварите, към *дърварите* с необяснимо превъзходство. Те, чужденците, варварите, също не ни обичаха и дори бяха измислили малко неприличната песничка:

*В четирс' девета тук дошли миньорите,  
след две години курвите заголват крак,  
в тревата първите събарят вторите —  
родил се тукашният кореняк.*

Тъй сме били посрещнати от испано-американците, а те на свой ред — по същия начин от индианците. Дали по тази причина секвоите не смущават хората? Тези гиганти са били вече прилични дървета, когато на Голгота е била извършена политическа екзекуция. Наближавали са средна възраст, когато Цезар разрушил Римската република в желанието си да я спаси. За секвоите всеки е чужденец, варварин.

Понякога представата за измененията се нарушава от промените в самите нас. Просторът, който ти се е струвал необятен, се е смалил, планината е станала хълм. Но сега нямаше заблуда. Помня Салинас, родното градче, по времето, когато се гордееше с четирихилядното си население. Сега в него живеят 80 000 и те по най-хаотичния начин продължават да се умножават в математическа прогресия: след три години може би сто хиляди, след десет години може би двеста хиляди и тъй безкрай. Почват да се тревожат дори ония, които се радват на големите числа и примират пред всичко грамадно. Те постепенно съзнават, че прогресът може да се окаже прогресия, водеща до задушаване. Лек не е открит — нима можеш да забраниш на хората да се раждат? Поне това засега е невъзможно.

Вече стана дума за появата на къщата-ремарке, за подвижното жилище и за няколкото предимства, които то дава на своя собственик. Мислех, че тия домове се срещат предимно в източните и средните щати, но в Калифорния се бяха навъдили като от хайвер. Те са навсякъде, покриват склоновете на планините, нагазват и в реките. И носят със себе си нови проблеми. Хората, които ги населяват, се ползват от всички обществени услуги — болници, училища, полицейска охрана, благоустройство, — но срещу всичко това не плащат никакъв данък. Местните учреждения се издържат от данъците на поземлените собственици, а обитателите на подвижните жилища са освободени. Вярно, щатите налагат известна такса, нещо като позволително, но тези суми не отиват в общините, а се дават за

поддържане и разширяване на пътищата. Така собствениците на недвижими имоти се оказват домакини на тълпа от гости, срещу които все повече се озлобяват. Нашите данъчни закони и схващанията ни по тези въпроси са плод на дълго развитие. Разумът е гледал да заобиколи данъците за комуналните услуги. А нашите разбирания за недвижимото имущество са дълбоко залегнали в съзнанието ни като източник и символ на богатството. Но ето че сега все по-голям брой хора скъсват с тези разбирания. На това може само да се ръкопляска, тъй като по начало се възхищаваме от всеки, който може да избяга от данъчното облагане, стига това да не бъде допълнителен товар върху гърба на другите. Очевидно след известно време ще се наложи да се изработи нова данъчна система. В противен случай бремето на недвижимата собственост ще стане тъй тежко, че никой не ще може да си го позволи. Освен че имотът няма да бъде източник на никакви доходи, но той ще се превърне и в наказание, а с това ще се сложи върхът на пирамидата от парадокси. В миналото промените се диктуваха от времето, природните бедствия и чумата. Днес тласъкът идва от биологичния разцвет на човешкия род. Значи сме надвили всички неприятели, освен себе си.

Като бяхме деца, за нас Сан Франциско беше „Градът“. Това, естествено, бе единственият град, който познавахме, но и досега, сетя ли се за Сан Франциско, наричам го „Града“. Така е с всеки, който е бил някак си свързан с него. Необикновена и многозначна е думата „град“, английското „сити“. Освен Сан Франциско, с това име наричат само малки части от Лондон и Рим. Нюйоркчани назовават града си „долу“. Париж си е Париж. Мексико-сити пък е Столицата.

Познавах Града много добре — в него бях прекарал таванските си години. Другите в това време играеха на „изгубено поколение“<sup>[1]</sup> в Париж. В Сан Франциско узрях, катерех се по околните хълмове, спях в неговите паркове, работех в доковете му, манифестирах и скандирах на демонстрациите му. В известно отношение се чувствавах длъжен на Града, защото бях негов.

Този път Сан Франциско бе истинско зрелище. Видях го през залива, още от големия път, който заобикаля Сосалито и минава по моста Златните врата. Обагрен от следобедното слънце с бяло и златно, той се издигаше на склоновете като прославен град от безгрижните приказки. И Ню Йорк има хълмове, но това всъщност са неговите

постройки с проточени шии. А този златно бял акропол срещу мен излизаше сякаш от вълните, откроен върху синьото тихоокеанско небе, и ме очароваше — напомняше гравюрата на несъществуващ средновековен италиански град. Спрях да се полюбувам на града и на моста-огърлица, който го свързва с морето. Над зелените планини на юг се кълбяха вечерни мъгли — те се спущаха като стада овци, дошли да се агнят в златния град. Никога не бях виждал Сан Франциско похубав. Още като малки, когато ни водеха в Града, няколко ноци преди това не можех да спя и насмалко не се пуквах от вълнение.

Прекоших огромната арка от висящи стоманени нишки и се озовах в града, който тъй добре познавах.

Той си беше все същият Град от моите спомени, уверен в своето величие и поради това добър. Той бе добър към мен в дните на сиромашията, а и сега не се възпротиви на временната ми платежоспособност. Можех да остана колкото си искам, но бързах за Монтьрей, а там трябваше да извиня дългото си отсъствие.

В дните на моята младост всички в областта Монтьрей — тя се намира на сто мили южно от Сан Франциско — бяха републиканци. Републиканско беше семейството ми. Може би и аз щях да бъда такъв, ако бях останал там. Президентът Хардинг ме тласна към Демократическата партия, а Хувър циментира мястото ми в нея. Ако се впускам в личната си политическа история, то е, защото не считам собствения си опит за единствен.

Пристигнах в Монтьрей и битката почна. Сестрите ми и досега са републиканки. Както гражданските войни минават за най-жестоките, така и от семейното политиканство едва ли има нещо по-невъздържано и по-коварно. С чужди хора бистря политиката хладнокръвно и критично. Но при сестрите ми това не е възможно. Всяка престрелка завършвахме едва дишаци, изчерпани от бяс. Компромис не бе възможен по никаква точка. Никой от нас не иска и никой не прави отстъпки.

Всяка вечер си обещавахме: „Хайде да не се караме, че да сме си по-мили! Тази вечер никаква политика!“ Десет минути по-късно крещяхме в ушите си:

— Джон Кенеди е такъв и такъв!...

— Добре де, щом мислиш така, как се примиряваш с Дик Никсън?

— Хайде, хайде, по-спокойно! Разумни хора сме! Едно по едно.

— Аз вече съм мислила за всичко. Какво ще кажеш за уискито?

— О, ако вървим по тая линия, какво стана с бакалницата на Сайта Ана?

— Да те чуе баща ни, ще се обърне в гроба!

— Я не го намесвай човека! Днес щеше да бъде демократ.

— Слушай, ти знаеш ли, че Боби Кенеди<sup>[2]</sup> е тръгнал да купува гласове?

— А републиканците не са купили ни един глас, тъй ли? Я не ме размивай!

И все тъй, безконечно. Изкопахме остарели от употреба оръжия и грубости, та да има какво да си подхвърляме.

— Говориш като комунист.

— А ти си подозрителна като Чингиз хан!

Беше ужасно. Ако ни беше чул някой, щеше непременно да повика полицията — поне кръв да няма. Но не мисля, че бяхме единствените. Подобни разговори, вярвам, се водят в цялата страна, насаме. Изглежда нацията беше с вързан език само публично.

Излезе, че главната причина за връщането ми у дома са били политическите скандали, но междувременно посетих старите места. Трогателна беше срещата в бара на Джони Гарсиа в Монтъррей. Имаше сълзи, прегръдки, речи и възклицания на онзи „бебешки“ испански език, който говорехме като деца. Годиците помежду ни се стопиха. Танцувахме важни-важни, хванали се за ръце зад гърба си. Изпяхме химна на нашия край: „Живяло момче в град Холон и много самотно било. Отишло в градчето за радост в сърцето и срещнало puta chingada cabron<sup>[3]</sup>.“ Не бях чувал тази песничка от сума време. Бях отново у дома. Отминалите години пропълзяха една по една обратно и всяка запълни оставената празнина. Бях в Монтъррей, в онзи Монтъррей, дето на арената пускат едновременно побеснял бик и мечка, онова място, дето бушуват сладостни и сантиментални страсти, дето мъдрата невинност, другаде непозната, все още не е опетнена от нечистоплътни мозъци.

Седнах пред бара, а Джони Гарсиа ме заразглежда с подути от плач очи. Ризата му беше разкопчана и на гърдите му висеше златен медал на верижка. Наведе се през масата и поясни на най-близкия до него:



— Виж, този медал ми е от Хуанито — и посочи към мен. — Чак от Мексико го донесе. А на гърба — неговото име и моето.

— Надраскани с игла — казах аз.

— Никога не го свалям — продължи Джони.

До нас застана едър тъмнокос пайсано<sup>[4]</sup> и се пресегна над бара.

— Може ли? — попита той и без да погледне Джони, пое медала в ръка, целуна го, благодари и бързо се измъкна през вратата.

Гърдите на Джони се издуха от чувства, очите му отново се навлажниха.

— Ех, Хуанито! — каза той. — Ела си у дома! Върни се! Ела при своите приятели! Обичаме те, имаме нужда от тебе. Пазим ти мястото, приятелю, не го оставяй още да чака!

Трябва да си призная — усетих, че ме обзема старата любов и красноречие, макар че не притежавах нито капка испанска кръв.

— *Cunado mio*<sup>[5]</sup> — казах с печал, — сега живея в Ню Йорк.

— Не обичам Ню Йорк — рече Джони.

— Но ти никога не си бил там.

— Точно затова не го обичам. Но ти трябва да се върнеш. Тук ти е мястото.

Надигнах чашата и, дявол да го вземе, прииска ми се да произнеса реч. Едновременните думи, толкоз дълго неизказани, се върнаха в паметта ми.

— Нека на сърцето ти изникнат уши, приятелю! Вече не сме млади. Времената разрешиха много от нашите задачи.

— Млък! — спря ме той. — Не искам да слушам такива работи. Това не е вярно. Ти все тъй обичаш виното, все тъй обичаш момичетата. Какво се е променило? Знам те аз. Не ме плаши!

— Не те плаша. Имаше един велик човек, Томас Уулф<sup>[6]</sup>. Написа една книга „Вече не можеш да се върнеш у дома“. И това е точно така.

— Лъжеш! — извика Джони. — Тук ти е люлката, тук ти е родният дом. — И неочаквано удари по бара с дъбовата бухалка, която при споровете му служеше да вдворява мир. — Като му дойде времето, може и след сто години да е, тук ще ти бъде и гробът! — Бухалката падна от ръката му и той заплака при мисълта за бъдещия ми край. А на мен самия не ми стана много весело.

Погледнах празната си чаша.

— Тия испанци съвсем са изгубили доброто си възпитание.

— Ау! — сепна се Джони. — Прощавай! — и доля чашата ми.

Всички около бара се бяха смълчали, на всяко мургаво лице се четеше учтивата липса на какъвто и да било израз.

— Да пием за твоето завръщане, приятелю! — провикна се Джони. — Йоан кръстителю, изгони дявола от тия пържени картофи!

— *Sonejo de mi alma* — рекох аз, — зайче на душата ми, изслушай ме!

Чернокосият мъжага влезе от улицата, наведе се над бара, целуна медала на Джони и пак изчезна.

— Някога тук изслушваха човека — раздразнено отбелязах аз. — Билет ли трябва да си купя? Предварително ли трябва да се запиша, за да кажа нещо?

— Тишина! — обърна се Джони към смълчаната публика край бара със свиреп глас и дигна бухалката в ръка.

— Ще ти кажа верни неща, зетко мой. Излез на улицата — ще видиш само непознати лица, чужденци, хиляди чужденци. Днес обиколих улица Алварадо от единия до другия край и не видях нищо друго, освен непознати. Следобед се изгубих при Питърз Гейт. Отидох до Поляните на любовта зад къщата на Джо Дъкуърт, край парка Бол. Превърнали сте ги в склад за строшени автомобили. Нервите ми не издържат на светлинните сигнали. Дори полицаите са чужди. Отидох в долината на Кармел, дето едно време можехме да стреляме във всички посоки. Сега един ашик на една педя не можеш да свалиш, без да улучиш някой пришелец. Не забравяй, Джони, нямам нищо против хората, ти знаеш това. Ала тия са от богатите. Садят гергини в големи саксии. Не, приятелю, ако това беше родният ми дом, нямаше да се загубя в него. Ако къщата ми беше тук, щях ли да вървя по улиците, без никой да ме наругае?

Джони се беше свил върху бара.

— Но тук при мен, Хуанито, тук си е както по-рано. На новите съм забранил да влизат.

Погледнах лицата на хората.

— Да, тук е по-добре. Но кой живее в кръчма? Да не се заблуждаваме. Онова, което беше, е вече мъртво, а може би и по-голямата част от нас самите също е мъртва. Това, дето е навън, новото, е сигурно добро, но за нас е чуждо.

Джони захлупи чело в шепите си, очите му се наляха с кръв.

— Къде са големите хора? Кажи, Джони, къде е Уили Трип?

— Мъртъв — отекна отнякъде гласът на Джони.

— Къде е Пайлън, къде е Пом Пом, мис Грег, Стиви Фийлд, къде са?

— Мъртви, мъртви, мъртви — дойде ехото на Джони.

— Къде са Ед Рикетс, Хунти номер едно и номер две, къде е Съни Бой, Анкъл Варни, Джизъс Мариа Коркоран, Джо Портаджи, Шорти Лий, Флора Ууд<sup>[7]</sup>, онова момиче, дето събираше паяци в шапката си, къде са, Джони?

— Умряха, всички умряха — простена Джони. — Някой сякаш ни е завързал в торба с призраци.

— Не, те не са призраци, Джони, ние сме призраците!

В това време влезе мургавият мъжага и Джони, без да чака покана, му подаде медала за целувка.

Джони се извърна и разкрасено се приближи до огледалото зад бара. Погледна се в него, взе бутилка, отпуши я, помириса гърлото ѝ и я надигна. После се вторачи в ноктите си. Около бара се понесе ропот, кършеха се рамене, краката се готвеха за скок.

Ще стане горещо, казах си аз.

Джони се върна и внимателно изправи бутилката на бара помежду ни. В широко отворените му очи долових нещо замечтано. Поклати глава и рече:

— Ти май вече не ни обичаш. Станал си много почтен за нас. — Пръстите му бавно притискаха някакви невидими клавиши по тезгяха.

За миг ме завладя изкушението. Дочух тъжния вой на тропети и дрънкането на оръжие. Но, по дяволите, бях вече стар за такива неща. С две крачки се намерих до вратата и се обърнах:

— А защо оня ти целува медала?

— Хванал се е с някого на бас.

— Окей! До утре, Джони!

Двойната врата се залюля зад гърба ми. Намирах се на улица Алварато, окъпана от неоновите светлини, а около мен непознати, само непознати и нищо друго.

---

[1] „Изгубено поколение“ — литературно течение на американски писатели в Европа от 30-те години. — Б.пр. ↑

[2] Роберт Кенеди — братът на Джон Кенеди. — Б.пр. ↑

[3] Паднала жена (исп.). — Б.пр. ↑

[4] Прозвище на земеделец от мексикански произход. — Б.пр. ↑

[5] Зетко мой (исп.). — Б.пр. ↑

[6] Томас Уулф (1900–1938) — американски писател. — Б.пр. ↑

[7] Действително съществували лица, послужили за прототипове на много от героите на Стайнбек в „Улица Консервна“, „Тортила Флет“ и др. — Б.пр. ↑

В прилива на носталгична злоба допуснах висша несправедливост към полуострова Монтъррей. Чудно хубаво, чисто и добре гледано място, той постепенно бе прогресирал. Плажовете сега бяха почистени — по-рано гъмжаха от рибешки останки и мухи. Нямаше ги консервните фабрики, които едно време пълнеха въздуха с воня и те караха да повръщаш. На тяхно място сега имаше ресторанти и антикварни магазини. Рибата се ловеше само за туристите, нямаше ги вече сардините. Някогашният Кармел, основан от гладни писатели и отхвърлени художници, сега е квартал на заможните, оттеглили се от живота. Ако се върнеха основателите на Кармел, те не биха посмели да заживеят тук. Но те не биха се върнали, защото щяха да ги задържат като подозрителни типове и да ги изхвърлят вън от града.

Родният ми край се беше променил, а аз, който го бях напуснал, си бях все същият. Неговите очертания се бяха запазили в спомените ми постарому, а сега външният му вид ме гнетеше и дразнеше.

Това, за което разказвам, сигурно се е случвало с мнозина, които са поемали пътя на гурбетчията и после са се връщали. Посетих стари и скъпи приятели. Мислех, че главите им са оплешивели повече от моята. Ръкуванията бяха сърдечни. Заливаха ни спомени. Отново изваждахме старите грехове и старите радости, изчетквахме праха по тях. И изведнъж вниманието ми кривваше встрани. Загледан в приятеля, забелязвах, че и неговото внимание отслабва. Вярно бе онова, което казах на Джони Гарсиа — призракът бях аз. Моят град бе пораснал, бе се изменил, а с него и другарите. Аз се бях върнал променен за приятелите си тъй, както градът за мен изглеждаше друг; бях нарушил и омърсил у тях целостта на спомените. С бягството си оттук бях умрял, а с това бях станал вечен. Връщането ми причини само смут и неловкост. И макар че не го казаха, приятелите ми предпочитаха да си ида, за да заема отреденото си място в техните стари представи за мен. По същата причина аз сам исках да се махна. Томас Уулф беше прав. Човек вече не може да се завърне у дома,

защото освен в нафталина на спомена, този дом е престанал да съществува.

Тръгването ми отгук приличаше на бягство. Все пак, преди да хвана пътя, извърших нещо сантиментално. Добрах се до връх Фремънт, най-високата точка в околността. До подножието му стигнах с „Росинант“, а после, като се катерех по остриите скали, се изкачих на самия връх. Тук, сред тоя почернял гранит, са били укрепленията на генерал Фремънт срещу мексиканците. Той излязъл победител. Като деца тук често намирахме гюлета и стари ръждясали щикове. От този самотен каменист връх се вижда цялото ми детство и младост — долината на Салинас, проточила се на юг на стотина мили. Град Салинас, в който бях роден, сега се разпростираше и пълзеше като трева към полите на планината. Маунт Торо, съседната верига на запад, бе заоблена и мека планина, а на север, като синя паница светеше заливът на Монтъррей. Усетих, помирисах и чух вятъра, надигнал се от тази дълга долина. От кафеникавите купи ухаеше на див овес.

Спомням си, в онзи период от младостта, когато човек мисли за смъртта, исках да бъда погребан на този връх, та макар и без очи, да виждам всичко онова, което познавах и бях обичал. В ония дни друг свят отвъд планините не съществуваше. Помня колко ясно си представях своето погребение. Странно, а може би и за щастие, когато тоя ден наближи и смъртта заприлича повече на факт, отколкото на зрелище, мисълта започва да я отбягва. Тук, на тези високи чукари, аз коригирах мита на младостта. Чарли, след като разгледа всичко наоколо, седна в краката ми. Подстриганите му уши се развяваха на вятъра като пране. Муцуната му, овлажняла от любопитство, душеше въздуха и може би отгатваше откъде е минал вятърът още на сто мили преди да дойде при нас.

— Ти сигурно не знаеш, Чарли, че точно там, долу, в онази долинка съм ловял пъстърва с твоя съименник, чичо ми Чарли. А ей там, виж къде соча, там майка ми веднъж застреля една дива котка. Нашата ферма се намираше право нататък, на четирийсет мили отгук, едно старо ранчо на градорията. Виждаш ли онова тъмно петно? То представлява малко каньонче, в което, сред гъсти зеленики и стари дъбове, тече бистра, живописна рекичка. На един от тези дъбове баща ми написал с нажежено желязо името си и името на момичето, което

обичал. Години са минали оттогава, кората на дървото расла и скрила имената. Не много отдавна един взел, че отсякъл дъба, а клинът открил инициалите. Човекът ги изрязал и ми ги изпрати. А напролет, Чарли, когато долината посинее от минзухар и заприлича на разцъфнало море, тук, на върха, се усеща дъхът на небето.

Запечатах всичко това още веднъж в паметта си и побягнахме от вечното и неизменно минало, в което майка ми винаги стреля по дивите котки, а баща ми все тъй дълбае върху ствола името на любимата си до своето.

Нямаше да бъде лошо, ако можех да кажа за своите пътешествия с Чарли: „Тръгнах да разбера истината за родната си страна и я разбрах.“ Тъй просто би било да седна след това, да предам наблюденията си на белия лист и удобно да се облегна с приятното чувство, че съм открил истини и съм ги споделил с читателя. Бих искал да е тъй. Но в главата и дълбоко в представите ми нещо ме чоплеше. Още когато събирах и подреждах морски животни, бях установил, че находката е тясно свързана и зависи от настроението в момента на откритието. В края на краищата околната действителност понякога не е чак толкова действителна.

Оказа се, че тази гигантска страна, този зародиш на утрешното, за микрокосмоса „аз“ е един макрокосмос. Ако по моя път бе минал англичанин, французин или италианец и бе видял онова, което видях аз, бе чул, което чух аз, той би написал разказ не само различен от моя, но и различен от разказа на всеки друг чужденец. И ако се намерят американци, които са съгласни с мен, значи сме станали твърде еднакви в своята американщина.

От началото до края не срещнах ни един другоземец. Да бях срещнал, щях сигурно да го опиша по-вярно. Но народът, сред който отидох, беше моят народ, а страната — моята родна страна. И ако видях неща, които критикувам и осъждам, това са неща, каквито откривам и в себе си. Ако би трябвало да дам едно безупречно и внимателно обобщение, то би било следното: въпреки невъобразимото географско разнообразие, въпреки разнородните локални чувства, смешението на човешките породи, дошли от всички части на света, ние сме една нация, една нова порода. Американците са най-напред американци и чак след това южняци, северняци, западняци или източни. Потомците на имигрантите — англичаните, ирландците, италианците, евреите, германците и поляците — са по чувство американци. Това не са патриотарски приказки, а грижливо доказан факт. Различията между калифорнийските китайци, ирландците от Бостън, германците от Уискансин и негрите от Алабама са много по-



малко от онова, което ги обединява. Това е още по-забележително, като се има предвид, че е станало за кратко време. Факт е, че американците от всички слоеве на народа и от всички расови групи са много поеднакви помежду си, отколкото англичаните от Лънкъшър. Удивителното е, че това е станало за по-малко от двеста години, а най-вече през последните петдесет. Американската цялост е нещо точно и доказуемо.

Като потеглих обратно, разбрах, че не е възможно да обхвана всичко. Моята светлочувствителна фотоплака ставаше все по-мътна. Реших да видя още две неща — Тексас, да взема проба от Дълбокия Юг и да приключвам. От това, което бях чел, схващах Тексас като някаква отделна сила, а Юга — очакващ рожба с неизвестно бъдеще. Родилните му мъки бяха толкова страшни, че ми се струваше майката бе забравила дори детето си.

Пътуването ми приличаше на богат обяд с много ястия, поднесени едно след друго на умиращ от глад. В началото той се опитва да изяде всяка гозба докрай, но след това разбира, че ако не иска да похаби апетита и вкуса си, ще трябва да отmine някои.

Изведох „Росинант“ от Калифорния по възможно най-късия път — пътя, който добре познавах от 30-те години. Той водеше от Салинас до Лос Баниос, минаваше през Фресно и Бейкърсфийлд и през един проход навлизаше в пустинята Мохаве, пустиня, която дори по това време на годината изгаряше в пек, а възвишенията ѝ в далечината напомняха на купища черни въглени. Алчното слънце бе изсушило изровената земя до капка. Да я прекосиш сега по широкото шосе със сигурна и удобна кола, да разполагаш със засенчените спирки и хладилниците, каквито предлагаше всяка бензостанция, е лесно. Но аз помня времето, когато пристъпвахме тук с молитви и се вслушвахме и в най-малкия шум, идващ от изнемогващите стари мотори, които издишваха бяла пара от заврелите радиатори. В ония дни крушенецът, изтеглил разнебитената си таратайка край пътя, можеше сериозно да си пострада, ако не се намереше кой да му помогне. Никога не бях преминавал оттук, без да настигна и разделя своя залък с тогавашните пътешественици — многолюдните семейства, които влачеха крака в този земен ад и оставяха подире си белите скелети на коне и добитък. Костите им и до днес бележат старите пътища.

Мохаве е грамадна пустиня, страховита пустиня. Сякаш природата е искала да постави на изпитание издръжливостта и постоянството на човека, преди да го пусне на запад, към Калифорния. Трептящата суха жега пораждаше миражи и върху равната земя изведнъж потичаха реки. Чарли, който не можеше без вода, се задъхваше. Дишането му струваше усилия, от които цял трепереше. От устата му висеше половин педя език. Отбих се от пътя в малка падина да му дам вода от резервоара и преди да му разреша да пие, го облях целия. После се наплисках и аз, намокрих си косата и ризата. Въздухът беше тъй сух, че от светкавичното изпарение неочаквано почваш да усещаш хлад.

Извадих от хладилника кутия бира и седнах в сянката на „Росинант“ да погледам заляната в слънце равнина, тук-там изпъстрена с къмба от пелинови храсти.

На трийсетина метра седяха и ме наблюдаваха два койота. Жълто-кафявата им козина смесваше пясъка и слънцето. Знаех, че при първото ми невнимателно и подозрително движение те ще хукнат и ще изчезнат. С бавен, уж случаен жест, откачих новата пушка. Бавно я дигнах. Може би в сянката на „Росинант“ бях станал почти невидим за ослепените от светлината очи. Малката пушка имаше телескопичен мерник. Койотите не мърдаха.

Намерих ги в телескопа и той внезапно ги приближи. Езиците им висяха и затова ми се стори, че животните сякаш подигравателно се хият. Бяха облагодетелствувани зверове, явно не гладуваха, имаха лъскав косъм и златото в козината им се редуваше с черни кичури. Виждах ясно мъничките им лимоненожълти очи. Преместих кръстосаните линии на обектива върху гърдите на десния и вдигнах предпазителя. Опирах лакти о масата и това придаваше на пушката сигурност. Кръстчето на мерника не мърдаше. Точно в този миг койотът приседна като куче и сви задния си крак да се почеше по дясното рамо.

Пръстът ми не пожела да натисне спусъка. Изглежда бях вече много стар и някогашният ми опит ме напущаше? Койотите са кръвожадни животни. Задигат пиленца. От тях редяат бекасите и останалият дивеч. Трябва да се избиват. Те са враг. Първият ми изстрел би повалил седналия звяр, а другарят му щеше да потъне в

неизвестността. Спокойно можех да застрелям и него, докато тича, защото съм добър стрелец.

Но не стрелях. Опитът казваше „Стреляй!“, а възрастта отговаряше: „На трийсет мили наоколо няма живо пиле, а и да има, то ще е чуждо. В тоя безводен край не бродят бекаси. Тия двамата поддържат линията си с плъхове и зайци, с други думи, кръвожадните изяждат себеподобните си. Защо ми трябва да се намесвам?“

„Убий ги, казваше опитът, всички ги избиват. Това е общественополезно дело!“ Пръстът ми докосна спусъка. Мерникът бе закован точно в гърдите на животното, под върха на лъхтящия език. Представих си трясъка и връзването на гневната стомана, скока и агонията, преди да спре разкъсаното сърце, а после, не след много, сенките на лешоядите. По това време мен вече нямаше да ме има — щях да бъда далеч от пустинята, някъде отвъд Колорадо. А край храстите щяха да останат шепа разхвърляни кости, един оглозган череп без очи, локва засъхнала кръв и някой кичур дрипава златиста козина.

Бях доста стар и доста ленив, за да претендирам, че съм добър гражданин. Вторият койот стоеше встрани от пушката. Преместих кръстчето на мерника върху рамото му. Не можеше да има съмнение, че с тази пушка и на това разстояние ще го улуча. И двете животни бяха мои. Животът им беше в ръцете ми. Пуснах предпазителя и сложих пушката на масата. Без телескопа те не изглеждаха тъй близо. Жарките експлозии на светлината огъваха въздуха и той просто блестеше.

Тогава си спомних нещо — бях го чул много отдавна и го считах за достоверно. В Китай имало неписан закон, според който, спасиш ли живота на другото, поемаш отговорността за живота му, додето е жив. Защото, попречил за развитието на събитията, спасителят сам е прехвърлил отговорността върху себе си. Винаги ми се е струвало, че тук има нещо много смислено.

Сега върху мен падаше символичната отговорност за живота на двата живи и здрави койота. В сложния свят на взаимоотношения те и аз бяхме винаги свързани. Отворих две кучешки консерви и им ги оставих като оброк.

През Югозапада бях минавал неведнъж, а много по-често бях прелитал над него — над тази огромна, наказана от слънцето,

тайнствена пустош. Тя представлява една голяма тайна, която чака. Изглежда безлюдна, без паразитните човеци, но не е съвсем тъй. Тръгнеш ли след двойните автомобилни следи през пясъци и скали, непременно ще намериш жилище, сгушено на завет, дето растат две-три дървета, впили корени към подпочвената вода, ще видиш късче земя, засято с изсъхнала царевица и тикви, и няколко ивици пастърма, повесена на канап. Има такъв тип хора, пустинници, които не толкова се крият, колкото бягат от греховния хаос на градовете.

Нощем звездите слизат в безводния въздух, струва ти се, ще ги докоснеш с пръсти. По такива места са живели отшелниците на ранната църква, отпавили към безкрайността мислите на неопетненото си съзнание. Великите идеи за единовластието изглежда са били родени в пустинята. Виждал съм хора на пустинята, които избират своя кът в нея със смирено и кротко търпение, отблъсвайки нервния темп на водоснабдения свят. Взривовете на времето не са променили тези хора — те само са загинали и на тяхно място са дошли други.

В пустините винаги има тайни, вечно се разказват и преразказват истории за неизвестни кътища в тия планини, дето непознати племена, оцелели от някаква отдавнашна ера, чакат знак за своето повторно появяване. Обикновено тия племена пазят съкровища, скрити от вълната на завоевателите — златните изделия на някой архаичен Монтецума или рудници с такива богатства, че откриването им би изменило целия свят. Намери ли ги някой, бива убит или изчезва и вече никой повече не чува за него. В тези истории има нещо, което не може да бъде смутено от неизбежния въпрос: „Добре, щом никой не се е върнал, отде ще разберем какво има там и там?“ О не, всичко е истина, само че поискаш ли да я узнаеш, с теб ще бъде свършено.

Има още една такава приказка, още един такъв вечен паметник, който не се преобразява. Двама бъдещи съдружници откриват рудник на старовремски богатства — злато, диаманти или рубини. Награбват се, колкото могат да носят, и запечатват в паметта си тайното място, запомняйки добре околността и природните знаци. Но на връщане към света единият умира от жажда и изтощение, а другият, след като захвърля голяма част от скъпоценния товар, който вече страшно му тежи, успява да се добере най-сетне до човешко жилище или пък бива намерен от други бъдещи съдружници. Те разглеждат донесените

мостри с растящо вълнение. По-нататък в приказката се казва, че оцелелият умира и оставя на спасителите си плана на тайния рудник. Понякога той оздравява и напълно възстановява силите си. И в двата случая се организира добре екипирана експедиция, която тръгва да дири съкровището и вече не се завръща. Чувал съм я неведнъж и винаги е била една й съща, непроменена. Защото пустинята подхранва легендата. Ала легендата все пак би трябвало да води началото си от някаква действителност.

В пустинята има истински загадки. В борбата със слънцето и суховея животът въпреки всичко е намерил тайната да се запази. Какъвто и да е той, животът се нуждае от влага, иначе би погинал. За мен най-интересното в пустинята бе този заговор на живота против смъртоносните лъчи на всепобеждаващото слънце. Утъпканата земя ти се струва мъртва, но това не е вярно. Като се преструва на несъществуваща, тук живее огромна и изобретателна организация от жива материя. Сивите и прашни пелинови храсти имат лепкава мазна броня, която пази нищожната влага в стъблата им. Има растения, които чакат редките порои, за да се нагълтат с вода, и после дълго я съхраняват. Животните са с твърди и сухи кожи или пък носят черупки, което пречи на изпарението. И няма жив организъм, който да не е измислил начин за намирането на сянка. Дребните влечуги и гризачи се заравят или се вмъкват под повърхността на земята, или пък се гушат в сянката на оскъдната растителност. Движенията са бавни, енергията се пести. Малко са животните, които биха дръзнали да предизвикват слънцето по-дълго време. Изложена на слънце, гърмящата змия за един час ще умре. Някои насекоми с по-смела изобретателност притежават собствена охлаждателна система. Животните, които живеят с вода, я получават от втора ръка: заекът от листа, койтот — от кръвта на заека.

През деня напразно ще търсиш живо същество. Но залезе ли слънцето и падне ли нощта, светът на живите се пробужда и поема своя сложен път. Излизат гонените и техните преследвачи, излизат преследвачите на преследвачите. Нощта се изпълва с викове и лай.

Късно, много късно в историята на нашата планета станала невероятна случка — зародил се животът. Равновесието от химически елементи и температурата, в най-различни комбинации и дози, някои от тях тъй незрими, че сякаш са несъществуващи — всичко това се

разбъркало в ретортата на времето и дало началото на нещо ново, нежно и безпомощно, беззащитно в дивия свят на мъртвата природа. Тогава в организмите настъпили промени; промените довели до разнообразието. Но във всяка форма на живота се запазил един общ, може би най-важният от всички фактори — инстинктът за самосъхранение. Няма живо същество без този инстинкт, животът не може да съществува без тази магическа формула. Естествено, всяка форма на живота развила своя собствена система на самосъхранение, някои са се оказвали неудачни и са изчезвали, а останалите постепенно населявали земята. Може би първият живот е бил тъй незабележим, че с едно духване би се стопил и вече никога не би се появил отново, ала създаден веднъж, за свое първо качество, свой дълг, задача, посока и цел — валидни за всяко същество, в което тупти живот — той обявил волята си да живее. Така е и така ще бъде, додето друг някакъв фактор не унищожи живота. Пустинята, пресъхналата, шибаната от слънчевите лъчи пустиня, е училище, в което човек може да научи мъдростта и безкрайното разнообразие на самосъхранението в най-безмилостни условия. След като не е могъл да промени слънцето или да напои пустинята, животът се е променил сам.

Чужда и нежелана, пустинята е може би последната крепост на живота против смъртта. Защото в плодородните, влажните и търсени области на света животът се е струпал върху себе си на пирамиди и в своето безначалие в крайна сметка се е сродил с неприятеля, с неживота. Там всичко онова, което жигосващото, съскащото, смразяващото и отровно оръжие на неживота не е успяло да постигне, може лесно да се осъществи докрай, до пълното унищожение и заличаване на живота чрез тактиката на безразсъдното самосъхранение. Ако най-гъвкавата от всички форми на живота, човекът, сега се бори за оцеляване, както впрочем винаги е било, тя, тази форма е в състояние да унищожи не само себе си, но и всякакъв друг живот. И ако това наистина се случи, пустинята, нежеланата пустиня може би ще се окаже суровата майка на новия живот. Защото обитателите на пустинята са добре обучени и добре въоръжени в борбата срещу смъртта. От пустинята може би ще се възроди дори нашият, човешкият, безпътен род. Самотният човек и неговата загрубяла от слънцето жена, които се притискат в сенките на това неплодородно и незащитено място, заедно с братята си по оръжие —

койотът, заекът, рогатата жаба, гърмящата змия и цялата армия бронирани насекоми, — тези изпитани и проверени форми на живота, са може би последната надежда на живота в борбата с неживота. Пустинята и друг път е раждала чудеса.

Още в началото писах за промените, които стават с пресичането на щатските граници, за променения английски от прозата на надписите и плакатите, за промените в позволената скорост. Отделните щати изглежда страстно и охотно упражняваха своите права, гарантирани от Конституцията. В Калифорния претърсват колите за зеленчуци и плодове, защото пренасяли вредни насекоми и болести. Тези ограничения се прилагат с едва ли не религиозен фанатизъм.

Преди няколко години се запознах с едно хитро семейство от Айдахо. Тръгнаха на гости на свои роднини в Калифорния и помъкнали цял камион картофи — да продават по пътя, та да си изкарат разноските. Продали половината, но на калифорнийската граница ги спрели и им забранили да внесат останалите картофи. Хората не били кой знае колко добре материално, че да се откажат от стоката си, и затова устроили бивак на самата гранична линия, яли картофи, продавали картофи, разменяли картофи. След две седмици камионът бил празен. Тогава преминали покрай инспекционния пункт в добро разположение на духа и си продължили пътя.

Разпокъсаността на щатите, иронично наречена „балканизация“, създава много грижи. Рядкост е два щата да имат едни и същи данъци върху бензина — това са данъците, с които се финансират строежите и поддържането на пътищата. Гигантските междущатски камиони повишават с тонажа и скоростта си стойността на това поддържане. Ето защо всеки щат на границата си има кантар за товарни коли — килограмите, които надвишават, се облагат с данък. Ако в бензиновия данък има разлика, измерват резервоарите и облагат. Надписът гласи: „Всички камиони — стоп!“ Като се подчиних, спрях, но ми магнаха да продължавам. Не им трябваша такива като мен. Но понякога, ако инспекторите нямаха работа, оставах да побъбрим. Така стигаме до въпроса за щатската полиция. Както повечето американци, не обичам полицията. Безконечните разследвания сред ония градски слоеве, които се занимават с рушветчийство, с хулиганство и с целия дълъг и живописен списък от злодеяния, не могат с нищо да ми импонират. Но



враждебното ми отношение не засяга щатските въоръжени сили, каквито има почти навсякъде в страната. Те спазват простия принцип да наемат образовани и интелигентни граждани, да им плащат добре и да ги държат извън политическите страсти и много щати са успели да създадат елитни части от хора, сигурни в своето достойнство и горди от службата си. Един ден нашите градове положително ще решат, че е необходимо да се реорганизира полицията според принципите на щатската полиция. Но това никога няма да стане, докато политическите групировки продължават да пазят за себе си и най-незначителното проявление на властта да възнаграждават и наказват.

Пресякох Колорадо и пред мен в небесата се издигнаха тъмните и ръбати била на Аризона. Зад тях започва огромната разработена равнина, която достига обратно до гръбнака на континента. По този път съм минавал неведнъж и затова го познавам добре — Кингмън, Аш Форк, Флагстаф с планината-парк, Уинслоу, Холбрук, Сандърз, после спускане, след това изкачване и Аризона е вече зад гърба ти. Градовете бяха малко по-големи и по-добре осветени от едно време, мотелите по-обширни и луксозни.

Влязох в Ню Мексико, минах покрай Галъп през нощта и спрях на лагер точно на Континенталната стена. Гледката тук беше далеч по-внушителна, отколкото на север. Нощта беше много студена, звездите бяха сякаш изрязани от стъкло. Вмъкнах се в една падинка на завет и спрях до купчинка натрошени шишета — от уиски, от джин, хиляди бутилки. Не разбрах кой ги беше струпал тук и защо.

Седнах на стъпалото и се замислих за това, което досега все криех от себе си. Пътувах и само отхвърлях километрите, без повече нищо да чувам и нищо да виждам. Не бях вече в състояние да възприемам, или по-скоро, подобно на сит човек, който продължава да се тъпче, чувствувах се безпомощен и не успях да асимилирам всичко онова, което поглъщах с очи. Всеки хълм приличаше на отминатия току-що. Същото нещо усетих в музея Прадо в Мадрид, след като бях видял стотици картини — чувството, че вече си преял и повече нищо не можеш да приемеш.

Сега му беше времето да намеря закътано място край някое поточе, да си отпочина и да се ремонтирам. Чарли се обади до мен с красноречива въздишка. Бях забравил дори за него. Пуснах го, той

закуцука към купчината счупени бутилки, помириса ги и щукна в друга посока.

Нощният въздух беше леденостуден, треперех. Запалих лампите в каютата и пуснах газта да се постопли. Във фургона цареше безредие — леглото неоправено, съдовете от закуската кротуваха неизмити в мивката. Седнах на кревата и омърлушено се вторачих пред себе си. Защо мислех, че ще науча нещо за страната си? От няколкостотин мили насам отбягвах хората. Дори когато се налагаше да спра за гориво, разговарях с едносрични думи и не задържах никакви впечатления. Очите и съзнанието ми се подиграваха. Заблуждавах се, че това е от значение и дори поучително. Имах, разбира се, готово лекарство. Посегнах към бутилката уиски, без да ставам, напълних половин чаша, помирисах я и върнах течността в шишето. Никакво лекарство не беше това.

Чарли още го нямаше. Отворих вратата, подсвирнах, но не получих отговор. Сепнах се. Грабнах фенера и насочих пронизващия му лъч в долинката. На петдесетина крачки в светлината блеснаха две очи. Изтичах и го сварих седнал да се вира в пространството, също като мен.

— Какво ти е, Чарли, да не си зле?

Опашката му бавно предаде отговора:

— О, не. Много съм добре...

— А защо не дойде, като ти свирнах?

— Не чух да си свиркал.

— Какво гледаш?

— И аз не знам. Нищо.

— А не искаш ли да вечеряш?

— Да ти кажа, не съм много гладен. Но хайде, ще подъвча.

Като се върнахме във фургона, той се просна на пода и подпря брада на лапите си.

— Ела при мен на леглото, Чарли! Заедно да тъгуваме. — Той се подчини без особено удоволствие, а аз зарових пръсти в козината на главата му, зад ушите, той обичаше да го галят там. — Е, сега как е?

Чарли отмести глава:

— Малко по вдясно. Ха там! Там трябва!

— Никакви изследователи не сме ние. Мине — не мине ден и ни хващат дяволите. Първият бял човек, пътувал оттук, е бил, доколкото

си спомням, някой си Нарваес<sup>[1]</sup> и ако не се лъжа, кратката му разходка продължила шест години. Я се отмести, да проверя. Не, не шест, а осем, от 1528 до 1536 година. Самият Нарваес не дошъл чак дотук, но четирима от хората му дошли. Дали и тях са ги хващали дяволите? Ние сме кекави, Чарли. Май че е време да покажем малко храброст, а? Кога ти е рожденият ден?

— Не знам. Може да е като на конете, на първи януари.

— Помисли, не се ли пада днес?

— Де да знам.

— Ще ти направя торта. Ще бъде гореща торта, такава ми е рецептата. С много сироп и свещ отгоре.

Чарли наблюдаваше приготвянето без особен интерес. Глупавата му опашка продължаваше да нарежда:

— Ако те види някой, че правиш торта за рождения ден на куче, което само не знае кога е родено, непременно ще те вземе за смахнат.

— Щом не владееш по-добра граматика от тая на опашката си, радвам се, че поне не можеш да приказваш.

Всичко мина добре — четири пласта палачинки с кленов сироп помежду и парче миньорска свещ най-отгоре. Пих уиски за здравето на Чарли, а той задъвка тортата, облизвайки сиропата. И ето че и двамата се почувствувахме по-добре. Но оставаше мисълта за пътешествието на Нарваес — осем години! В ония времена мъже са живели!

Чарли облиза сиропата от мустаците си:

— От какво си такъв тъжен?

— Престанах да виждам. Сполети ли те това, струва ти се, че никога вече няма да прогледнеш.

Той се изправи и се протегна.

— Хайде да се поразходим по хълма. Току-виж ти се отворили очите.

Разгледахме купчината строшени бутилки от уиски и продължихме нагоре. Засъхналият мразовит въздух излизаше от устата ни на облаци пара. По каменистия хълм пробяга животно — голямо животно, движеше се на скокове. А може би е било дребно животинче и грамадна лавина подире му.

— Какво беше това според твоя нос?

— Не познах. Миришеше на мускус. Не бих го подгонил.

Нощта бе тъй черна, че тук-таме почнаха да просветват огнени точки. Лъчът на фенерчето получи от стръмния скалист склон внезапен блестящ отговор. Покатерих се и като се подхлъзвах и безпомощно разпервах ръце, загубих отразителя, но после го намерих — беше малко разцепено камъче с късче слюда — не съкровище и все пак нещо ценно. Сложих го в джоба си и се върнахме да спим.

---

[1] Панфилю де Нарваес (1480–1528) — испански конквистадор, завоювал Куба. — Б.пр. ↑

## **ЧЕТВЪРТА ЧАСТ**

# 1

Още в началото на своя разказ знаех, че рано или късно ще трябва да пиша за Тексас, и се страхувах от това. Можех да заобиколя Тексас със същата леснина, с която всеки космонавт би заобиколил Млечния път. Тексас протяга горния си край като дръжка на стар тиган далеч на север и криволичи, като се разлива по брега на Рио Гранде. Влезеш ли веднъж в Тексас, почваш да мислиш, че ще ти трябва вечност да се измъкнеш. Някои дори не се опитват.

Нека отсега кажа, че и да исках, нямаше да мога да избягам от Тексас, защото в един отрязък от своя живот се свързах с този щат чрез съпруга, тъща, вуйчовци, лели и братовчеди. Да бягам географски от Тексас нямаше никаква полза, защото Тексас беше с мен и в нашия дом в Ню Йорк, и в рибарската вила в Саг Харбър, и когато имахме апартамент в Париж, дори в Париж. Тексас е проникнал в целия ми свят и това е вече смешно. Веднъж, бях във Флоренция, запознах се с една красива малка италианска принцеса и казах на баща ѝ: „Но тя не прилича на италианка. Напомня по-скоро американска индианка“, на което бащата отвърна: „И така си е: Дядо ѝ води жена от племето чероки в Тексас.“

Всеки автор, който си поставя за цел да разгледа проблемите на Тексас, се вижда по неволя объркан в обобщения. Аз не правех изключение. Тексас е душевно състояние. Тексас е заблуда. И над всичко Тексас е нация в пълния смисъл на думата. Разбира се, с това долита и първото ято обобщения. Тексасецът вън от Тексас е чужденец. Жена ми говори за себе си като за тексаска, изоставила родината си, но това е вярно само отчасти. Обикновено разговаря, както трябва, но заприказва ли се с тексасец, моментално се променя и минава на диалект. Не е нужно много да се мъчиш да разбереш откъде е.

Бях изучавал тексаските проблеми от много години и от най-различни страни. Както винаги, едната истина, до която стигах, неизбежно се опровергаваше от следващата. Вън от своя щат тексасците изглеждат малко неуверени и мекушави, качества, които се

проявяват като самохвалство, нахалство и шумно самодоволство, т.е. като предпазните клапи на срамежливите деца. У дома си тексасците са коренно различни. Тези, с които се запознах, бяха любезни, щедри и тихи хорица. В Ню Йорк неведнъж сме ги чували да се самоизтъкват със своята неповторимост. Тексас е единственият щат, влязъл във Федерацията с договор. Запазил си е правото да се самоопредели, когато поиска. Често сме ги чували да заплашват, че ще се откъснат от нас, та по едно време бях намислил да създам ентузиазирания организация *Американски приятели на идеята за откъсването на Тексас*. Но всичко спира дотук. Те искат да се отделят, но им става неприятно, когато и другите поискат това.

Както повечето темпераментни нации, Тексас има собствена история, основана на фактите, но не и ограничена от тях. Легендата за храбрите и неуловими трапери е вярна, но не докрай. Малцина знаят, че според законите на щата Вирджиния от времето на неговото величие големите престъпления са се наказвали по три начина: смърт, заточение в Тексас и затвор. Не се съмнявам, че някои от заточениците имат потомци, живи и до днес.

Исторически факт е например борбата на форта Аламо до последна капка кръв срещу ордите на Санта Ана<sup>[1]</sup>. Храбрите отреди на тексасците наистина са извоювали независимостта си от Мексико, затова думата „свобода“ е свещена. Човек трябва да се справи със съвременните европейски автори, за да разбере каква е била тиранията, подпалила искрата на тексаския бунт. По книгите пише, че натискът над тексасците бил двоен. Тексасците — казват европейците — не искали да плащат данъци и второ — през 1829 година робството в Мексико било премахнато и Тексас, като част от Мексико, бил принуден също да освободи робите си. Имало е и други причини за бунта, но на европейца тези две правят най-голямо впечатление. У нас малко говорим за тях.

Казах, че Тексас е душевно състояние, но мисля, че е нещо повече. Той е мистика, която стига до религия. И това е вярно, ако се вземе предвид фактът, че хората или страстно обичат Тексас, или страстно го мразят и, както е с всяка религия, малцина се опитват да надникнат по-навътре от страх да не нарушат вярата си в мистичното и парадоксалното. Тексас според мен е едно цяло. Въпреки невъобразимо големите пространства, разнообразието в климата и

външния облик, въпреки всичките вътрешни препирни, спорове и борби, Тексас се радва на сплотеност, може би по-здрава, отколкото в много други части на Америка. Богат, беден, северен, крайморски, градски, селски, Тексас е и заблудата, и първият интерес, и съкровената собственост на всеки тексасец. Преди няколко години Една Фърбър<sup>[2]</sup> написа книга за шепа богати тексасци. Доколкото се простират познанията ми, описанията ѝ бяха верни, но в тях се долавяше известно подценяване на това съсловие. Книгата незабавно стана прицел за нападките на тексасци — от всички слоеве и класи. Нападнеш ли един тексасец, на огъня отвързват всички тексасци.

Легендата за трапера-говедовъд се подхранва в Тексас тъй старателно, както в Англия — легендата за нормандската кръв. Макар много семейства да водят началото си от едновременешните колонисти, които с нищо не се различават от сегашните черноработници, всички поддържат мита за дългорогите волове и неоградените пасбища. Ако някой забогатее от петрол или сделки с правителството, от химикали или зеленчуци на едро, първата му работа е да си купи ранчо, по възможност най-голямото, което джобът му може да позволи, и да завъди добитък. Кандидат за обществен пост, който не притежава ранчо, няма почти никакви шансове да бъде избран. Традициите се коренят дълбоко в психологията на тексасеца. Бизнесмените носят ботуши с високи токове, макар никога да не са помирисвали стреме. Баснословно богатите, които имат къщи в Париж и ходят на лов за глухари в Шотландия, говорят за себе си като за нищожни момчета от провинцията. Ако не знае човек, че по този начин те се мъчат да запазят връзката с могъществото и простотата на земята си, няма да е трудно от този факт да си направи анекдот. Те инстинктивно се догаждат, че там, в земята, е източникът — не само на тяхното богатство, но и на тяхната енергия. А енергията на Тексас е безгранична, динамитна.

Невероятна е силата на тенденциите му. Между многото трябва да се отбележи и тази, че Тексас е войнствена нация. Въоръжените сили на Съединените щати са пълни с тексасци и в много случаи се намират под командването на тексасците. В Тексас дори спортовете и любимите зрелища се уреждат по военен маниер. Никъде другаде няма по-големи духови оркестри и повече парадни организации, в които костюмирани момичета подмятат блестящи палки. Местните футболни



мачове са увенчани със славата и поражението на войни; когато тексаски отбор излиза на терена за състезание с друг щат, излиза сякаш цяла армия със своите знамена.

Ако говоря непрекъснато за енергията на Тексас, то е, защото ми е добре известна. Тя ми напомня онази динамична жажда, която е тласкала и давала възможност на цели народи от ранните епохи да се преселват и завоюват нови предели. Земята на Тексас е богата, с благодарна почва. И ако не е било тъй, неспирната енергия на Тексас, струва ми се, щеше да се отлее от тези земи и да потърси нови хоризонти. Този факт личи и в неуморното движение на тексаските капитали. Досега, разбира се, завоеванията са ставали в резултат на покупка, не на бойни действия. Натискът на тези капитали е познат и в петролните пустини на Близкия Изток, и в необятните простори на Южна Америка. Капиталът си извоюва и нови острови — заводи в Средния Запад, предимно в областта на хранителната промишленост, машиностроенето, анилиновите бои, дървопреработването, хартиената индустрия. Към законните тексаски владения на 20-ия век бяха прибавени дори издателски къщи.

Преуспяващите, богатите, енергичните нации от всички времена, щом веднъж спечелят своето място в света, започват да изпитват глад за изкуство, култура, дори за повече знания и красота. В Тексас градовете растат и встрани, и нагоре. Колежите гъмжат от стипендии и дарения. За една нощ никнат театри и симфонични оркестри. Но във всеки внушителен и буен прилив на енергия и ентузиазъм по закон се допускат грешки и зле направени сметки, извращения в изводите и вкуса. Да не забравяме и непроизводителното братство на критиците, които или пренебрегват, или бичуват, или се отнасят със страхопочитание, или пък с презрение. За мен интересното в Тексас беше именно фактът, че това съществува. Без съмнение смехотворните неуспехи са хиляди, но в историята на света хората на изкуството винаги са отивали там, където са чакани и добре посрещнати.

По своята природа и размери Тексас сам предизвиква обобщенията, а обобщенията обикновено се превръщат в парадокси — „незначителните момчета от провинцията“ на симфоничен концерт! Говедовъдът с ботуши и сини дочени панталони — в магазина „Наймън-Маркъс“ купува китайски декорации!

Парадоксите навлизат и в политическия живот на Тексас. По традиция и спомени щатът е стара южняшка крепост на демократите, но това не му пречи да гласува в националните избори за консервативните републиканци.

Повечето земи по света подлежат на задълбочен и обширен анализ, химически се изучават почвите им, небесата и водите, от които, пуснала дълбоки корени, избуява определена растителност и които са населени с определена фауна. Толкоз. Но има други страни — в тях легендите, митовете, предубежденията, обичта, мечтите и пристрастието тъй разбъркват и пречат на хладнокръвната и ясна преценка, че в края на краищата впечатленията представляват една разноцветна и вълшебна бъркотия. Подобни земи са Гърция и онази част от Англия, където е шествувал крал Артър. Едно от качествата на тези страни — както се опитвам да го определя — е, че голяма част от тях са някак лични, със субективно въздействие. Без съмнение и Тексас спада към тях.

Бях обикалял много краища на Тексас и знаех, че в неговите граници могат да се видят толкова различни пейзажи, очертания и климати, колкото се срещат в целия свят без Арктика, макар понякога студеният северен вятър да донася дори неговия леден дъх. Еднообразната, оградена само от хоризонта равнина на Северен Тексас, наричана още „дръжката на тигана“, няма нищо общо с малките гористи хълмове и живописните долинки на планините Дейвис. Богатите цитрусови плантации в долината на Рио Гранде по нищо не приличат на пелиновите пасбища в Южен Тексас. Въздухът по брега на Мексиканския залив е душен и влажен, а в северозападната част на „дръжката“ — кристалночист и прохладен. Хълмистият Остин с наобиколилите го езера е като че ли на другия край на света от Далас.

Искам да кажа, че в Тексас липсва всякакво физическо или географско единство. Единството се крие в умовете на хората. И това важи не само за Тексас. Думата „Тексас“ е символична за цял свят. Разбира се, много често легендата за тексаското духовно единство е сборно понятие, невинаги отговаря на истината и понякога е доста романтично, но това по никакъв начин не намалява силата на щата като символ.

Изложих горните си разсъждения за понятието „Тексас“ вместо увод към пътуването ми през този щат с „Росинант“ и Чарли. Скоро

разбрах, че пътешествието ми тук ще се различава от досегашното. На първо място познавах страната, на второ място имах приятели и роднини по женска линия, а такава ситуация обикновено прави обективността практически невъзможна, тъй като не съм бил другаде, където гостоприемството се прилага с такова усърдие, както в Тексас.

Но преди още да попадна в плен на тази крайно приятна и понякога изтощаваща човешка черта, прекарах три безлични дни в приветливия хотел за мотористи в центъра на Амарило. При разминаване по един чакълест път някакъв автомобил подхвърли към нас камък и счупи предното стъкло на „Росинант“. Трябваше да го подменя. Но най-важното беше, че Чарли бе отново налегнат от предишното страдание и този път то му причини силно неразположение и адски болки. Спомних си бедния и неспособен ветеринар от Северозапада, който нищо не знаеше и от нищо не се интересуваше. Спомних си и болезнено недоумяващия и презрителен поглед, който Чарли му хвърли тогава.

Лекарят, когото извиках в Амарило, се оказа млад човек. Пристигна с не много скъпа отворена кола и се надвеси над Чарли.

— Какво има? — попита той.

Обясних затрудненията на Чарли. Тогава младият лекар протегна ръце — изкусни, знаещи — и заопипва бедрата и подутия корем. Чарли въздъхна дълбоко, а опашката му бавно се надигна и тупна на пода. Изпълнен с доверие, той се остави на тези ръце. И по-рано съм бивал свидетел на такова внезапно сприятеляване — не е лошо да срещаш такива неща. Силните пръсти опипваха и търсеха. След малко лекарят се изправи.

— Случва се, на всяко поостаряло момче се случва.

— Дали е това, което и аз предполагам?

— Да, простатит.

— Лекува ли се?

— Разбира се. Най-напред е нужно отпускане, а после и малко вътрешно лечение. Ще ми го дадете ли за три-четири дни?

— Давам, не давам, вземете го.

Той пое Чарли на ръце, изнесе го, сложи го на седалката до себе си и там рунтавата опашка затупа по кожената тапицерия. Чарли беше доволен и се отнесе с доверие. Аз също. Ето защо се наложи да остана в Амарило няколко дни. За да сложа край на епизода, трябва да кажа,

че взех Чарли четири дни по-късно напълно оздравял. Докторът му даде хапчета за из път и болестта повече не се повтори. Абсолютно нищо не може да се сравни с добрия човек.

Нямам намерение да пиша надълго за Тексас. След смъртта на Холивуд Тексас взе неговото първо място по интервюта, анкети и спорове. Но никой разказ за Тексас няма да е пълен, ако не включва типичната тексаска оргия, ако не показва хората с несметните богатства, които пилеят своите милиони заради една безвкусна и безстрастна показност. Жена ми бе вече пристигнала от Ню Йорк и двамата бяхме поканени за Деня на благодарността в едно тексаско ранчо. Собственикът, чието име няма да спомена, спазвайки традицията (читателят сам се досеща), често идваше при нас в Ню Йорк и ние също го посрещяхме с подобни празненства. Допускам, че е богат, макар никога да не съм се интересуval. Пристигнахме в ранчото следобед, преди празничното веселие. Хубаво ранчо, с много вода и дървета, с пасбища. Булдозерите навсякъде бяха струпали земни насипи, нещо като язове, които задържаха водата и образуваха верига от жизнетворни езера, стигащи чак до средата на ранчото. По гъстите треви на ливадите пасяха расови херифордски крави, които дигнаха глави и ни изгледаха, когато минахме в облак прах. Не зная колко е голямо ранчото. Не попитах домакина.

Къщата, едноетажна тухлена постройка, се намираше сред тополова горичка на малко възвишение, а под нея блестеше езерце, образувано от заприщен поток. Тъмната повърхност на водата се браздеше от пъстърва, нарочно развъдена тук. Къщата беше удобна, с три спални и три бани. Всекидневната, облицована с полирани чамови дъски, служеше и за трапезария; в единия ѝ край имаше камина, а до една от стените — витрина с пушки. През отворената кухненска врата съзрях домашен щаб — една едра мургава дама и едно момиче, което се кикотеше. Домакинът ни поздрави и ни помогна да внесем багажа си.

Празненството започна веднага. Изкъпахме се и още от вратата на банята ни посрещнаха с уиски и сода. Пихме като жадни. После разгледахме отсрещния обор. Заведоха ни в яхъра, където дъщерята се занимаваше с обядването на някакъв конски мелез на име Спекълботъм. След това отидохме да видим двата нови яза, зад които бавно се събираше вода. Като спирахме на няколко места да пийнем по

едно, запознахме се със стадото току-що купени говеда. Напрежението ни изтощи и се върнахме да дремнем.

Събудихме се и разбрахме, че съседите вече прииждат. Донесоха грамадна тенджера чушки с месо, приготвени по домашна рецепта — най-вкусните, които съм опитвал. Богаташите продължаваха да пристигат, като се прикриваха под дочени панталони и ботуши за езда. Поднесоха напитки, започна се разговор за лов, езда и скотовъдство, често избухваше смях. Отпуснах се на един стол до прозореца и се загледах в дивите пуйки, които долетяха с припадащата вечер и накацах по тополите. Хвърчаха несръчно, разпределиха си дърветата и се изпокриха между клоните. Бяха най-малко трийсет.

Като се стъмни, прозорецът се превърна в огледало, в което наблюдавах домакина и гостите, без да ме забележат. Седяха пръснати в стаята, някои се излягах в люлеещи се столове, три от жените бяха кацнали на канапето. Порази ме изтънчената им суетност. Една от дамите плетеше пуловер, друга пък решаваше кръстословица и почукваше зъбите си с гумата на жълтия молив. Мъжете разговаряха небрежно за треви и води, за еди-кого си, който купил нов бик в Англия и го пренесъл у дома със самолет. Облечени в дочени панталони, те сякаш искаха да изтъкнат бледосиния им цвят, избелял от стотици пранета.

Подробното ми проучване не свършваше тук. От вътрешната страна ботушите им бяха изтъркани и побелели от конска пот, токовете бяха протрити. Под разкопчаните яки на ризите им се виждаха загорели от слънцето ивици, а един от гостите си бе направил труда да си пореже показалеца, сега бинтован и скрит в кожен пръст от ръкавица. Домакинът бе „изпаднал“ дотам, че черпеше с ведро лед, няколко бутилчици сода, две бутилки уиски и кутия пуканки.

Навсякъде тук миришеше на пари. Дъщерята, например, седеше на пода, чистеше пушка и разказваше пресилената и смешна историйка за своя жребец Спекълботъм, който прескочил вратата на яхъра (състояща се от пет летви!), за да посети някаква кобила от съседната област. Тя твърдеше, че притежавала законни права над очакваното отроче, тъй като кръвта на Спекълботъм била еди-каква си. Сценката потвърждаваше всичко, което сме чували за баснословните тексаски милионери.

Спомних си далечното минало в Пасифик Гроув. Веднъж боядисвахме стените на къщурката, построена от баща ми още преди моето раждане. До мен работеше нает помощник, но и двамата нищо не разбирахме от този занаят и цели се бяхме оплескали с боя. Ненадейно боята се свърши.

— Нийл — рекох аз, — я изтичай до Холман за половин галон боя и четвърт разредител!

— Чакай да се измия и да облека чисти дрехи — каза той.

— И таз хубава! Върви тъй, както си!

— Не може.

— Защо да не може? Аз мога.

И тогава той изрече нещо мъдро, помня го и досега:

— Сигурно сте ужасно богат, щом се обличате така.

В това няма нищо смешно. То е вярно. Беше вярно и за празненството в Тексас. Колко ли неизчислимо богати са тия хора, за да живеят така?

Разходихме се с жена ми покрай басейна с пъстървите, после се изкачихме на хълма. Беше студено, вятърът, задухал откъм север, лъхаше на зима. Ослушахме се да чуем жаби, но се бяха изпокрили в студа. Затуй пък чухме вълчи вой, някъде мучеше крава, скърбяща по късно отбитата си рожба. Трите кученца, които видяхме през деня, изтичаха до телената ограда и се гърчеха като радостни змийчета. От къщичката излезе дори болнамото кученце. После застанахме пред високия портал на обора и усетихме сладостния мирис на люцерна и хлебния дъх на ечемика. Расовите коне в яхъра пръхтяха и потъркваха чела о преградите. Спекълботъм ритна, ей тъй, за упражнение, един от кастрираните си събратя. В тъмнината летяха кукумявки, крещяха, за да плашат жертвите си, а в далечината се носеше равномерното и нежно гукане на нощен ястреб. Доця ми се да сме заедно с добрия стар Чарли. Нощта би го възхитила. Но той сега почиваше в Амарило и лекуваше простатита си. Режещият северняк заблъска голите клони на тополите. Помислих: зимата, която ме следваше по петите през целия път, най-после ме е настигнала. В нашето или поне моето не много далечно зоологическо минало зимният сън изглежда е бил форма на съществуване. Иначе защо ми се доспа от мразовития нощен въздух? Прибрахме се в къщата — духовете я бяха напуснали — и легнахме.

Събудих се рано. Бях забелязал, че от външната страна на нашия прозорец са подпрени две въдици. Слязох по затревения склон и като се подхлъзнах по заледената слана, стигнах басейна с пъстървите. На въдицата бе привързана готова стръв, хвърлих и тозчас повърхността на водата закипя. Измъкнах една дъгова пъстърва, дълга повече от педя, пуснах я на тревата и чукнах главата ѝ. Метнах въдицата четири пъти и измъкнах четири пъстърви. Изкормих ги и хвърлих червата на техните приятели.

В кухнята готвачката ми предложи кафе, сврях се в една ниша, а тя овъргаля рибата в царевично брашно и я изпържи със сланина. Поднесе ми я хрускаща под калпаче от бекон и в устата ми всичко се стопи. Отдавна не бях ял такава пъстърва — само пет минути от водата до тигана! Хващаш рибата с пръсти за главата и опашката, отделяш я от гръбнака и накрая схрускаваш опашката. В студените утрини кафето има особен вкус и затова третата чаша е досущ като първата. Можех да остана в кухнята и да бърбря още сума време празни приказки, но готвачката ме изпъди, защото трябвало да пълни две пуйки за празника.

Когато слънцето се дигна, тръгнахме на лов за пьдпъдъци. Взех старата излъскана пушка с раздвоената цев, която си носех в „Росинант“. Още преди 15 години, като я купих на старо, тя не представляваше кой знае какво и изобщо не стана по-добра. Подозирам, че е така, защото и аз самият не исках много от нея. Прицелех ли се добре, пушката свалеше жертвата. Преди да тръгнем, хвърлих замечтан поглед към витрината, зад която се мъдреше една „Луиджи Франки“ с две цеви и предпазител „Пърти“. Беше тъй хубава, че щях да се пукна от завист. Гравюрите по стоманата светеха с бисерния блясък на сабя дамаския. Прикладът се сливаше с предпазителя, а предпазителят с цевта, сякаш бяха израсли от едно семе. Сигурен съм, че ако домакинът беше разбрал завистта ми, щеше да ми тикне тази красота в ръцете, но си замълчах. Ами ако се спъна, падна и я изпусна, ако ударя очарователните цеви о някоя скала? Не, все едно да пренасяш бисерите на короната през минирано поле. Старата ми пушка не струваше и петак, но и да ѝ се случеше нещо, нямаше да съжалявам.

От седмица насам домакинът бе наблюдавал къде се събират орляците. Пръснахме се и поехме през гъсталака, през води и брегове.

Пред нас подтичваха младите птичари, ала една стара кучка на име Дукеса, в чийто поглед светкаха пламъчета, удари всички ни в земята. Откри следи от пѣдпѣдъци в прахоляка, в пясъка и калта на речните брегове. Изминахме мили, вървахме бавно, с вдигнати пушки, готови да ги изпразним при първия барабанен шум на птичите криле. Но пѣдпѣдъци не срещнахме. Разказахме си по някой спомен и лъжа от минали гонитби на дивеч, но и това не помогна. Пѣдпѣдъците си бяха отишли. Аз бях ловец от средна ръка, но хората около мен — все отлични, кучетата — все обучени, първокласни, трудолюбиви. И нито един пѣдпѣдък. Но в лова има нещо друго — и нищо да не убиеш, ходил си на лов!

Домакинът помисли, че ми се къса сърцето.

— Слушай — каза ми той, — вземи си следобед новата пушка и удари някоя дива пуйка.

— Колко имаш? — попитах го аз.

— Ами че преди две години пуснах трийсет. Сега да са към осемдесет.

— Снощи преброих трийсет в тополите.

— Имам още две ята.

Защо ми беше пуйка? Какво щях да я правя в „Росинант“?

— Да мине година — казах, — да станат сто, пък тогаз пак ще дойда.

Върнахме се, окъпахме се, избърснахме се и понеже беше Ден на благодарността, навлякохме бели ризи и сака, вързахме вратовръзки. Празненството почна точно по програмата, в два часа. Ще прескоча подробностите да не плаша читателя, пък и не виждам защо трябва да предизвиквам неговата неприязън. След две чаши уиски внесоха двете златисти и лъскави пуйки. Домакинът ги разкъса, ние си сервирахме сами. Казахме по едно благодаря, вдигнахме по един тост и се натъпкахме до премаляване. После, като „упадъчните“ римляни на Петроний, направихме кратка разходка и се оттеглихме за необходимата и неизбежна дрямка. Тъй премина моята тексаска оргия по случай Деня на благодарността.

Разбира се, не смятам, че те вършат това всеки ден. Не могат. Същото става и когато ни дойдат на гости в Ню Йорк. Искат да ходят на театър, по нощни клубове. И след като няколко дни наред имат това, което искат, казват: „Просто не разбираме как можете да живеете по



този начин.“ А ние им отговаряме: „Не живеем. Заминете ли си, всичко ще тръгне постарому.“

Сега, след като извадих на показ упадъка сред богатите тексасци, които познавах, се чувствавам малко по-добре.

---

[1] Антонио Лопес де Санта Ана (1795–1876) — мексикански президент и диктатор, опитал се да потуши Тексаската революция, но бил разбит и пленен от Сам Хюстън (21 април 1836). — Б.пр. ↑

[2] Една Фърбър (1887-19??) — американска белетристка. — Б.пр. ↑

Когато съставях основния план на своето пътешествие, изникваха определени въпроси, на които исках да намеря достойни отговори. Не мислех, че това ще е невъзможно. От всички въпроси можеше да се изведе един общ: Що за хора са днешните американци?

Любим спорт за европейците е да характеризират американците. Изглежда, че там всички ни познават. В тази игра и ние печелим точки. Неведнъж мои съотечественици след триседмична обиколка из Европа са описвали с увереност природата на французина и англичанина, на италианеца и германеца и най-вече на русина. От пътуванията си отдавна бях разбрал, че американецът не си прилича с американците. Те са толкова различни, че спокойно могат да бъдат две противоположности. Европейецът, след като е говорил за американците с враждебност и неодобрение, се обръща към вас и казва: „Естествено, нямам предвид лично Вас. Говоря за другите.“ Излиза, че американците и англичаните са безлична маса, която никой не познава, докато французинът или италианецът е ваш добър познат и приятел. Той не притежава ни едно от ония качества, които вашата ограниченост ви заставя да презирате.

Винаги съм считал това за нещо като словесен капан, но като пътувах из собствената си страна, се уверих, че не е съвсем така. Американците — такива, каквито ги видях и чух — са наистина отделни индивиди и всеки е различен от другия, но постепенно и аз започнах да чувствавам, че съществуват и „американци“, които наистина притежават обобщена характеристика, независимо от щата, от социалното и финансовото положение, от образованието, от религиозните или политически схващания. А щом наистина имаше такъв общ американски тип, изграден върху истината, а не върху размишленията за враждебността и скритите желания, какъв беше той? Що за образ е това? Щом като една и съща песен, един и същ виц, един и същ стил едновременно се налагат във всички части на страната, значи американците си приличат в нещо. Този въпрос се налага още по-сериозно, като имаме предвид, че във Франция, Англия или Италия

не може да се говори за общ виц или за общ стил. Колкото повече се мъчех да открия американския образ, толкова по-уверен ставах за неговата същност. Всичко ми се струваше все по-парадоксално, а от опит съм установил, че когато парадоксите почнат да се умножават, това означава, че в уравнението липсват някои елементи.

Прекоших цяло съзвездие от щати — всеки със собствен характер — облаци от множество хора. Някъде на пътя ми се простираше друга една област — Югът, — от която се страхувах, но която — бях решил — трябваше да видя и да чуя. Болката и насилието никога не са ме привличали. И никога не съм бил ням наблюдател, когато съм можел да помогна или да се намеся в уличните боеве с ритници. На Юга — гледах със страх. Там, знаех, беше мъката и безвластието, всички ония безразсъдни резултати на безпорядъка и страха. И понеже Югът беше един от крайниците на цялата нация, страданието проникваше в цяла Америка.

Знаех, както знаят всички, истинското, но непълно състояние на нещата — че първоначалният грях на бащите и до днес се внушава на децата от следващите поколения. Имам много приятели от Юга — и бели, и негри — и мнозина от тях са превъзходни хора по своя ум и характер. Но бях забелязал, че само при споменаването, не дори обстойното разглеждане на въпроса за отношенията между белите и негрите, в тях се долавя познаване на нещата, което аз не притежавам.

Може би, както и повечето хора от тъй наречения Север, бях далеч от истинското и емоционално възприемане на страданието — не защото като бял не познавах негрите, а защото естеството на моя живот беше съвсем друго.

В родното ми градче Салинас, дето отраснах и дето насъбрах първите си впечатления, които ме оформиха по-късно, имаше само едно негърско семейство. Казвах се Купър, бяха стари заселници и имаха трима сина — единият малко по-голям от мен, вторият — на моите години и третият — с една година по-малък от нас. В първоначалното училище винаги имаше по един Купър — в по-горния клас, в нашия клас и в класа след нас. С една дума, отвсякъде бях заобиколен от Купъровци. Бащата, наричан в градчето мистър Купър, имаше талига, усърдно се трудеше и смогваше всичките да храни. Жена му — една сърдечна и добра женица — никога не ни отказваше по някой и друг цент, ако много настоявахме.

Може би в Салинас е имало расови предубеждения, но аз нито веднъж не ги почувствувах, не долових нито една думица. Купъровци бяха уважавани, а и тяхното самоуважение по никакъв начин не беше пресилено. Юлнсез, най-големият от синовете, беше един от най-добрите състезатели на овчарски скок в градчето. Спомням си изящните движения на това високо и кротко момче в спортен екип, помня, че му завиждах за спокойствието и изключителната точност на скока. Той умря на третата година в гимназията и аз бях един от четиримата, които носехме ковчега му. Сега изпитвам чувство на вина, че допуснах тогава греха да се гордея, дето ме бяха удостоили с тази чест. Вторият син, моят съученик Игнейшъс, не ми беше особено симпатичен (сега съзнавам това), защото безспорно беше най-добрият в класа. Неговите бележки по аритметика, по-късно и по математика, бяха винаги по-високи от нашите, а по латински беше не само отличен, но и за разлика от нас, не лъжеше. Кой обича такъв съученик? Най-младият Купър — „бебето“ — непрекъснато се усмихваше. Чудно, не мога да си спомня как му беше името. Още от началото се прояви като музикант и по-късно, когато се видяхме за последен път, беше започнал някаква композиция, която, с моето отчасти школувано ухо, приех за рядко смела, оригинална и хубава. Като махнем талантите им, и тримата Купъровци бяха мои приятели.

Това бяха единствените негри, които познавах в дните на безгрижното си детство. Вярвам, разбирате колко неподготвен съм бил за големия свят. Когато чух например че негрите били непълноценна раса, помислих си: хората нищо не знаят! Когато чух, че негрите били мръсни, си спомних блестящата кухня на мисис Купър. Мързеливи? Каруцата на мистър Купър ни събуждаше в тъмни зори с тропота на конете и колелата. Нечестни? Мистър Купър беше един от малцината в градчето, които никога не допускаха неизплатен дълг след петнадесето число на месеца.

Сега разбирам, че нещо друго е отличавало семейство Купър от негрите, които срещнах по-късно. Купъровци не бяха наранявани и обиждани и затова не се намираха в положение на отбрана. Достойнството им бе останало непокътнато и затова нямаше защо да бъдат войнствени. Синовете никога не бяха чували, че са низша раса, затова способностите им можаха да се развият в истинските си граници.

Това знаех за негрите, пораснах, но изглежда пораснах твърде много, защото ми бе трудно да променя здравите представи от детството. Разбира се, по-късно видях много неща, почувствувах бурните вълни на насилието, отчаянието и объркаността. Видях негърчета, които наистина не напредваха в училище, но това бяха предимно онези, на които още в най-крехката и впечатлителна възраст са набивали в главите, че са непълноценни. Припомняйки си Купъровци и нашето отношение към тях, сега изпитвам непоносима мъка пред завесата от страх и бяс, спусната помежду ни. Мисля си, колко ли забавно би било, ако на времето някой от по-умните и по-самонадеяни граждани в Салинас би ми задал въпроса: „Какво ще кажеш, ако сестра ти се омъжи за някое от момчетата на Купър?“ Струва ми се, бих избухнал в смях. Защото веднага щях да си помисля, че един Купър едва ли би сметнал сестра ми достойна за своя жена, колкото и добри приятели да сме.

От всичко казано дотук излиза, че по начало не бях научен на пристрастие в расовия конфликт. Но трябва да призная, че жестокостта и насилието спрямо слабия ме изпълват с болезнен гняв. Това впрочем се отнася изобщо до поведението на силния към слабия.

Разбирах, че в Юга съм нежелан, и то не само защото бях лош расист. Хората, които вършат неща, с които не могат да се гордеят, обикновено не обичат външните свидетели. Понякога те вярват, че тъкмо свидетелите са виновни за всичко.

В размишленията си за Юга имам предвид най-вече насилието, дошло като реакция на движението за десегрегация, която би дала право на негърчетата да ходят на училище, на младите негри — да изискват спорната си привилегия и да се хранят във всички ресторанти, да се возят в автобусите, да използват тоалетните. Особено ме интересува училищният въпрос; струва ми се, че бацилът ще бъде унищожен само когато се народят милиони Купъровци.

Неотдавна мой приятел-южняк разпалено развиваше пред мен теорията за *равни, но отделни*. „Тъй стана — разказваше той, — че в моето градче сега има три нови негърски училища и те са не само равни, но дори превъзхождат белите училища. Не мислиш ли, че ще се задоволят с това? Тоалетните по автобусните спирки са също като на белите. Какво ще кажеш?“

Казах му: „Може би е въпрос на незнание. Ще го решиш само ако смениш училищата и тоалетните — вие вземете черните, те да вземат белите. И ако някога ги убедиш, че вашите училища не са по-добри от техните, тогава ще схванат и грешката си.“

И знаете ли какво отвърна той? „Ах ти, кучи сине, ах ти, размирнико!“

Още докато бях в Тексас (края на 1960 г.), събитието, за което най-много се говореше и спореше по вестниците, беше записването на две негърчета в едно нюорлеанско училище. В защита на тия двама тъмнокожи малчугани беше законът с цялото си величие — правото на закона да се налага, взните и мечът, а против тях — триста години страх, бяс и ужасът при мисълта за промяна в днешния непостоянен свят. Всеки ден по вестниците гледах снимки, по телевизията прожектираха прегледи. На журналистите изглежда много бе допаднала групичката едри жени на средна възраст, които, кой знае въз основа на какво странно значение на думата „майка“, се събираха всеки ден и ругаеха с кресливи гласове двете негърчета. Те се бяха специализирали в този занаят тъй добре, че станаха известни под името „цариците на крясъка“ и всеки ден събираха около себе си тълпа, която да им ръкопляска след края на представлението.

Тази необикновена драма ми се струваше невероятна, затова реших на всяка цена да я видя с очите си. Тя излъчваше онази притегателна сила, която ни привлича към телетата с по пет крака и човешките изроди с две глави по панаирите, онази извратеност на нормалното, за която винаги даваме пари да я видим, вероятно за да се уверим, че в самите нас всичко е наред — и краката, и главите. На представлението в Ню Орлеанз почувствувах цялата веселост на невероятно ненормалното и в същото време — ужаса, че това ненормално наистина съществува.

Тогава зимата, която ме преследваше от деня на тръгването, изведнъж налетя със свиреп северен ураган, донесе студ и мразовита лапавица и покри пътищата с черен лед. Взех Чарли от добрия чичо доктор. Изглеждаше подмладен наполовина, имаше чудесно настроение и за да ми го докаже, се разтича, заподскача, затъркаля се, смееше се и от време на време надаваше радостни възклицания. Радвах се и аз, че пак сме заедно. Той седна изправен на седалката до мен и се взря напред в неподвижния път, после се сгуши да спи, свря глава в

скута ми и подложи глупавите си уши за милувка. Този пес може да спи и при най-усърдно гъделичкане.

Беше крайно време да преустановим безцелното лутане; „Росинант“ стъпи с колелата си на пътя и потегли. Движението се затрудняваше от поледицата, но ние продължавахме да се носим неуморно, без дори да поглеждаме към Тексас, който се разстиляше наоколо. А Тексас беше до болезненост безкраен — Суитуотър, Болингър, Остин. Минахме край Хюстън. На едно място спряхме за бензин, кафе и няколко резенчета кейк. На всяка бензостанция Чарли също получаваше своята порция ядене и разходка. Нощта не ни спря, но когато очите ме заболяха и взеха да горят от продължителното виждане, а раменете ми се превърнаха в скали, издялани от изтощение, кривнах в едно разширение на пътя за обръщане и пропълзях като молец в леглото. Пътят продължи да се извива пред затворените ми клепачи. Не можах да спя повече от два часа, станах и отново потеглих в хапещо студената нощ — все по-нататък и по-нататък. Водата край пътя беше замръзнала, а хората ходеха с дебели пуловери, вързали ушите си с шалове.

Друг път, когато съм бивал в Бомонт, плувах в пот и мечтаех за лед и вентилация. Сега Бомонт с блясъка на неоновите си реклами беше замразен. Прекосих града през нощта или по-скоро в онзи мрак, който настъпи веднага след пладне. Човекът с изцапани в синьо ръце, който наля бензин в резервоара, надникна в кабината, съгледа Чарли и извика:

— Я, това било куче! Пък аз помислих, че возите черен! — После самодоволно се засмя.

От сега нататък това щеше да се повтаря неведнъж. Подобно възклицание чух най-малко два пъти — „Помислих, че возите черен!“ Беше необикновена шега и винаги ме изненадваше. И забележете, никога не казваха „негър“, а винаги „черен“! Тук тази дума изглежда беше ужасно важна, бе сякаш парола, без която някаква постройка щеше да се сгромоляса.

Озовахме се в Луизиана. Някъде встрани от пътя, в тъмното, се гушеше Лейк Чарлз, фаровете ми обливаха леда в светлина, скрежът проблясваше като диаманти и хората, онези хора, които вечно са в движение, увити в топли дрехи да се пазят от студа, тътреха крака по пътя. Довлякох се и аз през Лафайет и Морган Сити и в ранното утро



се озовах в Хоума, едно от най-приятните места в света, доколкото си спомнях. Тук живееше моят стар приятел доктор Сент-Мартин, един мил и начетен човек от френски произход, който бе изразждал децата и лекувал стомасите на цялата френска колония от околността. Убеден съм, той познаваше лузианските французи по-добре от всеки друг. Припомних си и други негови дарби — правеше най-хубавия и най-фин вермут в света по рецепта, от която до магията имаше само една крачка. Единственото, което знаех от тази рецепта, беше, че необходимият лед се приготвяваше от дестилирана вода; той сам си дестилираше водата за по-сигурно. На неговата трапеза бях опитвал кълка от черна патица, два вермута, бургундско вино, измъкнато от бутилката тъй, както се измъква бебе от утроба. Бяхме насядали в засенчената му стая, а завесите, спуснати от сутринта, още пазеха прохладата на нощния въздух. Спомних си вдигнатата чаша със свещената кръв на гроздето и силните артистични пръсти на доктора, които галеха столчето й, стори ми се, че виждам мекото помрачняло сребро на приборите и дори чух тихия тост, изречен на напевния акадски език, който на времето е бил френски, а сега си беше само акадски. Тоя спомен изпълни замръзналото предно стъкло и ако движението по шосето не беше замряло, щях да се превърна в опасен автомобилист. В бледожълтото мразовито утро на Хоума разбрах, че ако спра, за да изкажа почитанията си на доктора, моята воля и решимост щяха да отидат по дяволите, нямаше да издържат на опияняващото му вино и сигурно щяхме да се разприказваме за големите проблеми, за които не стига ни една, ни две вечери. Ето защо само махнах с ръка по посока на приятеля и продължих към Ню Орлеанз — исках да настигна и да видя „викачите“.

Съзнавах, че тук не е много подходящо човек да се движи с кола, още повече с кола като „Росинант“, която има нюйоркски номер. Предишния ден един журналист бил набит, счупили му фотоапарата. Защото дори убедените гласоподаватели не биха искали историята да отбележи и запази техните подвизи.

И тъй още в покрайнините на града се добрах до един паркинг. До прозореца ми се приближи надзирателят.

— Ех, ти, човече, човече, пък аз си мислех, че возиш някоя черна муцуна. То било куче. Гледам едно грамадно черно лице и си викам — туй ще е някой дърт чернокож.

— Като е окъпан, лицето му е синкаво — студено отвърнах аз.

— Виждаш съм и синкави черни, без да са къпани. От Ню Йорк, а?

Стори ми се, че в гласа му се промъква ледена като утрото нотка.

— Минавам оттук — казах аз. — Искам да оставя колата за час-два. Ще може ли да викнете такси?

— Да ти кажа ли, обзалагам се, че си дошъл да видиш „викачите“.

— Точно тъй.

— Дано не си от ония журналисти, дето всичко объркват.

— Просто искам да видя.

— Ех, човече, човече! Ще видиш нещо голямо. Не са ли „викачите“ нещо голямо? Ти, човече, нищо не знаеш — да ги видиш, като почнат!

След като му показах фургона, след като пийнахме уиски и му дадох един долар, пазачът ми позволи да заключа Чарли в „Росинант“.

— Внимавайте да не отваряте вратата, докато ме няма — предупредих го аз. — Чарли се отнася към работата си много сериозно. Може и ръката ви да откъсне. — Това, разбира се, беше безсрамна лъжа, но човекът рече:

— Добре, сър. Да не ми е изпила гарга ума, та да закачам чуждите кучета.

Шофьорът на таксито, болнав и прежълтял, се тресеше от студ.

— Ще ви закарам до една-две преки по-насам. Страх ме е да не ми обърнат колата.

— Че толкоз ли са страшни?

— Не че са страшни, но може и да станат.

— Кога почват?

— Не е ли студено — той погледна часовника си, — излизат още в зори. Сега е без четвърт. Да вървим, ако се уплашат от студа, нищо няма да изпуснете.

Бях се маскирал с едно старо синьо сако и английската морска фуражка, като предполагах, че както в ресторантите никой не заглежда келнерите, тъй и в един пристанищен град никой няма да обърне внимание на моряк. В естествената си среда той е безличен и положително не може да бъде заподозрян в нищо друго, освен в намерението да се напие; най-много да го бутнат в затвора за сбиване.

Такова е поне общоразпространеното схващане за моряците. Изпитвал съм го. Най-много някой любезен авторитетен глас да ти рече: „Я се върни на кораба, моряче! Нямах никакво желание да отплуват без тебе, нали?“ Пет минути по-късно човекът, на когото е бил този глас, няма да те познае. Лъвът и еднорогият кон на кокардата ме правеха още по-неизвестен. Но онези, които решат да прилагат тази теория, трябва да внимават: тя е валидна само край пристанищата.

— Откъде сте? — попита шофьорът с пълно безразличие.

— От Ливърпул.

— Ливърпул? Значи не може нищо да ви се случи. Мръсотииите ги погаждат ония долни евреи от Ню Йорк<sup>[1]</sup>.

— Евреи ли? Какви мръсотиии? — Изведнъж установих, че произношението ми няма нищо общо с ливърпулското.

— Дяволска работа, мистър. Ама и ние не им се оставяме. Всеки си гледа спокойствието. Мен ако питате, обичам черните. Но ония евреи от Ню Йорк току се домъкнат и ги подстрекават. Да си стоят в Ню Йорк, че да си нямаме грижи! Ще вземем да ги изгоним.

— Тоест ще ги линчувате, тъй ли?

— Тъй ами!

Слязох от таксито и продължих пеша.

— Много не се приближавайте, мистър! — извика той подире ми. — Само гледайте, не си пъхайте носа!

— Благодаря — казах аз и потиснах думата „от сърце“, която беше на езика ми.

На път за училището попаднах в порой от бели — до един вървяха в същата посока. Движеха се съсредоточено, сякаш отиваха да гледат пожар, който бушува от дълго време. Удряха си ръцете в бедрата или ги пъхаха под палтата си. Под шапките мнозина бяха омотали шалове върху ушите си.

На улицата, точно пред училището, полицията беше поставила дървени прегради да спира тълпата. Полицаяте се разхождаха напред-назад и не обръщаха внимание на закачките, които им се подхвърляха. Тротоарът пред училището беше празен. По бордюра стояха маршали<sup>[2]</sup> в цивилно облекло. Отличаваха ги само лентите на ръкавите. Пушките им издуваха палтата, а очите неспокойно шареха по лицата на тълпата. Стори ми се, че ме изгледаха, но като разбраха, че не съм редовен моряк, сигурно ме обявиха за неважен.

Разбрах къде се намират „викачите“, защото хората се блъскаха напред, да са по-наблизо до тях. Имаха си определено място до барикадата точно срещу входа на училището. Именно на това място полицаите бяха най-нагъсто, тъпчеха с крака и удряха ръце в непривичните ръкавици.

Изведнъж вълната диво ме понесе, някакъв глас изкрещя: „Ето я! Иде! Пуснете я да мине!... Мръднете се, де, пуснете я! Къде си била, а? Ще закъснееш за училище! Къде си била, Нели?“

Името ѝ не беше Нели. Забравих как се казваше. Тя се шмугна през гъстата тълпа съвсем близо до мен и аз видях палтото от изкуствена агнешка кожа и златните обеци. Не беше висока, ала имаше закръглена снага и едри гърди. Дадох ѝ около петдесет години. Беше обилно наплескана с пудра, а от това бръчката на двойната ѝ брада изглеждаше просто черна.

Усмиваше се кръвожадно и се блъскаше сред разлюляната тълпа, вдигнала високо юмрук, в който стискаше някакви изрезки. Беше лявата ѝ ръка и затова потърсих с очи венчален пръстен. Нямаше. Промъкнах се зад нея, та да използвам тласъка на движението и да се приближа, но ме избутаха встрани с предупреждението: „Хей, морския! Всеки иска да чуе!“

Нели бе посрещната с възторжени викове. Не мога да кажа колко бяха „викачите“. Определена граница между тях и обикновените зрители нямаше. Видях само, че група хора раздават изрезки от вестници, четат ги на глас и пицят от удоволствие.

Тълпата, както и всяка публика, когато часовникът мине определения час, почна да става нетърпелива. Мъжете край мен вече поглеждаха часовниците си. Погледнах моя — беше девет без три минути.

Представлението започна навреме. Чу се рев на сирени. Пристигнаха моторизирани полицаи. След това пред училището спряха две грамадни черни лимузини с едри мъжаги, наложили светли филцови шапки. Множеството затаи дъх. От всяка кола слязоха по четирима здравеняци и измъкнаха някъде от автомобилите най-малкото негърче, което бях виждал — с колосана бяла якичка, с нови бели обувки на мъничките крачета. Лицето и крачетата на момиченцето изглеждаха съвсем черни сред тази белота.

Мъжагите оставиха момиченцето на бордюра и откъм преградата се понесе гръм от подигравателни подвиквания. Момиченцето не поглеждаше към ревящата тълпа, но бялото на очите му наподобяваше погледа на подплашена сърна. Мъжете я обърнаха като кукла и необикновената процесия се отправи по широкия тротоар към училището. Сега детето изглеждаше още по-нищожно в сравнение с великаните край него. То подскочи на един крак. Стори ми се, разбрах какво означава това. В целия си живот то не е правило и десет крачки, без да подскочи, но сега, още след първото подскачане върху него легна някакво бреме и то продължи съсредоточено и неохотно да движи малките си закръглени крачка между своите пазители. После бавно се изкачиха по стъпалата и влязоха в училищната сграда.

По вестниците бяха писали, че подигравките и подмятанията били жестоки, а в някои случаи и цинични. Такива бяха, но това явно не беше голямото представление. Тълпата чакаше белия баща, който бе дръзнал да води бялото си дете в същото училище. И наистина, той се зададе по заградения тротоар — висок, облечен в светлосиво мъж, който държеше за ръка изплашеното си дете. Фигурата му бе напрегната като силна, навита докрай пружина. Сериозен и мрачен, той гледаше надолу, в краката си. Също като опитен ездач, който пришпорва побеснял кон, този мъж се страхуваше, ала успяваше да задържи страха си и стискаше челюсти, от което изпъкваха всички мускули по лицето му.

Прокънтят дрезгав, но остър глас. Ревнаха отново, но не в хор. Редуваха се, викаха един по един, а после пригласяше цялата сган — викаха, крещяха и свиркаха в знак на одобрение. Ето, това беше техният идеал, за това бяха дошли, да видят и чуят.

В никой вестник не се цитираха думите, които изричат тия жени. Казваше се, че били неприлични, за някои се казваше, че били мръсни. По телевизията в звукозаписа правеха изкуствени смущения или върху първоначалния запис монтираха общия шум на събралите се. Но сега чух тези думи — бяха долни, гадни, идиотски. В своя дълъг и неохраняван живот и по-рано бях чувал словесните извержения на хората-зверове. Защо в такъв случай тези крясъци ме изпълниха с разтърсващо болезнена мъка?

Написани на книга, думите са мръсни; те бяха грижливо подбрани именно за да бъдат мръсни. Но освен мръсотията имаше и

нещо още по-лошо — ужасяващата оргия на вещици. И дума не можеше да става за някакъв спонтанен вик на гняв или безумен бяс.

Може би тъкмо това ме отврати — те не следваха никакъв принцип, добър или лош, никаква определена посока. Тези задебели и охранени жени с малки шапки и изрезки в ръка жадуваха за мъничко внимание. Искаха да събудят възхищение. Глуповато и невинно се хилеха на триумфа си, когато им ръкопляскаха. Те проявяваха малоумната жестокост на себелюбиви деца и това като че правеше безчувственото им зверство още по-отчаяно. Това не бяха майки, не бяха никакви жени, а обезумели актьори, които играят пред една безумна публика.

Тълпата зад преградата ревеше и ги насърчаваше, тупаха се един-друг по раменете от радост. Неспкойни, полицаите само следяха да не се разкъса бариерата. Стискаха устни, но някои се усмихваха, бързайки да прикрият усмивката си. Маршалите отвъд улицата стояха неподвижни. Човекът със сивите дрехи за миг забърза, но волята му се наложи над краката и той продължи бавно по училищната алея.

Тълпата стихна, дошъл бе редът на следващата викачка. Гласът ѝ приличаше на биков рев, дълбок и плътен, като на цирков собственик. Има ли смисъл да записвам и нейните слова? И те бяха като останалите, различаваха се само по ритъма и тона. Всеки, който е имал нещо общо с театъра, би разбрал, че тия речи не са спонтанни, а репетирани, учени наизуст. Все едно че бях на представление. Наблюдавах напрегнатите лица на заслушаната сбирщина — лица на публика. Аплодисментите ѝ бяха в чест на изпълнителя.

Тялото ми се сви от непреодолимо отвращение, но не исках да отстъпя, това състояние не биваше да ме заслепява — нали дойдох чак дотук да видя и да чуя? Изведнъж схванах, че нещо не е в ред, че има нещо извратено и нечовешко. Познавах Ню Орлеанз, едно време тук имах приятели — разумни и мили хора, по традиция любезни и внимателни. Спомних си Лайл Саксън<sup>[3]</sup>, един грамаден мъж с тих смях. Спомних си колко дни сме прекарвали тук заедно с Рорк Брадфърд, който взе от Луизиана нейните багри и звуци и сътвори „господа бога и Зелените пасбища, в които той ни води“<sup>[4]</sup>. Потърсих в тълпата такива лица. Нито едно. Този рев ми беше известен — чувал съм го на боксови мачове, когато всички жадуват кръв, чувал съм го на бой с бикове, когато бикът пробожда матадора с рогата си и всички

изпадат в екстаз, когато похотливо зяпат автомобилните катастрофи, когато търпеливо се нареждат на опашка само за да видят болката и агонията на другия. Но къде бяха онези, които биха се гордеели, че са като човека в сивите дрехи, онези, чиито ръце, без много да мислят, биха се протегнали към дребното и подплашено черно момиченце?

Не зная къде са. Може би те, както и аз, изпитват чувството на безпомощност. Но по тяхна вина светът ще получи лъжливо впечатление за Ню Орлеанз. Не се съмнявам, че тълпата след това се е втурнала по домовете си да се види на телевизията, но това, което те виждат, го вижда и целият свят. А Ню Орлеанз, който познавах от по-рано, мълчеше и не казваше ни дума в своя защита.

---

[1] Южняците наричат така либерално настроените северняци. — Б.пр. ↑

[2] Войници от федералната армия на САЩ. — Б.пр. ↑

[3] Лайл Саксън (1891–1946) — американски журналист и писател. — Б.пр. ↑

[4] Става дума за романа на Рорк Брандфърд (1896-????) „Старият Адам и децата му“ (1929), по който е написана пиесата „Зелените пасбища“ (1930). — Б.пр. ↑

Представлението завърши и човешката река започна да се оттича. Действието щеше да продължи след училищния звънец, след последния час и малкото черно лице отново щеше да се срещне със своите хулители. Намирах се в Ню Орлеанз, града на големите ресторанти. Познавах ги до един; в повечето от тях също ме познаваха. Но да ида сега в „Галатоар“ и да си поръчам омлет с шампанско, беше все едно да заиграя хоро върху нечий гроб. Дори само като пиша за тези неща, пак изпитвам безнадеждното, убийствено чувство на повдигане. Не го разказвам, за да забавлявам читателя. Аз поне не виждам нищо забавно в това.

Купих си евтини сандвичи и напуснах града. Не много далеч намерих приятен кът за почивка — тук можех да се отпусна, да дъвча, да размишлявам и, както настояваше душата ми, да рея поглед над кафеникавия, бавен и величествен Баща на Водите<sup>[1]</sup>. Този път Чарли не тръгна да скита, а седна до мен и притисна рамо до коляното ми — така постъпва само ако съм болен. От това съдя, че ме е измъчвала тъга.

Вече губех дирите на времето, когато, малко след като слънцето клюмна на запад, до мен се приближи човек, с когото си разменихме поздрав. Беше спретнато облечен, не много млад, с лице на Ел Греко, пухкава, развяна от вятъра бяла коса и бели подрязани мустаци. Помолих го да остане, той прие. Влязох в своя дом и докато приготвях кафето, си спомних колко много Рорк Брадфърд обичаше кафе. Удвоих дозата, сложих по две препълнени лъжички за всяка чаша и още две за кафеничето. Счупих яйце, отделих жълтъка, а белтъка и черупките пуснах в кафето — нищо не му придава такъв блясък, както яйцето. Беше все още много студено, студена щеше да бъде и приближаващата нощ. Ето защо течността в кафеничето, като се превръщаше от студена вода във врящо кафе, изпускате оня сладостен аромат, който успешно може да конкурира всички приятни миризми на света.



Гостът ми беше доволен, топлеше ръце върху пластмасовата чаша.

— Ако се съди по номера ви — поде той, — не сте тукашен. Отде знаете как се прави кафе?

— Учили са ме световните гиганти на Бурбон стрийт. Само че според тях зърната трябва да бъдат още по-припечени и да се сложи и малко цикория за вкус.

— Всичко знаете. Значи не сте чужденец. А можете ли да правите коктейл?

— За гости — да. А вие тукашен ли сте?

— Със сигурност мога да посоча само две-три поколения, макар че в гробищата на Сент Луис под надписа „тук почива“ има и други, които не помня.

— Разбирам, значи сте от тях. Радвам се, че останахте. Знаете ли, познавам Сент Луис, дори съм събирал епитафи от гробищата.

— Наистина ли, сър? Тогава сигурно си спомняте оня, необикновения...

— Ако е същият, който се мъчех да науча наизуст. Този ли е, почва тъй: „Уви, оня дето погледваше...“?

— Точно този! Робърт Джон Кресуел, умрял двацет и шест годишен в 1845 година.

— Не мога да си го спомня целия.

— Имате ли хартия? Запишете си го!

Подпрях бележника си на коляното и той задиктува:

— „Уви, оня дето погледваше с упование къмто небето, отворен от земни гадости до гуша, изведнъж му се изпариха всичките земни пощявки, а на нас остави рошавото кутре като рече ах тешка си съдбо на смъртния човек“!

— Неповторимо! — възкликнах аз. — Такова нещо може да съчини само Луис Карол<sup>[2]</sup>! Почти разбрах какво иска да каже.

— Всеки разбира. Вие за удоволствие ли пътувате?

— До днес, да. Видях вашите „викачи“.

— О, сега ми е ясно — каза той и върху плещите му сякаш се стовари тежък камък, лицето му потъмня.

— Как ще свърши всичко това?

— Не знам. Просто не знам. Не смея и да мисля. Пък и защо? Стар съм вече. Да му мислят другите!

— Виждате ли му края?

— Че ще има край, ще има! Но пътя? Пътят дотам? Вие сте северняк. Вас това не ви засяга.

— Според мен това засяга всички ни. То не е само ваша работа. Да ви наля още едно кафенце, пък вие ще ми разкажете. Объркан съм. Искам да чуя другите какво мислят.

— Нищо няма да научите. Всичко зависи от това, кой си, къде се намиращ, какво чувствуваш. Не какво мислиш, а именно какво чувствуваш. Не ви хареса това, което видяхте, нали?

— А на вас харесва ли ви?

— Още по-малко, защото познавам тежкото минало и туй-онуй от зловонното бъдеще. Неприлична дума казах, сър, ама друга няма.

— Негрите искат да бъдат хора. Вие против ли сте?

— За бога, не, сър! Но за да станат хора, ще трябва да се преборят с ония, на които им се ще да са повече от хора.

— С други думи, негрите няма да се задоволят с малко?

— А вие ще се задоволите ли? Дайте ми някой, който на тяхно място ще е доволен.

— Вие имате ли нещо против негрите да станат хора?

— Абсолютно нищо, но какво знам аз, какво мога. Имаме си твърде много надгробни плочи. Как да ви кажа... Да предположим, че вашето куче, и без това изглежда умно...

— Умно си е!

— Добре, да речем, че може да говори и да ходи изправено на задните си крака, да бъде безупречно във всяко отношение. Ще го поканите на вечеря, но ще го считате ли за човек?

— Защо не ме попитате не бих ли му дал сестра си за жена?

Той се засмя.

— Искях само да ви обясня, колко е трудно да промениш чувствата на хората. Сигурно няма да повярвате, но и на негрите няма да им е по-лесно да променят отношението си към нас. Това не е нещо ново. Открай време е било все тъй.

— Тази тема лишава разговора ни от всякакво удоволствие.

— Вярно е, сър. Струва ми се, че аз съм от ония, дето ги наричат „просветени“ южняци — приемам оскърблението като комплимент. И в качеството си на такъв новороден хибрид мога да ви кажа какво ще стане след години. В Африка и Азия вече се започна.

— Искате да кажете претопяване? Че негрите щели да изчезнат?

— Ако са повече от нас, ще изчезнем ние, или по-право ще изчезнем и ние, и те, и ще се роди нещо ново.

— А дотогава?

— Нали тъкмо това ме плаши, сър. Древните са поставяли любовта и войната в ръцете на сродни богове. Не е било случайно. Те издълбоко са познавали човешката природа.

— Не разсъждавате зле.

— А тия, дете сте ги видели днес, те изобщо не разсъждават. Те са хората, които могат и боговете да уплашат.

— Следователно мислите, че няма да се размине без войната?

— Отде да зная! — извика той. — Това е най-страшното. Отде да зная? По някой път ми се ще да си имам вече собствена плоча с „тук почива“.

— Мен пък ми се ще да дойдете с мен. Отивате ли някъде?

— Не. Имам едно местенце хей зад горичката. По цял ден съм там — чета — предимно стари книги, гледам — предимно стари неща. Съзнателно съм стигнал до този начин за бягство от действителността. Страхувам се от нея.

— Всички бягаме по малко.

— За мен се грижат двама негри, мъж и жена, и те старци като мене. — Той се усмихна. — Понякога, като се свечери, забравяме... И те забравят да ми завиждат, и аз забравям, че съм за завист. Седим си тримата и ни е приятно — три същества, които живеят заедно и заедно усещат дъха на цветята...

— Същества... — повторих аз. — Интересно. Не човек и звяр, не черен и бял, а същества, на които им е приятно. Жена ми разправяше за един старец, който казвал: „Беше време, когато негрите нямаха души. Тогава беше и по-добре, и по-леко се живееше. А сега — да се сбъркаш!“

— Не го помня това време, но сигурно е било. Свикнали сме да нарязваме и разпределяме наследената си вина като торта за рожден ден — рече той и ако не бяха мустаците, щях да го взема за св. Павел на Ел Греко със затворената книга в ръка. — Прадедите ми сигурно са имали роби, но кой може да каже дали тия роби не са били заловени от вашите прадеди и после продадени на моите?

— Аз имам пуританска жилка. Възможно е именно тъй да е било.

— Щом принуждаваш насила едно същество да живее и да се блъска като животно, значи го смяташ за животно. Иначе, поставиш ли се на негово място, може да полудееш. Работата е веднъж да решиш в съзнанието си какво е — човек или животно. Душата ти е спокойна. — Той погледна към реката, а ветрецът надипли косата му като бял дим. — А ако в сърцето ти е останала малко човешка доблест и гняв, което у хората наричаме добродетели, тогаз се страхуваш от опасния звяр, макар че със своя разум и находчивост успяваш да прикриеш ужаса си. И тогава ти остава само едно — да унищожиш човешкото в него и да го превърнеш в покорното говедо, което ти е нужно. А успееш ли да приучиш детето си още от люлката, че негърът е скот, то никога няма да се измъчва от твоите съмнения.

— Чувал съм, че в добрите стари времена негрите пеели, танцували и били доволни от живота.

— Да, но и тия негри са бягали от господарите си. Вземете законите за бегълците и ще разберете.

— Знаете ли, вие не сте от ония южняци, които ние на Север познаваме.

— Може би не съм. Но не съм единственият. Той се изправи и изтупа панталоните си. — Не съм сам. А сега да вървя при моите приятни същества.

— Не ми казахте името си, сър, нито аз моето.

— Тук Почива — рече той, — мосю Тук Почива, грамадно семейство, разпространено име.

Отиде си и ако може да се каже, че лекият хлад гали кожата като музика, почувствувах сладост, каквато само музиката може да достави.

За мен този ден бе по-голям от другите и не може да се измери с тяхната мярка. Знаех, че тъй като предишната нощ бях спал малко, сега ще се наложи да спирам. Бях много уморен, но понякога изтощението действува като стимул, като принуждение. То ме застави да напълня резервоара с бензин и ме накара да спра — предложих на един стар негър, който влачеше тежки обувки по затревената ивица покрай шосето, да го взема в колата. Прие неохотно, сякаш нямаше сили да откаже. Навлякъл износени дрехи, с овехтяла широкопола шапка, излъскана като огледало от годините и дългата употреба, той бе явно

земеделски работник. Лицето му имаше цвета на кафе и бе изпъстрено с милиони ситни бръчици, а клепачите му се бяха зачервили като на хрътка. Сключи ръце — възлести и груби като черешови клони — и се сви на седалката, сякаш искаше да се смали.

Не ме погледна нито веднъж. Стори ми се, че въобще не гледа. Но заговори пръв:

— Хапе ли кучето, сър капитане?

— Не, то е добро.

След продължително мълчание попитах:

— Как живеете, как се чувствувате?

— Чудесно, сър, отлично, капитане.

— А какво ще кажете за тия неща?

Той продължи да мълчи.

— Искам да кажа за училищата, седящите стачки...

— Нищо не знам, сър.

— По фермите ли работите?

— Отглеждам памучец, сър.

— А стига ли ви да преживявате?

— Стига, сър, стига.

Пътят вървеше срещу течението на реката. Мълчахме. Свирепият северняк бе попарил и опечалил дърветата и тропичната растителност. След малко се обадих — обръщайки се по-скоро към себе си:

— В края на краищата никой не ви задължава да ми вярвате. Всеки въпрос е капан и отговорите ли, слагате крак в капана.

Спомних си една случка в Ню Йорк и ми се дося да му я разкажа, но моментално изоставих тази мисъл — с крайчеца на окото си забелязах, че се е отдръпнал от мен и сега се притиска до вратата на кабината. Но споменът за случката не ме напусна.

Живеех тогава в малка тухлена къща в Манхатън и понеже можех да си позволя това, бях наел един негър. На отсрещната страна на улицата, на ъгъла, имаше ресторант с бар. В една зимна привечер — тротоарите бяха покрити с лед — изправен до прозореца видях, че от бара излезе леко пийнала жена, подхлъзна се на леда и падна. Помъчи се да стане, но се подхлъзна, пак падна и сърцераздирателно се разрева. В този миг иззад ъгъла се показа негърът, който работеше при мен, съзря жената и като се стараеше да се движи по-далеч от нея, бързо прекоси улицата.

— Ти избяга — казах му, като се прибра. — Защо не помогна на жената да се изправи?

— Как сър? Тя беше пияна, а аз съм негър! Само да я бутна с пръст, току-виж викнала, че е изнасилена. Ще се събере тълпа. Кой ще ми повярва?

— Щом избяга толкова бързо, значи всичко си обмислил.

— О, не, сър, не е там работата! Аз отдавна съм се научил да бъда негър.

И ето че сега, в „Росинант“, аз, глупакът, се мъчех да разруша нещо, което е било изградено цял живот.

— Повече за нищо няма да ви питам — казах аз.

Но той неспокойно се засуети.

— Бихте ли спрели ей тука, капитане? Моля ви се, живея наблизко.

Пуснах го да слезе и после в огледалото видях, че продължи да крачи край бетонната писта на шосето. Съвсем не живееше наблизко, но да ходи пеша за него бе по-безопасно, отколкото да се вози с мен.

Умората ме надви и спрях в един много уютен мотел. Леглото беше чудесно, но не можех да заспя. Пред очите ми вървеше човекът със сивите дрехи, виждах лицата на „викачите“, а после стареца, който бягаше колкото може по-далеч от мен, сякаш носех някаква зараза. Може би наистина беше така? Нали дойдох нещо да разбера? А какво бях научил? Напрежението и бремето на първобитен страх не ми даваха миг спокойствие. Без съмнение бях новак и затова всичко ми правеше по-силно впечатление, но вълненията ме обхванаха тук, не бях ги донесъл със себе си. Всички дишаха този въздух — и бели, и черни, и млади, и стари, всички професии, всички класи. За тях всичко това беше жизнен факт. А напрежението растеше като във връщ котел. Нима няма как да се предотврати взривът?

Познавал съм тъй малко неща от цялото! Та аз не можах да усетя както трябва Втората световна война — видях само един от стотиците десанти, само няколко разпокъсани сражения, само шепа от милионите мъртви. Все пак това бе достатъчно, за да осъзная, че войната не ми е останала чужда, да повярвам в нея. Същото беше и тук — един дребен епизод, шепа хора, а полъхът на страха се носеше навсякъде. Искях да се махна — както може би боязливият би поискал; ще бъда още по-голям страхливец, ако не си призная това. Но хората, които ме

заобикалят, живееха тук. Те приемаха това като неизменен начин на живот, защото никога не бяха виждали нещо друго, нито пък се надяваха, че може да бъде другояче. Тъй и бедняшките деца в Лондон не можеха да спят, когато бомбардировките спираха и с това нарушаваха вече обичайния ред на нещата.

Въртях се в леглото насам-натам и най-сетне Чарли, нервиран до крайност, няколко пъти ми просъска „Фтт!“ Той не се измъчваше от нашите проблеми. Не е от онзи животински род, който е достатъчно умен, за да разбие атомното ядро, но не му достига разум да живее в мир със себеподобните си. Той дори не знае какво е това раса, нито го мъчи въпросът, кому ще даде сестра си. Тъкмо обратното. Веднъж Чарли се влюби в една кучка от породата на таксите — роман от расова гледна точка несъобразен, от физическа гледна точка — нелеп, а от практическа — невъзможен. Но Чарли пренебрегна тия проблеми. Обичаше сляпо и с кучешка страст се стремеше към своята възлюбена. Трудно би било да обясниш на едно куче, че хилядите човеци, сбрани вкупом, за да ругаят едно невинно човешко същество, се ръководят от добри и високоморални подбуди. Долавял съм в погледа на кучетата мигновено преминаващия израз на недоумяващо презрение и съм убеден, че кучетата по начало смятат хората за шантави.

На другия ден не аз избрах своя спътник, а той мене. Седеше пред бара и ръфаше кренвирша, чийто близък стисках аз. Беше на около трийсет-трийсет и пет години, висок и хилав, с привлекателна външност. Косата му, дълга и мека, беше пепеляво руса и очевидно много ценена, защото често и несъзнателно я пригладяваше с гребенче. Имаше светлосив костюм, измачкан и омърсен от път. Беше наметнал сакото през рамо. Разхлабил светлата си вълнена вратовръзка, той бе разкопчал яката на бялата си риза. Говореше такова затънтено южняшко наречие, каквото до този ден не бях чувал. Попита ме накъде ще пътувам и като му казах, че искам да се придвижа към Джаксън и Монтгомери, помоли да го взема. При първата си среща с Чарли го взе за негър. Бях свикнал вече с това.

Настанихме се удобно, той среса назад косата си и пусна един комплимент по адрес на „Росинант“.

— Разбира се — каза той, — веднага познах, че сте северняк.

— Имате добре развит слух. — Стори ми се, че отговарям иронично.

— Не съм вчерашен — призна той.

За онуй, което стана след това, виновен бях само аз. Ако не бях си отварял устата, щях може би да науча нещо полезно. Виновна беше и неспокойната нощ, продължителното пътуване, умората. На всичко отгоре приближаваше коледа и без да искам, все по-често си мислех, че трябва вече да се прибирам у дома.

Разбрахме се, че аз пътувам за удоволствие, а той — да търси работа.

— Щом идвате отдолу — забеляза той, — сигурно сте видели какво става в Ню Орлеанз.

— Да, видях.

— Бива ги, нали? Особено Нели! Жена и половина!

— Точно така.

— Хора с чувство за дълг! Мед ти капе на сърцето, като ги гледаш.

Ако не се лъжа, на това място ме хванаха дяволите. Можех да изсумтя, а той да си помисли каквото ще. Но в мен почна да се прокрадва коварното червейче на злобата.

— Значи се държат така от чувство за дълг?

— Естествено! Бог да ги поживи! Нали все някой трябва да прогони тия черни муцуни от нашите училища. — Величието на саможертвата, която вдъхновява „викачите“, го изпълваше с възторг. — Идва ден, когато човек е длъжен да седне и за всичко да помисли. Сега му е времето да вземем решение и ако трябва, живота си да дадем за нашите убеждения.

— Вие лично взехте ли такова решение?

— Взел съм! И не само аз...

— А какви са вашите убеждения?

— За нищо на света няма да позволя децата ми да учат в едно и също училище с тия черни псета. Да, сър, живота си ще дам, но преди да умра, съм решил да изтрепя поне една дузина черни мерзавци.

— Колко деца имате?

Той рязко се обърна към мен.

— Нямам нито едно, но ще имам и ви обещавам, че няма да стъпят в едно училище с черни!

— И кога възнамерявате да се простите с живота си — преди или след като ви се родят деца?



Трябваше да внимавам в пътя, та не успях да проследя изражението му — не беше много приятно, както ми се стори.

— Приказвате като негролюбец. Можеше да се очаква. Размирници сте вие, идвате от Север да ни учите как да живеем. Не, мистър, далеч няма да стигнете. Знаем ги ние комунягите, приятелите на черните говеда.

— Просто си представих с каква храброст отдавате живота си.

— Ей богу! Не ми е жал за живота. А вие сте негролюбец!

— Не, не съм. И белите дори не обичам, щом като сред тях има такива благородни „викачи“.

Той доближи лице до моето.

— Да ви кажа ли какво мисля за вас?

— Няма нужда. Вчера чух това от Нели. — Извих встрани от пътя и натиснах спирачката.

— Защо спирате? — учуди се той.

— Слизайте!

— О, искате да вървим пеша?

— Не! Искам да се отърва от вас. Слизайте.

— Насила, а?

Посегнах към празното място между моята седалка и вратата, където нямаше нищо.

— Добре, добре — рече той, слезе и тръшна вратата тъй силно, че Чарли изрева от възмущение.

Без да чакам повече, дадох газ. Чух го да крещи и в огледалцето видях омразното му лице и отворената, разпенена уста. „Негролюбец! Негролюбец! Негролюбец!“ — викаше той, додето го изгубих из очи, а може би е продължавал да вика и след това. Вярно, изхвърлих го, но не можех нищо друго да сторя. Когато почнат да вербуват миротворци, по-добре ще е мен да отминат.

Между Джаксън и Монтгомери взех втори пътник — един негър, студент, с остри черти, в които се долавяше някакво яростно нетърпение. В горния му джоб се виждаха три писалки, а вътрешният бе натъпкан с книжа. Разбрах, че е студент, защото го попитах. Беше нащрек, ала номерът на камиона и произношението ми го успокоиха, доколкото негрите изобщо можеха да бъдат спокойни.

Заговорихме за седящите стачки. Беше участвувал в тях, в бойката на автобусите. Казах му какво съм видял в Ню Орлеанз. Той

също бил там. Не се изненада, че съм останал поразен.

Най-после отворихме дума за Мартин Лутър Кинг<sup>[3]</sup> и неговото учение за пасивната, но непрекъсната съпротива.

— По този път далеч няма да стигнем — додаде той, — много бавно става и много време се изпуска.

— Но нали има известни подобрения, постоянни подобрения? Ганди доказа, че срещу насилието друго оръжие няма.

— Всичко туй ми е познато — рече той. — Мислил съм. Придобивките са капка в морето, а времето върви. По-скоро! По-скоро трябва да стане! Нужни са действия и то още сега!

— Но тия действия могат всичко да провалят.

— А аз ще остарeya, преди да съм бил човек. Ами ако умра?

— Прав сте — съгласих се аз. — Ганди е мъртъв. А има ли и други като вас — да искат действия?

— Има. Да, има. Но колко са... не мога да ви кажа.

След това разговаряхме и за много други неща.

Той беше разпален, убеден младеж, чието нетърпение и ярост непрестанно бликаха. Но когато го оставях в Монтгомери, той се наведе в прозорчето на кабината и се засмя.

— Срам ме е — каза той, — може би проявявам егоизъм, но искам да дочакам този ден жив! Аз да го дочакам, аз да го видя, час по-скоро! — После се извърна, изтри с ръкав очите си и бързо се отдалечи.

Като се имат предвид всички анкети на общественото мнение и вестниците, които печатат повече мнения, отколкото вести, поради което вече не можем да разберем какво става в собствената ни страна, бих искал да бъда правилно разбран. Нямах намерение да показвам, нито пък мисля, че съм показал някакъв що-годе напречен разрез, та читателят да си каже: „Виж го пък този — въобразява си, че е нарисувал вярната картина на Юга!“ Не, не си въобразявам. Разказах само това, което видях и което чух от хората, които срещнах. Типични ли са били моите събеседници и дали от всичко това могат да се изведат едни или други заключения — не зная. Зная само едно — в Юга цари безпокойство, хората са объркани. Зная и това, че разрешаването на този проблем — когато един ден настъпи — няма да е тъй лесно и просто. И аз като мосю Тук Почива ще кажа, че работата

не е в крайната цел, а в средствата, в страхотната неизвестност на средствата.

---

[1] Р. Мисисипи. — Б.пр. ↑

[2] Луис Карол, псевдоним на Чарлз Л. Доджсън (1832–1898), авторът на „Алиса в страната на чудесата“. — Б.пр. ↑

[3] Виден негърски деец в САЩ. — Б.пр. ↑

В началото на своя дневник се помъчих да разгледам природата на пътешествията, казах, че те са като живи същества, всяко със свои индивидуални особености, че едно с едно не си приличат. Едва ли не с учудване разсъждавах върху силата на тази индивидуалност и завърших с постулативния извод, че не хората грабват пътя, а пътят грабва тях. В тези разсъждения обаче не казах нищо за живота на пътешествията, за продължителността на техния живот. Тя е, както изглежда, много различна, не може да се предскаже. Кой не е бил на пътешествие, което е изпявало песента си и е загивало преди още скитникът да се завърне? Вярно, понякога става и обратното — много пътешествия продължават дълго след като движението във времето и пространството е преустановено. В Салинас, помня, имаше един, който на средна възраст отиде до Хонолулу и се върна, ала пътешествието му продължи до края на живота. Наблюдавахме го как се люлее в стола си на верандата, а безжизнените му полузатворени очи неизменно пътуваха до Хонолулу и назад.

Моето пътешествие бе започнало много преди да замина и свърши преди да се върна. Помня точно къде и кога умря. Беше във Вирджиния, недалеч от Абингдън, в четири часа, в един ветровит следобед — пътешествието ми реши да ме напусне, без предупреждение, без сбогом, без целувка — отиде си и ме изостави захвърлен далеч от родния дом. Как ли не се мъчих да го повикам обратно, да го настигна — всичко бе напразно, всичко бе глупаво, защото с него бе свършено, определено и завинаги. Пътят се превърна в една безконечна каменна лента, хълмовете — в прегради, зеленината на дърветата — в неясни петна, хората — в подвижни фигури с глави, но без лица. Всяко ястие имаше вкуса на супа, дори супата. Леглото ми бе неоправено. На дълги и неравни промеждутъци се пъхах в него да подремна. Не палех печка, а в едно долапче плесеняваше парче хляб. Километрите се плъзгаха под мен, без да ги броя. Знаех, че е студено, но нищо не усещах. Знаех, че местата, през които минавам, сигурно са красиви, но нищо не виждах. Преорях слепешката Западна

Вирджиния, втурнах се в Пенсилвания и изведох „Росинант“ на големия широк път. Нямах ни ден, ни нощ, нито разстояния. Сигурно съм спирал за бензин, да поразходя и нахраня Чарли, да хапна, да телефонирам, но сега нищо не мога да си спомня.

Странно. Мога да повтора цялото си пътуване до Абингдън, Вирджиния, като на филм. Не съм забравил почти нищо, помня всяко лице, всеки хълм и всяко дръвче, всяка багра и звука на всяка дума, дребните епизоди с готовност биха се разиграли повторно в паметта ми. Но след Абингдън — нищо. Пътят се превърна в сив, еднообразен тунел извън времето, в чийто край блещукаше една действителност: жена ми, домът ми, нашата улица, леглото. Всичко се беше сбрало в едно и аз, препъвайки се, бързах натам. „Росинант“ можеше да лети, но досега не бях го пресилвал. Сега той подскачаше под тежкия неумолим напор на педала и вятърът свистеше покрай ъглите на фургона. Ако ви се струва, че всичко това са мои фантазии, кажете защо тогава Чарли също почувствува, че пътешествието е загинало? Той поне не е мечтател, не си измисля разни настроения. Заспиваше, обронил глава в скута ми, не поглеждаше през прозореца, не рече нито веднъж „Фт“, не ме караше да го извеждам. Изпълняваше функциите си като сомнамбул и не обърна никакво внимание на сума кофи за смет. Ако и това не може да докаже правотата на думите ми, тогава не знам...

В Ню Джързи минахме на друго шосе. Тялото ми се намираще в някакъв непрекъснат, лишен от нерви вакуум. Понесе ме прииждащата река на нюйоркското движение и изведнъж се озовах пред гостоприемното гърло на тунела „Холандия“, зад който беше моят дом.

Един полицай ми махна да се измъкна от змиевидната снага на трафика и ме накара да спра.

— През тунела не може да се мине с тия бутанови бутилки.

— Но бутанът е изключен, ефрейтор.

— Няма значение. Такива са правилата. Забранено е да се пренасят газове през тунела.

Неочаквано се разпаднах на съставните си части, превърнах се в пихтия от умора.

— Искам да си отида у дома — простенах аз. — Как ще си отида у дома?

Беше любезен и търпелив. Може би и той имаше някъде свой дом.

— Минете отгоре, по моста Джордж Вашингтон, или пък вземете ферибота.

Беше часът на най-голямото движение, но сигурно този полицай с добро сърце е разбрал, че в мен се таи един бъдещ луд. Той спря кръвожадния поток, преведе ме през него и най-грижливо ме упъти. Стори ми се, че се поколеба дали да не ме закара до в къщи.

По някакво чудо се намерих на Хобокънския ферибот, после на отсрещния бряг, в сърцето на града, където, обхванати от всекидневната си паника, прииждащите от работа и отиващите у дома си скачаха, тичаха и се блъскаха, без да се подчиняват на нито един сигнал. В центъра на Ню Йорк всяка вечер е едно безумие. Завих в една улица, после в друга, влязох в някаква еднопосочна улица откъм забранената страна, наложи се да се върна и се намерих обсаден на един кръстопът сред водовъртежа на забързаните минувачи.

Най-сетне съвсем внезапно спрях до тротоар, на който имаше знак, че спирането е забранено, изгасих мотора, отпуснах се върху облегалото и се разсмях, смеех се и не можех да спра. Рамене, ръце и китки — всичко се тресеше от друсането на пътя.

На прозореца се показва старомоден полицай с румено лице и студени сини очи.

— Какво ти се е случило, приятелю, да не си пиян?

— Тоя камион, виждаш ли го — рекох аз, — с него прекосих цялата страна — през равнини, през планини и пустини. Сега се връщам у дома, в града, дето живея, и се загубих!

Той весело се ухили:

— Голяма работа! Оня ден, в събота, аз пък се изгубих в Бруклин. Я по-добре си кажи адреса!

Ето как пътешественикът се завърна у дома.

**Издание:**

Автор: Джон Стайнбек

Заглавие: Пътешествия с Чарли

Преводач: Кръстан Дянков

Език, от който е преведено: английски

Издател: Държавно издателство — Варна

Град на издателя: Варна

Година на издаване: 1965

Тип: пътепис

Печатница: ДПК „Странджата“, Варна

Излязла от печат: 10.IV.1965 г.

Редактор: Лиляна Александрова

Художествен редактор: Иван Кенаров

Технически редактор: Георги Иванов

Художник: Иван Кьосев

Коректор: Елена Върбанова

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/9056>

# ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

**МОЯТА БИБЛИОТЕКА**



<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.